

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Hoitotyön koulutusohjelma/ Hoitotyö

Mira Koivusaari

SIJAISVANHEMMUUDEN MYÖNTEISET JA KIELTEISET KOKEMUKSET

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus

Opinnäytetyö 2013

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Hoitotyön koulutusohjelma

KOIVUSAARI, MIRA

Sijaisvanhemmuuden myönteiset ja kielteiset kokemukset

Opinnäytetyö

78 sivua

Työn ohjaaja

Hilkka Dufva, TtT, Yliopettaja

Toimeksiantaja

EK-ARTU

Toukokuu 2013

Avainsanat

lastensuojelu, perhehoito, sijaishuolto, sijaisvanhemmat, sijaisperheet, kokemukset

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää sijaisvanhempana toimimista ja sijaisvanhemmuudesta saatuja kokemuksia systemaattisen kirjallisuuskatsauksen menetelmää käyttäen. Työhön on etsitty tietoja siitä, mitä hyviä puolia sijaisvanhemmat näkevät toimiessaan sijaisperheenä ja millaisia haasteita sijaisperheenä toimiminen oli tuonut mukanaan. Teoreettinen lähestymistapa painottuu lastensuojeluun, lastensuojelun toimenpiteisiin, sijaishuoltoon sekä sijaisvanhemmuuteen.

Tutkimuksen aineisto koostui yhdeksästä alkuperäistutkimuksesta, joissa oli käsitelty sijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta. Tutkimusten haku toteutettiin syksyn 2012 ja kevään 2013 aikana. Tutkimustulokset analysoitiin sisällönanalyysillä.

Kirjallisuuden perusteella sijaisvanhemmuuden nähtiin olevan vaihtoehto adoptiolle ja biologisen lapsen hankkimiselle. Sijaisvanhemmuus tarjosi mahdollisuuden tulla äidiksi ja isäksi. Sijaisvanhemmaksi ryhtymisen motiiveina toimivat rakkaus lapsiin, halu auttaa vaikeassa tilanteessa olevaa lasta, mahdollisuus toteuttaa vanhemmuutta, perhehoitajana toimiminen elämäntapana sekä sijaisperheiden suuri tarve. Sijaisvanhemmiksi harkitseville henkilöille suunnattua valmennuskurssia pidettiin merkityksellisenä osana sijaisvanhemmuuteen kasvamisessa ja jopa välttämättömänä pohjana sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Valmennuksesta saatuna hyvinä puolina näyttäytyivät useiden sijaisvanhempien tyytyväisyys valmennukseen sekä siitä saadut hyvät valmiudet sijoitetun lapsen vastaanottamiseen.

Sijaisvanhempana toimiminen näyttäytyi kirjallisuuden perusteella vaativana, mutta kuitenkin antoisana tehtävänä. Sijaisvanhempi-lapsisuhteen muotoutuminen nähtiin helpompana niissä tapauksissa, joissa lapsi oli tullut sijaisperheeseen mahdollisimman nuorena. Suurimman haasteen sijaisvanhemmuuteen oli tuonut se, että vanhemmuus jakaantuu sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välille. Haasteina jaetussa vanhemmuudessa näyttäytyivät suhteiden luominen lasten biologisiin vanhempiin ja se, että biologiset vanhemmat vastustivat usein huostaanottoa ja sijoitusta toimenpiteenä. Sijaisvanhemmat kykenivät tunnistamaan omat voimavaransa ja osasivat hyödyntää ammatillista tukiverkostoa ongelmien ilmetessä. Sosiaalityöntekijöiltä toivottiin tukea biologisten vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön, päivittäisiin kotitilanteisiin ja käytännön asioihin sekä lasten ongelmallisen käytöksen ymmärtämiseen.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Health Care

KOIVUSAARI, MIRA

Bachelor's Thesis

Supervisor

Commissioned by

May 2013

Keywords

Positive and Negative Experiences of Foster Parenting

78 pages

Hilkka Dufva, Ph.D., Principal Lecturer

EK-ARTU

child protection, family care, foster care, foster parents,
foster families, experiences

The goal of the Bachelor's thesis was to find out the meaning of being a foster parent and the experiences of it using the method of systematic literature review. The focus was to acquire information on the positive aspects foster parents see when acting as one and the types of challenges foster parenting has brought along. The theoretical approach was focused on child protection, the measures of child protection, foster care and foster parenting.

The data consisted of 9 original researches that dealt with the experiences of foster parents. The search for the researches was carried out during autumn 2012 and spring 2013. The results were analyzed by content analysis.

Based on literature, foster parenting was seen as an alternative for adoption or having a biological child. It offered a possibility to become a mother and a father. The motives for embarking on foster parenting were love for children, desire to help a child in a difficult situation, a chance to carry out parenting, a role of a family caregiver as a way of life and the severe need for foster families. A preparation course designed for those considering foster parenting was seen as a meaningful part in growing into foster parenting and even as an essential basis for becoming one. Several foster parents were satisfied with the course as it provided valuable insight into having a foster child.

Furthermore, the literature portrayed foster parenting as a challenging, yet gratifying task. Building a relationship between a foster parent and a child was seen easier in cases where the child had arrived in the family at a very early age. The largest challenge was the fact that parenting is divided between the foster and the biological parents. Creating a relationship with the biological parents was seen as a difficulty and, in addition, the biological parents often objected the transfer of guardianship and the procedure of placing the child into foster care. Foster parents were able to recognize their own resources and were capable of utilizing the support system in case problems occurred. Support was also needed from social workers for the cooperation with the biological parents, for the daily situations at home and for practical issues, as well as for understanding the problematic behavior of the children.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	TAUSTA JA TARKOITUS	6
2	LASTENSUOJELU SUOMESSA	7
3	LASTENSUOJELUILMOITUS JA LASTENSUOJELUN TOIMENPITEET	10
3.1	Lastensuojeluilmoitus	10
3.2	Avohuollon tukitoimet	11
3.3	Huostaanotto	13
3.3.1	Huostaanoton perusteet	14
3.3.2	Kasvuolojen arviointi	15
3.4	Sijaishuollon toimintamuodot	15
3.4.1	Perhehoito ja sijaishemmusuus	16
3.4.2	Ammatillinen perhekoti	17
3.4.3	Laitoshuolto	18
3.4.4	Väliaikainen sijoitus kotiin	18
4	SIJAISSVANHEMMUUS LASTENSUOJELUN TOIMINTAMUOTONA	19
4.1	Sijaishemmiien valmennus	20
4.2	Toimeksiantosopimus	21
4.3	Hoitopalkkio ja kustannusten korvaaminen	22
4.4	Perhehoitajan tuki	23
5	SYSTEMAATTINEN KIRJALLISUUSKATSAUS SIJAISSVANHEMMUUDESTA	25
5.1	Tutkimuskysymykset	26
5.2	Alkuperäistutkimusten haku	26
5.3	Alkuperäistutkimusten valinta ja laadun arviointi	29
5.4	Alkuperäistutkimusten analysointi ja tulosten esittäminen	35

6	SIJ AISVANHEMMUUDEN MYÖNTEISET JA KIELTEISET KOKEMUKSET	38
6.1	Sijaisvanhemmuus valintana	38
6.2	Valmistautuminen uuden perheenjäsenen tuloon	41
6.3	Jaettu vanhemmuus	44
6.4	Kiintymyssuhteiden rakentuminen	49
6.5	Jälleenyhdistäminen	56
6.6	Sijaisvanhempien jaksaminen ja tuen tarve	57
7	POHDINTA JA PÄÄTELMÄT	63
7.1	Kirjallisuuskatsauksen tulosten tarkastelu ja päätelmät	63
7.2	Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen luotettavuuden arviointi	72
7.3	Hyödynnettävyys ja kehittämis ehdotukset	73
	LÄHTEET	76

1 TAUSTA JA TARKOITUS

Jokainen lapsi tarvitsee elämäänsä rakastavia, välittäviä ja luotettavia vanhempia, mahdollisuuden kiintyä johonkin, turvallisen kodin sekä vähintään yhden hyvän ihmissuhteen oman kehityksensä rakennusaineeksi ja omien vanhempiensa lisäksi rinnalleen muita turvallisia aikuisia (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2012, 22; Taskinen 2010, 20). Lastensuojelutyössä pyritään tukemaan vanhempia ensisijaisesti niin, että lapsi voisi jatkaa asumistaan ja elämistään omien vanhempiensa luona. Jos perheelle tarjottu tukikaan ei riitä turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä, lapsi voidaan ottaa huostaan. (Taskinen 2010, 69, 85.)

Taulukkoon 1 on koottu tilastolukuja lasten huostaanotoista, kiireellisistä sijoituksista, sijoituksista kodin ulkopuolelle, lastensuojelun avohuollon asiakkaista sekä tehdyistä lastensuojeluilmoituksista Suomesta vuosilta 2010 ja 2011.

Taulukko 1. Lastensuojelullisia tilastotietoja Suomesta vuosilta 2010 ja 2011 (Kuoppala & Säkkinen 2010, 3; 2011, 1).

Vuosi	2010	2011
	Lukumäärä	Lukumäärä
Huostaan otetut lapset ja nuoret	10 003	10 535
Kiireellisesti sijoitetut lapset ja nuoret	3 432	3 867
Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret	17 064	17 409
Lastensuojelun avohuollon asiakkaat	78 588	81 500
Tehdyt lastensuojeluilmoitukset	88 347	97 213

Huostassa olevien lasten määrä lähti uudelleen kasvuun vuonna 2011. Vuonna 2011 kiireellisesti sijoitettuja lapsia oli myös 13 % enemmän kuin vuonna 2010. Huostassa olleiden lasten määrä väheni vuodesta 2009 vuoteen 2010 runsaat 2 %, mutta kiireellisesti sijoitettuja lapsia oli tällöinkin 21 % enemmän. (Kuoppala & Säkkinen 2010, 3; Kuoppala & Säkkinen 2011, 1.)

Stakesin (2007) julkaiseman tutkimuksen mukaan keskeisimmät vanhempiin ja vanhemmuuteen liittyvät tekijät, jotka johdattivat lapsen lastensuojelun asiakkaaksi, olivat vanhemman tai vanhempien jaksamattomuus, perheristiriidat, vanhemman tai vanhempien riittämätön vanhemmuus, vanhemman tai vanhempien avuttomuus ja osaa-mattomuus, vanhemman tai vanhempien mielenterveysongelmat sekä vanhemman tai vanhempien päihteiden väärinkäyttö (Heino 2007, 66). Taskinen (2010, 7–8) on todennut valtaosan suomalaisista lapsista ja nuorista voivan hyvin, kenties paremmin

kuin mikään muu aikaisempi sukupolvi. Samanaikaisesti Suomessa on kuitenkin vuosi vuodelta enemmän lapsia ja nuoria, jotka eivät voi kasvaa ja elää syntymäkodissaan ja, joilla on yhä monimuotoisempia ongelmia. Lastensuojelun asiakkaiden määrä on ollut jatkuvassa nousussa 1990-luvun alusta lähtien. Avohuollossa olevien lasten määrä on kasvanut, mutta lapsia joudutaan sijoittamaan aikaisempaa enemmän myös kodin ulkopuolelle. Tästä syystä uusia sijaisperheitä tarvitaan jatkuvasti lisää, myös parhaillaan toimivien sijaisvanhempien jäädessä tehtävästään eläkkeelle. Lastensuojelun tarve heijastaa sitä, ettei yhteiskunta ole onnistunut tukemaan riittävästi perheitä ja vanhempia (Taskinen 2010, 20).

Työni tavoitteena on perehtyä sijaisvanhemmuuteen tutustumalla ensin lastensuojeluun, lastensuojelun toimenpiteisiin sekä sijaishuoltoon yleisesti. Tutkimustehtäväni on selvittää sijaisvanhempana toimimista ja sijaisvanhemmuudesta saatuja kokemuksia systemaattisen kirjallisuuskatsauksen menetelmää käyttäen. Tarkoitukseni on hankkia kirjallisuuden avulla tietoja siitä, mitä hyviä puolia sijaisvanhemmat näkevät toimiessaan sijaisperheenä ja vastaavasti millaisia haasteita ja ongelmia sijaisperheenä toimiminen tuo mukanaan.

Opinnäytetyöni liitetään osaksi EK-ARTU-hanketta. Kyseinen hanke on asetettu parantamaan Etelä-Kymenlaakson väestön arjen turvallisuutta. Hankkeen tarkoituksena on luoda Etelä-Kymenlaaksoon seudullinen turvallisuussuunnitelma yhdessä alueen kuntien kanssa sekä löytää toimenpiteitä turvallisuusriskien vähentämiseksi. Hanke toteutetaan KyAMK:n sosiaali- ja terveystieteiden toimialan koordinoimana.

2 LASTENSUOJELU SUOMESSA

Koko yhteiskunnan tulevaisuus riippuu lasten hyvästä kehityksestä, joten siihen panostaminen on erityisen tärkeää. Lasten suojelulla pyritään varmistamaan hyvän lapsuuden edellytykset koko lapsiväestölle. Viranomaisten ohella lasten hyvinvoinnin edistäminen ja oikeuksien kunnioittaminen kuuluu kaikille kansalaisille. (Taskinen 2010, 7.) Aivan tavalliset, lapsistaan huolehtivat ja heistä välittävät vanhemmat ovat riittävän hyviä kasvattajia. Yhteiskunnalla on oikeus ja velvollisuus puuttua tilanteeseen vain, jos lapsen kehitys ja terveys vaarantuvat. (Taskinen 2010, 28.)

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Ensisi-

jainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä heidän kasvatustehtäväänsään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarvittavia palveluja ja tukitoimia riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. (Lastensuojelulaki 2007/417, 1–2. §.)

Lastensuojelulain (2007/417, 3. §) mukaan lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä lastensuojelutarpeen selvitys ja asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Asiakassuunnitelmaan kirjataan tavoitteet ja keinot lapsen olosuhteiden ja ongelmien parantamiseksi (Taskinen 2010, 16). Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun muotoja ovat myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto (Lastensuojelulaki 2007/417, 3. §). Jälkihuollolla tarkoitetaan lapselle tai nuorelle, hänen vanhemmilleen ja muille kasvattajilleen järjestettävää tukea, joka toteutetaan sijaishuollon päättymisen jälkeen. Sen päämääränä on saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään, omillaan toimeen tulevaksi aikuiseksi. (Taskinen 2010, 150–151.)

Lasten suojelulla pyritään turvaamaan kaikille lapsille YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaiset oikeudet erityiseen suojeluun, oikeudenmukaiseen osuuteen yhteiskunnan voimavaroista sekä osallisuuteen omien asioiden suunnittelussa ja päätöksenteossa. Se tapahtuu edistämällä lapsen hyvinvointia, kehittämällä palveluja kasvatuksen tueksi ja toteuttamalla lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. (Taskinen 2010, 15.)

Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kun lapsi on lastensuojelun asiakkaana, tukea järjestetään osana avo-, sijais- tai jälkihuoltoa. (Lastensuojelulaki 2007/417, 4. §.)

Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin ja otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Lastensuojelulaissa (2007/417, 6. §) määriteltynä lapsi tarkoittaa alle 18-vuotiasta ja nuori 18–20-vuotiasta henkilöä. Lapsen mielipide on aina

selvitettävä iästä riippumatta, vaikka juridinen kuuleminen koskeekin vain 12 vuotta täyttäneitä lapsia. Mielipiteen esiin tuominen edellyttää kuitenkin, että lapsi on selvillä siitä, mihin hän ottaa kantaa. (Taskinen 2010, 26.)

Kun sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viivytystä. Sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. Lapsen ihmissuhteiden jatkuvuus on tärkeää, ja uutena näkökulmana laissa on nostettukin esiin sisarusuhteiden merkitys. (Lastensuojelulaki 2007/417, 4. §; Taskinen 2010, 11.) Jokainen lapsi tarvitsee vähintään yhden hyvän ihmissuhteen oman kehityksensä rakennusaineeksi sekä omien vanhempiensa lisäksi rinnalleen muita turvallisia aikuisia (Taskinen 2010, 20).

Lastensuojelun tarve syntyy usein monien erilaisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Pienten lasten lastensuojelutarpeen taustalla on ollut yhä useammin vanhempien päihitteiden väärinkäyttö. Kasvussa ovat olleet erityisesti äitien päihdeongelmat. Sekä vanhemmilla että nuorilla esiintyy sekakäyttöä, jolloin alkoholia, lääkkeitä ja erilaisia huumeita käytetään samanaikaisesti. Uhkaavan ja turvattoman arjen lapselle muodostaa niihin yhdistynyt rikollisuus ja aggressiivisuus. Isompien lasten kohdalla selkein lisäys on ollut heidän omien päihdeongelmien määrässä. Niihin liittyy usein myös rikollisuutta kuten varkauksia, tappeluja, ryöstöjä ja huumausainerikoksia. Etenkin teini-ikäisten tyttöjen käytösongelmien taustalla on varsin usein vanhempien avioero, jossa lapset ovat jääneet vanhempien ongelmien keskelle. (Taskinen 2010, 8.)

Lastensuojelussa näkyvät kipeästi myös mielenterveysongelmat. Yhä useammin huostaanottoa on edeltänyt lapsen psykiatrinen tutkimus- ja hoitajakso tai vanhemman psyykkinen sairaus tai molemmat näistä. Lastensuojeluun joudutaan turvautumaan myös silloin, kun vanhemmat ovat avuttomia kasvatustehtävässään tai perheellä on toimeentulovaikeuksia, joka osaltaan vähentää vanhempien kykyä huolehtia lapsistaan. Taloudellisia ongelmia esiintyy usein erityisesti yksinhuoltajilla, monilapsisilla perheillä ja alle 3-vuotiaiden lasten vanhemmilla. Muita lastensuojelutarvetta vaativia tekijöitä voivat olla vaikeudet perheen keskinäisessä vuorovaikutuksessa tai perhe-elämän yleinen sekavuus. Varsin yleisesti esiin nouseva tekijä lastensuojelutilanteissa on myös perheväkivalta. (Taskinen 2010, 8–10.)

3 LASTENSUOJELUILMOITUS JA LASTENSUOJELUN TOIMENPITEET

Tässä luvussa käydään läpi lastensuojeluilmoituksen tekemistä sekä kerrotaan, millaisia lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteitä ja sijaishuollon toimintamuotoja on käytettävissä ja, miten huostaanotto prosessi tarvittaessa käynnistetään.

3.1 Lastensuojeluilmoitus

Lastensuojelulain (2007/417, 25. §) mukaan lastensuojeluilmoitus tulee tehdä lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Lastensuojeluilmoituksia tehtiin vuonna 2010 yhteensä 88 347, kun taas vastaava luku vuonna 2011 oli 97 213 (Kuoppala ym. 2010, 10; Kuoppala ym. 2011, 11).

Lastensuojeluilmoituksen tekijä voi olla kuka tahansa, joka havaitsee, epäilee tai tietää lapsen voivan huonosti ja, jolla on herännyt huoli lapsen hyvinvoinnista. Kyseessä on tällöin henkilön oma arvio tarpeesta selvittää lapsen lastensuojelutarve. Eräillä ammatikunnilla ja luottamustoimissa toimivilla tahoilla on kuitenkin lakisääteinen ilmoitusvelvollisuus, jos henkilö on virkaa hoitaessaan saanut tietää lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Näitä ovat sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt, opetus-toimen, nuorisotoimen, poliisitoimen, Rikosseuraamuslaitoksen, palo- ja pelastustoimen, holhousviranomaisen ja yleisen edunvalvojan, seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan, sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon opetuksen tai koulutuksen järjestäjän, turvapaikan hakijoiden vastaanottotoimintaa, hätäkeskustoimintaa tai koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa tai luottamustoimissa toimivat henkilöt tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai terveydenhuollon itsenäisinä ammatinharjoittajina ja palveluntuottajina toimivat henkilöt. (Taskinen 2010, 50–51.)

Lastensuojeluilmoitus tehdään kunnan sosiaalivirastoon, lastensuojelutoimistoon tai johonkin vastaavaan toimipaikkaan. Ilmoituksen voi tehdä puhelimitse, kirjallisesti tai käymällä sosiaalivirastossa henkilökohtaisesti. Perheellä ja lapsella on pääsääntöisesti oikeus saada tietää, kuka lastensuojeluilmoituksen on tehnyt. Jos ilmoittaja on viranomainen, on tämä kysyttäessä kerrottava perheelle. (Taskinen 2010, 51–52.)

Yksittäistapauksissa joudutaan kuitenkin ratkaisemaan, annetaanko tieto ilmoituksen tekijästä lapselle tai perheelle. Poikkeuksena ovat tapaukset, joissa henkilöllisyyden paljastaminen olisi lapsen edun tai ilmoituksen tekijän turvallisuuden kannalta vahingollista. Asianosaisella ei ole oikeutta saada tietoa ilmoittajasta, jos tiedon antaminen olisi vastoin lapsen etua, jos esimerkiksi ilmoituksen tekijä on lapselle läheinen henkilö ja tiedon antaminen johtaisi luultavasti tämän lapselle tärkeän ihmissuhteen katkeamiseen. Erittäin tärkeä yleinen etu voi myös estää paljastamasta ilmoittajan henkilöllisyyden, jos esimerkiksi lapsen asuinpiirissä leviäisi tieto perheen tai lapsen kosto- toimista. (Taskinen 2010, 52–53.)

Kun ilmoitus on vastaanotettu, lastensuojeluviranomaisilla on velvollisuus ryhtyä selvittämään edellyttääkö tilanne lastensuojelutoimenpiteitä. Kiireellisiin toimenpiteisiin ryhdytään välittömästi. Sosiaalityöntekijän on arvioitava seitsemän arkipäivän kuluessa, aloitetaanko lastensuojelutarpeen selvityksen tekeminen. Viimeistään kolmen kuukauden sisällä ilmoituksen vastaanottamisesta, on tehtävä viivytyksettä huolellinen selvitys lapsen tilanteesta. Tilanteen selvittäminen voi johtaa esimerkiksi lapsen kiireelliseen sijoitukseen, jolloin lapsen nähdään olevan välittömässä vaarassa. Lapsi voi palata heti, kun tilanne kotona rauhoittuu. Mikäli ongelmat perheessä ovat pitkäaikaisia, aloitetaan huostaanoton valmistelu. (Taskinen 2010, 53.)

3.2 Avohuollon tukitoimet

Lastensuojelun periaatteen mukaan lastensuojelussa perhettä ja lasta tuetaan ensi sijassa avohuollon tukitoimin niin, että lapsi voisi jatkaa asumistaan kotona vanhempiensa luona. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä, sekä vahvistaa vanhempien voimavaroja, jotta he pystyisivät toimimaan lapselleen riittävän hyvinä vanhempina. (Taskinen 2010, 69.) Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä:

- 1) jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai
- 2) jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään (Lastensuojelulaki 2007/417, 34. §).

Lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli vuonna 2010 yhteensä yli 78 588 lasta ja nuorta. Tämä oli 11 % enemmän kuin vuonna 2009. Lastensuojelun avohuollon asiak-

kaiden määrä kasvoi edelleen runsaat 3 % vuodesta 2010 vuoteen 2011 siirryttäessä. (Kuoppala ym. 2010, 3; Kuoppala ym. 2011, 1.)

Avohuollon tukitoimia voidaan järjestää vain vapaaehtoisesti, toisin sanoen sekä vanhempien (huoltajien) että 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumuksella. Niiden perustana oleva asiakassuunnitelma tehdään yhteistyössä lapsen ja vanhempien (huoltajien) tai lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan muun henkilön kanssa. Tukitoimien toteuttamisesta päättää sosiaalityöntekijä. Avohuoltoa toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lasta riittävän usein henkilökohtaisesti. Heillä on oikeus tavata myös ilman huoltajan suostumusta. (Taskinen 2010, 69.)

Avohuollon tukitoimet vaihtelevat suuresti lapsen ja perheen ongelmien että kunnan palvelujen ja resurssien mukaan. Jos lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisoloihin tai asunnon puuttumisesta kokonaan tai kun edellä mainitut seikat ovat oleellisena esteenä lapsen ja perheen kuntoutumiselle, on kunnan viivytyksettä järjestettävä: 1) riittävä taloudellinen tuki sekä 2) korjattava asumisoloihin liittyvät puitteet tai 3) järjestettävä perheelle tarpeen mukainen asunto. Tukien myöntäminen riittävän ajoissa ja riittävän suuruisina voi mahdollisesti lopettaa lastensuojelun tarpeen tai ainakin ehkäistä lapsen sijoittamisen tarvetta kodin ulkopuolelle. (Taskinen 2010, 70.)

On kuitenkin muistettava, että kaikki perheet eivät ole halukkaita samoihin tukitoimiin, eikä yksi muoto sovi kaikille perheille. Usein tulee tarpeeseen etsiä ja kokeilla sopivinta keinoa eri vaihtoehtoista toimivimman löytämiseksi. (Taskinen 2010, 71.) Lastensuojelulaissa (2007/417, 36. §) edellytetään, että kunnan käytettävissä on ainakin seuraavat palvelut ja tukitoimet:

- Lasten päivähoitopaikan järjestäminen
- Kotipalvelun työntekijöiden apu lapsiperheille
- Tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen
- Lapsen tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä
- Tukihenkilön tai tukiperheen järjestäminen
- Lapsen hoitopalvelut ja terapia

- Perhetyö
- Koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoidon (esimerkiksi päihdehuoltolaitos tai perhetuki- tai perhekuntoutuskeskus)
- Vertaisryhmätoiminta
- Loma- ja virkistystoiminta.

Lapselle voidaan järjestää asiakassuunnitelman mukaisesti avohuollon tukitoimena tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa perhehoitoa taikka laitoshuoltoa yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai hänen hoidostaan ja kasvatuksestaan vastaavan muun henkilön kanssa. Avohuollon tukitoimena myös sijoitus perustuu aina vapaaehtoisuuteen. Vanhemmilla tai huoltajilla säilyvät kaikki huoltajan oikeudet sijoituksen aikana, joten he voivat halutessaan sen myös lopettaa. (Taskinen 2010, 72.)

Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena myös yksin, jos sijoitus on tarpeen: 1) lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, 2) lapsen kuntouttamiseksi tai 3) lapsen huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti esimerkiksi huoltajan tai lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön sairauden tai muun vastaavanlaisen syyn vuoksi. Avohuollon sijoituksen jälkeen lapsi palaa takaisin huoltajansa luokse. Lasta ei kuitenkaan voida sijoittaa avohuollon tukitoimena silloin, kun huostaanoton edellytykset täyttyvät. (Taskinen 2010, 73.)

3.3 Huostaanotto

Huostaanotto on yksi lastensuojelun toimenpide. Lapsi on otettava sosiaalitoimen johdosta huostaan, jos lapsen terveys tai kehitys on vakavasti vaarassa. Se on kuitenkin viimeisin vaihtoehto lapsen kehityksen turvaamiselle, ja sitä käytetään vain, jos mikään muu keino ei ole ollut riittävä. Huostaanoton aikana lapsen huollosta ja sijoituksesta vastaa sosiaalitoimi, mutta vanhempien ja huoltajien kanssa pyritään yhteistyöhön ja heillä säilyy lapsen osittainen huoltajuus. Huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta on tehtävä kirjallinen päätös. Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa kuitenkin vastustaa huostaanottoa, on kyseessä tällöin *tahdonvastainen huostaanotto*. (Taskinen 2010, 17, 84–88.)

Kiireellinen sijoitus, aikaisemmalta nimeltään kiireellinen huostaanotto joudutaan tekemään silloin, kun lapsi on *välittömässä vaarassa*. Kiireellisen sijoituksen perustana voi olla äkillinen puute lapsen huolenpidossa tai selkeästi uhkaava vaara esimerkiksi

vanhempien päihtyneisyys, perheessä tapahtunut akuutti väkivaltatilanne, kuten pahoinpitely tai hyväksikäyttö tai on syy epäillä, että lapsi aiotaan piilottaa tai viedä maasta ilman lupaa. Tällöin tilanteen selvittäminen vaatii välittömästi tutkimuksia tai hoidon järjestämistä, jolloin lapsi sijoitetaan perhehoitoon tai laitoshoitoon. Vanhemmat voivat olla tilapäisesti estyneitä hoitamaan lasta myös esimerkiksi äkillisen sairastumisen tai onnettomuuden vuoksi. Kiireellisen sijoituksen tarve voi kuitenkin perustua myös lapsen omaan käyttäytymiseen silloin, kun lapsi on käyttänyt päihteitä, syylistynyt rikokseen tai käyttäytynyt aggressiivisesti tai itsetuhoisesti siten, että hän tarvitsee välittömästi kiireellistä hoitoa tai sijoitusta. (Taskinen 2010, 76–77.)

Kiireellinen sijoitus lakkaa heti, kun vaaratilanne tai muu sijoitustarve on ohitse, viimeistään 30 päivän sisällä. Huostassapito on voimassa toistaiseksi tai se on lopetettava, kun siihen ei enää ole perusteita. Lopettaminen edellyttää kuitenkin, ettei se ole lapsen edun vastaista. Lapsen huostassapito lakkaa myös suoraan lain nojalla silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta. (Taskinen 2010, 76, 88.)

3.3.1 Huostaanoton perusteet

Lastensuojelulain (2007/417, 40. §) mukaan sosiaaliviranomaisilla on velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto, jos:

- 1) *Puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai*
- 2) *Lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä:* Eriainneiden sekakäyttöä, runsaasti alkoholia ja huumeita, liuottimia, lääkkeitä ym. päihetymistarkoitukseen tai
- 3) *Tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon:* Useita näpistyksiä tai automurtoja, toistuvia huumausainerikoksia, raju väkivaltainen teko tai toistuva väkivaltainen käyttäytyminen tai
- 4) *Muulla näihin rinnastettavissa olevalla käyttäytymisellään:* Toistuva itsetuhoisuus, prostituutio tai koulunkäynnin laiminlyönti, johon liittyy epäsosiaalinen elämäntapa (Taskinen 2010, 92.)

”Sijaishuollon järjestämiseen ja huostaanottoon voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

- 1) Avohuollon tukitoimet ovat riittämättömiä tai eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia ja
- 2) Sijaishuolto on lapsen edun mukainen toimenpide” (Lastensuojelulaki 2007/417, 40. §).

3.3.2 Kasvuolojen arviointi

Huostaanotettujen lasten terveydentila on keskimääräistä huonompi kuin muilla lapsilla. Hoidon tarpeen selvittämiseksi lapsen terveydentila on tutkittava sijaishuoltoon sijoittamisen yhteydessä, joko ennen huostaanottoa tai välittömästi sen jälkeen. (Taskinen 2010, 88.) Kun arvioidaan, onko lapsi huostaanoton tarpeessa, joudutaan tarkastelemaan muun muassa seuraavanlaisia kasvuolosuhteita:

- 1) *Lapsen perushoitoa* eli saako lapsi riittävästi terveellistä ravintoa ja lepoa sekä huolehditaanko hänen vaatetuksestaan, siisteydestään ja erityistarpeistaan.
- 2) *Lapsen ymmärtämistä ja tukea*, kuten saako lapsi kasvattajiltaan ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä, iän mukaista valvontaa, ohjausta ja vastuuta sekä tuetaanko hänen taipumuksiaan ja koulunkäyntiään. Tämän lisäksi tarkastellaan, saako lapsi kasvatusta, joka ei alista tai loukkaa häntä, eikä sisällä fyysistä pahoinpitelyä, henkistä väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä.
- 3) *Lapsen kasvuympäristöä* eli onko lapsen kasvuympäristö turvallinen ja virikkeitä antava, onko lapsella pysyvä, turvallinen koti, jossa ei vietetä häiritsevää elämää. Lisäksi arvioidaan, voiko lapsi luottaa kasvattajiinsa ja näiden lupauksiin, saako lapsi monipuolisia virikkeitä, voiko lapsi ylläpitää myönteisiä pysyviä ihmissuhteita sekä voiko lapsi elää ilman perheväkivallan pelkoa ja voidaanko varmistua siitä, ettei lapsi joudu todistamaan rikollista elämäntapaa. (Taskinen 2010, 89–92.)

3.4 Sijaishuollon toimintamuodot

Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen sijoittamista pois kotoaan huostaanoton, kiireellisen sijoituksen tai avohuollon sijoituksen yhteydessä (Taskinen 2010, 17). Lapsen sijaishuollon muotoja ovat muun muassa perhehoito, ammatillinen perhekoti, laitos-

huolto tai muu lapsen tarpeiden mukainen sijoitusmuoto. Kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle hoitoon, pyritään löytämään sellainen sijaishuoltopaikka, joka on lapsen edun, yksilöllisten tarpeiden ja kehityksen kannalta hänelle paras vaihtoehto. Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on kuitenkin selvitettävä läheisten mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen. Lapselle läheisiä henkilöitä voivat olla esimerkiksi se vanhempi, jonka luona lapsi ei asu, riittävän hyväkuntoiset isovanhemmat, muut sukulaiset tai muut lapselle läheiset henkilöt. (Saastamoinen 2010, 7; Taskinen 2010, 126.)

Lasten sijoitukset laitoshuoltoon sekä ammatillisiin perhekoteihin ovat viime vuosikymmeninä lisääntyneet ja toimeksiantosopimukseen perustuvat sijaisperhesijoitukset vähentyneet. Tavoitteena on kuitenkin jatkossa lisätä sijaisperhesijoituksia ja siirtää näin sijaishuollon painopistettä laitoshuollosta perhehoitoon. (Saastamoinen 2010, 8.) Kodin ulkopuolelle oli sijoitettu vuoden 2010 aikana kaikkiaan 17 064 lasta ja nuorta, kun taas vastaava luku vuonna 2011 oli 17 409. Edellisestä vuodesta sijoitettuina olleiden määrä kasvoi vähän yli prosentin verran. (Kuoppala ym. 2010, 3; Kuoppala ym. 2011, 1.)

3.4.1 Perhehoito ja sijaisvanhemmuus

Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon, kasvatuksen ja muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa (Saastamoinen 2010, 7). Perhehoidossa voidaan hoitaa lapsia, nuoria, kehitysvammaisia ja vammaisia henkilöitä, ikäihmisiä sekä mielenterveyskuntoutujia. Eniten perhehoitoa käytetään lastensuojelussa. Lasten ja nuorten perhehoitajia kutsutaan usein *sijaisvanhemmiksi* ja perhettä *sijaisperheeksi*. Lastensuojelun perhehoidosta tuli sijaishuollon ensisijainen hoitomuoto tammikuusta 2012 alkaen. (Hakkarainen ym. 2012, 4–6.)

Perhehoidon tulee aina olla lapsen edunmukaista ja vastata sijoitetun lapsen ja nuoren tarpeita. Perhehoitoa käytetään sekä lastensuojelun avohuollon tukitoimena että sijaishuollon muotona huostaan otetuille lapsille ja nuorille. Sijaishuoltona perhehoito voi olla toistaiseksi jatkuvaa tai määräaikaista. Lastensuojelun perhehoidossa sijoitetun lapsen huolto ja holhous säilyvät hänen vanhemmillaan ellei toisin päätetä. Huollon siirto sijaisvanhemmille on myös mahdollista. Sijaisvanhemmasta ei tule elatusvelvollista lapsen huollon siirron myötä. (Hakkarainen ym. 2012, 6, 26.)

Perhehoito järjestetään kirjallisen sopimuksen perusteella sosiaalitoimen hyväksymässä perheessä. Kysymykseen voi tulla jonkun sukulaisen, ystävän tai sijaisperheen koti. (Taskinen 2010, 17.) Vuosina 2010 ja 2011 huostassa olleista lapsista puolet oli sijoitettu perheisiin, joista sukulais- tai läheisperheisiin oli ollut sijoitettuna noin joka kymmenes lapsi. Molempina vuosina kodin ulkopuolelle oli sijoitettu enemmän poikia kuin tyttöjä. (Kuoppala ym. 2010, 3; Kuoppala ym. 2011, 1.) Perhehoitoon sijoitetulla lapsella on nimetty hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä. Lapsella on oikeus saada tietää muun muassa, miksi hänet on huostaan otettu ja miten hänen asiassaan on toimittu ja tullaan jatkossa toimimaan. (Hakkarainen ym. 2012, 22.)

Perhehoito antaa lapselle mahdollisuuden kodinomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään. Perhehoitoa annetaan lapselle, jonka hoitoa, kasvatusta tai muuta huolenpitoa ei voida tarkoituksenmukaisesti järjestää hänen omassa kodissaan tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita hyväksikäyttäen ja jonka ei katsota olevan laitoshuollon tarpeessa. (Saastamoinen 2010, 7–8.)

3.4.2 Ammatillinen perhekoti

Ammatilliset perhekodit ovat sijaiskodin ja laitoksen väliin sijoittuva sijaishuoltomuoto (Saastamoinen 2010, 9). Ammatilliseen perhekotiin sijoitetaan tavallisesti sellaisia lapsia ja nuoria, jotka ovat liian vaikeahoitaisia sijoitettaviksi sijaisperheeseen (Taskinen 2010, 128). Ammatillisella perhekodilla tarkoitetaan yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaisen aluehallintoviraston luvan saanutta perhekotia, jossa yhteisessä kodissa lasten kanssa asuu vähintään kaksi hoidosta ja kasvatuksesta vastaavaa henkilöä. Henkilöillä on oltava soveltuva ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus. (Saastamoinen 2010, 9; Taskinen 2010, 128.)

Ammatillisten perhekotien muodot ovat vaihtelevia. Joissakin perhekodeissa perhe asuu samassa taloudessa sijoitettujen lasten kanssa, ja toisissa lapsia hoitaa ulkopuolinen henkilökunta. Ammatilliset perhekodit saattavat olla myös kooltaan, tilaratkaisuiltaan ja hoidolliselta erityisosaamiseltaan hyvin erilaisia. (Taskinen 2010, 128.) Osa luvanvaraisista perhekodeista toimii aluehallintoviraston luvan saaneina lastensuojelulaitoksina. Perhekoti-nimitystä käytetään näin ollen myös laitoksenomaisesti toimivista yksiköistä. (Saastamoinen 2010, 10.)

3.4.3 Laitoshuolto

Lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää lapsen sijaishuoltoa, ovat lastenkodit, nuorisokodit, vastaanottokodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavissa olevat lastensuojelulaitokset. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät lähinnä valtio, kunnat ja yksityiset palveluntuottajat. (Saastamoinen 2010, 10.) Lastensuojelulaitoksiin sijoitetaan vaikeahoitoisia ja erityisosaamista edellyttäviä lapsia ja nuoria (Taskinen 2010, 129). Mikäli lapsen sijaishuolto järjestetään laitosluvan saaneissa yksiköissä, lastensuojelulaissa säädettyjä rajoitustoimenpiteitä on tarvittaessa mahdollisuus soveltaa. Laitoshoidto voi usein olla hyvin järjestettynä parhain ratkaisu lapsen sijaishuollon muodoksi silloin, kun lapsen sijoitus on väliaikainen. Tällaiseen laitoshoittoon liittyy kiinteästi myös tiivis työskentely lapsen biologisten vanhempien kanssa ja tiivis yhteydenpito lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. (Saastamoinen 2010, 11.)

Asuinyksikössä saa hoitaa yhdessä enintään seitsemää lasta tai nuorta, ja samaan rakennukseen voi olla sijoitettuna enintään 24 lasta tai nuorta. Jos lapselle järjestetään laitoshuoltoa yhdessä vanhemman, huoltajan tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa, voidaan yhdessä hoitaa useampaakin lasta. Lapsen ja vanhemman yhteinen hoito tulee kysymykseen esimerkiksi joissakin erityislastenkodeissa, ensi- ja turvakodeissa sekä koulukodeissa. (Taskinen 2010, 129.) Laitoksena pidetään myös sellaista ammatillista perhekotia, jossa on hoidettavana enemmän kuin neljä lasta, ja jossa henkilökunnalla on tähän tarvittava ammatillinen koulutus (Taskinen 2010, 17).

3.4.4 Väliaikainen sijoitus kotiin

Lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti, enintään 6 kuukaudeksi myös vanhempiensa tai muun huoltajansa hoidettavaksi. Tämä tulee kysymykseen lähinnä silloin, kun valmistellaan huostaanoton jälkeen lapsen palauttamista kotiin ja halutaan varmistua siitä, että kyseinen menettely on lapsen kannalta hyvä ratkaisu. Muissa tilanteissa omaan kotiin sijoittaminen tulee kysymykseen ainoastaan poikkeuksellisen painavin perustein ja erittäin harvoin. (Taskinen 2010, 131.)

4 SIIAISVANHEMMUUS LASTENSUOJELUN TOIMINTAMUOTONA

Lasten ja nuorten perhehoitajia kutsutaan usein *sijaisvanhemmiksi* ja perhettä *sijaisperheeksi* (Hakkarainen ym. 2012, 4). Perhehoitajalaissa (1992/312, 1. §) säädettyinä sijaisvanhemmaksi voi ryhtyä henkilö, joka on koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella sopiva antamaan perhehoitoa. Sijaisvanhemmalla on lakisääteinen oikeus saada oleelliset tiedot sijoitettavan elämäntilanteesta, terveydentilasta ja historiasta. Sijaisvanhempana voi toimia joko parisuhteessa elävä tai yksin asuva henkilö. Sijaisvanhemmat voivat olla joko lapsettomia tai heillä voi olla omia lapsia. Sijaisperheiksi toivotaan yhä enemmän lasten ja nuorten sukulais- tai muita läheisperheitä. (Hakkarainen ym. 2012, 5, 17.) Sijaisperheessä lapselle annetaan mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistetään hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään (Saastamoinen 2010, 7–8).

Sijaiskodissa voidaan samanaikaisesti hoitaa enintään neljää lasta. Tässä lasketaan mukaan hoitajan kanssa samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset, jollei kyse ole hoidon antamisesta sisaruksille tai saman perheen jäsenille. Hoidettavia lapsia voi kuitenkin olla seitsemän, jos sijaiskodissa annettavasta hoidosta, kasvatuksesta tai muusta huolenpidosta vastaa vähintään kaksi hoitopaikassa asuvaa henkilöä, joista ainakin toisella on tehtävään soveltuva koulutus ja riittävää kokemusta hoito- ja kasvatustehtävistä. (Saastamoinen 2010, 9.)

Sijaisvanhemmaksi aikovan henkilön sopivuutta tarkasteltaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota kodin ihmissuhteisiin sekä henkilön mahdollisuuksiin tyydyttää perhehoitoon sijoitettavan lapsen tarpeet hänen etunsa mukaisesti. Sijaisvanhemman tulee hoivata ja suojella lasta sekä seurata hänen kehitystään, tukea lapsen yhteydenpitoa hänelle läheisiin ihmisiin ja sitoutua lapseen. Lisäksi on myös huomioitava sijaisvanhemman yhteistyökyky ja -mahdollisuudet sijoittavan tahon ja heille sijoitettavan lapsen läheisten henkilöiden välillä sekä selvittää, hyväksyvätkö muut sijaiskodin jäsenet perhehoitoon sijoitettavan lapsen ja voiko sijoitettava lapsi saada kodin muihin jäseniin nähden tasavertaisen perheenjäsenyyden. Sijaiskodin tulee myös olla varustetultaan, rakenteeltaan ja tiloiltaan sopiva siellä annettavalle hoidolle. (Perhehoitajana toimiminen.)

4.1 Sijaisvanhempien valmennus

Sijaisperheeksi ryhtyminen on haaste ja elämänmuutos. Uudistetun Perhehoitajalain mukaan sijaisvanhemmaksi aikovan henkilön on suoritettava tehtävän edellyttämä ennakkovalmennus ennen kuin hän voi toimia perhehoitajana. (Perhehoitajana toimiminen.) Jokaisella sijoitetulla lapsella on oikeus päästä valmennettuun perheeseen ja jokaisella sijaisvanhemmuutta harkitsevalla perheellä on oikeus saada tietoa siitä, mitä sijaisvanhemmuus merkitsee. PRIDE-valmennus on ollut käytössä vuodesta 1995 alkaen. Se on sijais- ja adoptiovanhemmiksi harkitseville henkilöille suunnattu valmennuskurssi. Valmennus antaa sijaisvanhemmuutta harkitsevalle perheelle tietoa päätöksenteon pohjaksi, valmiuksia ryhtyä sijaisvanhemmaksi ja edellytyksiä toimia perhehoitajana. (Hakkarainen ym. 2012, 12–13.)

Ennen valmennusta sijaisvanhemmuudesta kiinnostuneeseen perheeseen tehdään kotikäynti, pyydetään kotikunnalta lausunto ja selvitetään terveydentilaan, rikosrekisteriin, taloudelliseen tilanteeseen ja asumiseen liittyvät tekijät, joiden kautta nähdään voidaanko perhe tai henkilö hyväksyä perhehoitajaksi. PRIDE-valmennuskursseja järjestävät kaupungit, alueelliset sijaishuollon tai perhehoidon yksiköt, järjestöt sekä yksityiset perhehoitopalveluiden tuottajat. Kouluttajina toimii työpari, joista toinen on lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja toinen sijaisvanhempi. (Hakkarainen ym. 2012, 12–13.)

PRIDE-valmennus sisältää yhdeksän ryhmätapaamista ja niihin liittyviä kotitehtäviä sekä perhekohtaisia tapaamisia. Tapaamisissa tehdään harjoituksia, joiden kautta eläydytään sijoitetun lapsen ja hänen vanhempiensa tilanteisiin ja tunteisiin. Kotitehtävien ajatuksena on esimerkiksi tutkia omien lapsuudenkokemusten vaikutusta valmiuksiin kohdata sijoitettu lapsi hänen yksilöllisine tarpeineen. Valmennuksen jälkeen perheet voivat tehdä tietoon perustuvan päätöksen valmiuksistaan ja halukkuudestaan ryhtyä sijaisvanhemmiksi. (Hakkarainen ym. 2012, 12–13.)

”PRIDE-valmennuksen yhdeksän ryhmätapaamisen aiheet ovat (Hakkarainen ym. 2012, 13):

- 1) Lapsen oikeus perheeseen – perheen oikeus valmennukseen
- 2) Lapsen oikeus pysyvyyteen ja jatkuvuuteen – perheen oikeus tiimiin

- 3) Lapselle lupa kiintyä
- 4) Lapselle mahdollisuus selviytyä menetyksistä
- 5) Lapsen perhesuhteiden ja niiden tukemisen merkitys lapselle
- 6) Lapsen oikeus hoivaan, huolenpitoon ja turvallisiin rajoihin
- 7) Tietoa ja kokemuksia perhehoidosta
- 8) Muutokseen valmistautuminen
- 9) Perhehoidon tietopaketti – tärkeää tietää.”

4.2 Toimeksiantosopimus

Toimeksiantosopimus on asiakirja, jossa perhehoitaja ja sijoittava kunta sopivat perhehoitoon liittyvät molemminpuoliset velvollisuudet ja oikeudet. Se sitoo sen tekijöitä noudattamaan sopimusta. Toimeksiantosopimus tehdään myös lyhytaikaisesta perhehoidosta, ja se tulee tehdä ennen sijoittamista. (Hakkarainen ym. 2012, 16.)

”Perhehoitajalain (1992/312, 4. §) mukaan toimeksiantosopimuksessa tulee sopia:

- 1) Perhehoitajalle maksettavan palkkion määrästä ja suorittamisesta
- 2) Perhehoidosta ja hoidon käynnistämisestä aiheutuvien kustannusten korvaamisesta sekä perhehoidossa olevan henkilön kalenterikuukausittaisten käyttövarojen maksamisesta
- 3) Perhehoidossa olevan henkilön yksilöllisistä tarpeista johtuvien erityisten kustannusten korvaamisesta
- 4) Hoidon arvioidusta kestosta
- 5) Perhehoidossa olevan henkilön oikeuksista, tukitoimista ja harrastustoiminnasta sekä näiden toteuttamiseksi tarpeellisista toimenpiteistä
- 6) Perhehoitajan oikeudesta vapaaseen, vapaan toteuttamisesta sekä palkkion maksamisesta ja kustannusten korvaamisesta vapaan ajalta

- 7) Perhehoitajalle annettavasta valmennuksesta, työnohjauksesta ja koulutuksesta sekä näiden toteuttamisesta
- 8) Toimeksiantosopimuksen irtisanomisesta sekä
- 9) Tarvittaessa muista perhekotia ja perhehoitoa koskevista seikoista.”

Toimeksiantosopimukseen tulee myös sisältyä suunnitelma perhehoitajalle ja perhehoidossa olevalle henkilölle järjestettävistä perhehoidon toteuttamiseksi tarpeellisista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista sekä muista tukitoimista. Toimeksiantosopimusta tarkistetaan hoidon kestoa tai sisältöä koskevien muutosten vuoksi sekä silloin, kun sen tarkistamiseen muutoin on aihetta. (Hakkarainen ym. 2012, 16.) Perhehoitajalain (1992/312, 5. §) mukaan toimeksiantosopimus voidaan irtisanoa päättymään irtisanomista seuraavan kahden kuukauden kuluttua.

4.3 Hoitopalkkio ja kustannusten korvaaminen

Jollei toimeksiantosopimuksessa ole toisin sovittu, on perhehoitajalla oikeus saada hoidosta palkkiota ja hänelle tulee maksaa korvaus perhehoidossa olevan henkilön hoidosta ja ylläpidosta aiheutuvista kustannuksista sekä hoidon käynnistämisestä aiheutuvista tarpeellisista kustannuksista. Palkkio voidaan maksaa perhehoitajina toimiville puolisoille jaettuna tai vain toiselle perhehoitajalle esimerkiksi verotus ja sosiaaliturva huomioon ottaen. Kaiken suuruisista hoitopalkkioista kertyy eläkettä. Hoitopalkkion vähimmäismäärä hoidettavaa kohti on ollut 1.1.2012 alkaen 650 euroa kuukaudessa. Sen lisäksi maksettavan hoitopalkkion korotus perustuu hoidon vaativuuteen ja sitovuuteen. Hoitopalkkiota ei makseta perhehoitoon sijoitettua omaa alle 18-vuotiasta lastaan hoitavalle henkilölle eikä henkilölle, joka on kieltäytynyt vastaanotamasta palkkiota. Perhehoitajille maksettavien palkkioiden tulee mahdollistaa lasten hoitaminen kotona, joten tämä tulee huomioida arvioitaessa peruspalkkion lisäksi maksettavia korvauksia. Palkkion määrittelyssä on tarpeen huomioida lapsen hoidettavuuden lisäksi myös arkisen yhteistyön kuormittavuus. Hoidossa olevan läheisten vuorovaikutuksellinen haastavuus ja jopa uhkaavuus voivat vaikuttaa perhehoitotehtävän kuormittavuuteen. Hoitopalkkion määrä tarkistetaan kalenterivuositain työntekijän eläkelaisissa tarkoitetulla palkkakertoimella. (Perhehoitajalaki 1992/312, 2. §; Hakkarainen ym. 2012, 18–19.)

Perhehoidossa olevan henkilön hoidosta ja ylläpidosta aiheutuvista kustannuksista perhehoitajalle maksetaan todellisten kustannusten mukainen kulukorvaus, jonka vähimmäismäärä on 1.1.2012 alkaen 391,58 euroa perhehoidossa olevaa henkilöä kohti kuukaudessa. Erityisestä syystä kulukorvaus voidaan maksaa myös säädettyä vähimmäismäärää pienempänä. Kulukorvauksen tarkoituksena on korvata perhehoidossa olevan henkilön ravinnosta, asumisesta, harrastuksista, henkilökohtaisista tarpeista ja muusta elatuksesta aiheutuvat tavanomaiset menot sekä tavanomaiset terveydenhuollon kulut. Kulukorvaukseen sisältyy myös lastensuojelulain nojalla perhehoitoon sijoitetulle lapselle tai nuorelle hänen omaan käyttöönsä mainitun lain nojalla annettavat käyttövarat. Kulukorvauksen määrä tarkistetaan kalenterivuositain elinkustannusindeksin mukaisesti. (Perhehoitajalaki 1992/312, 3. §; Hakkarainen ym. 2012, 20.)

Perhehoitajalain (1992/312, 3. §) mukaan kulukorvauksen lisäksi maksetaan korvaus perhehoidossa hoidettavan henkilön yksilöllisistä tarpeista johtuvista terapian ja terveydenhuollon sekä alle 21-vuotiaan lapsen tai nuoren opinnoista aiheutuvista erityisistä kustannuksista, joita ei muun lainsäädännön nojalla korvata. Sijoittaja voi korvata erikseen myös hoidettavan henkilön lomanvietosta, harrastuksista ja harrastusvälineistä aiheutuvia kuluja. (Hakkarainen ym. 2012, 20.)

Käynnistämiskorvauksella katetaan perhehoidon käynnistämisestä aiheutuvia kuluja, joita voivat olla esimerkiksi asuntoon kohdistuvat välttämättömät korjaus- ja muutostyöt, kalusteet, ensivaatekerta, vuodevaatteet, leikkikalut sekä harrastusvälineet kuten polkupyörä, sukset, lasketteluvälineet, jääkiekkovarusteet ja tietokone. Käynnistämiskorvauksen enimmäismäärä on 1.1.2012 lukien 2 780, 96 euroa perhehoidossa olevaa henkilöä kohti. Myös käynnistämiskorvauksen määrä tarkistetaan kalenterivuositain elinkustannusindeksin mukaisesti. (Hakkarainen ym. 2012, 20–21.)

4.4 Perhehoitajan tuki

Perhehoitajalaissa (1992/312, 7. §) säädetään, että perhehoidon järjestämisestä vastaava kunta tai kuntayhtymä vastaa perhehoitajalle järjestettävästä koulutuksesta, valmennuksesta ja työnohjauksesta. Perhehoitajalla tulee olla 1.1.2012 lukien nimettynä jokaista hoidettavaa varten vastuutyöntekijä, jonka tehtävänä on huolehtia tarvittavan tuen järjestämisestä perhehoitajalle (Hakkarainen ym. 2012, 23). Perhehoidon tuen muodot voidaan jakaa taloudelliseen, tiedolliseen ja emotionaaliseen tukeen sekä käytännölliseen arjen apuun, jota voi olla esimerkiksi avun järjestäminen kodin- ja sijoit-

tettujen lasten hoidossa sekä lasten koulunkäynnin ja harrastusten tukeminen (Hakkarainen ym. 2012, 28).

Riittävä taloudellinen tuki merkitsee perhehoitajalle taloudellista turvallisuutta ja antaa hyvät edellytykset keskittyä perhehoitotehtävään kokonaisvaltaisesti. Perhehoitajan oikeuden lisäksi täydennyskoulutus ja työnohjaus nähdään myös velvollisuutena. Tällä halutaan vahvistaa perhehoitajan osaamista ja jaksamista, mikä tukee perhehoidon onnistumista. Sijoittajan tulee tukea perhehoitajan osallistumista koulutuksiin, työnohjaukseen ja konsultaatioihin järjestämällä sijaishoitoa hoidettaville, auttamalla lastenhoidossa tai järjestämällä lapsille ja nuorille omaa toimintaa koulutusten ajaksi sekä korvaamalla niin matka- kuin muutkin kustannukset. (Hakkarainen ym. 2012, 28–29.)

Vertaistuki koetaan useimmiten parhaimmaksi emotionaaliseksi tueksi. Sijaisvanhempien ja perhehoitajien vertaisryhmien lisäksi toimii ryhmiä muun muassa sijaisille, sukulaissijaisvanhemmille ja isovanhemmille sekä Pesäpuun järjestämiä sijaisvanhempien kasvuryhmiä ja Perhehoitoliiton järjestämiä voimaannuttavia ryhmiä. Sijoittaja voi tukea vertaistukitoimintaa esimerkiksi tarjoamalla tilat ja auttamalla tiedottamisessa sekä ryhmien kokoamisessa. Perhehoidon tukimuotoihin tulisi sisältyä sekä lasten ja nuorten että sijaissisarusten vertaistuki. Suhteellisen uusi vertaistuen muoto on mentorointi, jolla tarkoitetaan sitä, että kokenut ja mentorikoulutuksen saanut perhehoitaja antaa vertaisasiantuntija-apua aloittelevalle ja haasteellisessa tilanteessa olevalle perhehoitajalle. (Hakkarainen ym. 2012, 29.)

Perhehoitajalain (1992/312, 6. §) mukaan perhehoitajalle tulee järjestää myös mahdollisuus vapaaseen, jonka pituus on yksi arkipäivä kutakin sellaista kalenterikuukautta kohden, jona hän on toiminut toimeksiantosopimuksen perusteella vähintään 14 vuorokautta perhehoitajana. Palkkio maksetaan toimeksiantosopimuksessa sovitun vapaan ajalta (Hakkarainen ym. 2012, 23).

Perhehoidon järjestämisestä vastaavan kunnan tai kuntainliiton tulee huolehtia tai tarvittaessa avustaa perhehoidossa olevan henkilön hoidon tarkoituksenmukaisessa järjestämisessä perhehoitajan vapaan ajaksi. Kunnan tai kuntayhtymän on ollut mahdollista järjestää 1.8.2011 alkaen perhehoitajan vapaa tekemällä toimeksiantosopimus henkilön kanssa, joka sitoutuu huolehtimaan sijaishoidosta perhehoitajan kotona. (Perhehoitajalaki 1992/312, 6a. §; Hakkarainen ym. 2012, 22–23.)

5 SYSTEMAATTINEN KIRJALLISUUSKATSAUS SIJAISVANHEMMUUDESTA

Tässä työssä tutkimustehtäväni on selvittää sijaisvanhempana toimimista ja sijaisvanhemmuudesta saatuja kokemuksia systemaattisen kirjallisuuskatsauksen menetelmää käyttäen. Tarkoitukseni on hankkia kirjallisuuden avulla tietoja siitä, mitä hyviä puolia sijaisvanhemmat näkevät toimiessaan sijaisperheenä ja vastaavasti millaisia haasteita ja ongelmia sijaisperheenä toimiminen tuo mukanaan. Opinnäytetyöni aiheen valitsin ajankohtaisuuden ja oman kiinnostuneisuuteni vuoksi.

Johanssonin (2007, 3-4) mukaan olemassa olevan tutkimuksen kokonaisuutta on mahdollista hahmottaa kirjallisuuskatsausten avulla. Kun kootaan sijaisvanhempana toimimiseen liittyviä tutkimuksia yhteen, saadaan kuvaa muun muassa siitä, miten paljon tutkimustietoa sijaisvanhemmuudesta on olemassa ja millaisia tutkimukset menetelmällisesti ja sisällöllisesti ovat. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on saanut huomiota näyttöön perustuvan toiminnan myötä ja se nähdäänkin yhtenä mahdollisuutena löytää tutkimustuloksia, jotka ovat korkealaatuisesti tutkittuja. Sillä tarkoitetaan tieteellistä tutkimusmenetelmää, jossa kerätään olemassa olevaa tietoa, arvioidaan tiedon laatua sekä syntetisoidaan tuloksia rajatusta ilmiöstä mahdollisimman kattavasti (Kääriäinen & Lahtinen 2006, 39). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on sekundaaritutkimus olemassa oleviin tarkasti rajattuihin ja valikoituihin tutkimuksiin. Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen sisällytetään vain relevantit ja tarkoitusta vastaavat korkealaatuiset tutkimukset. Jokainen vaihe on tarkkaan määritelty ja kirjattu virheiden minimoimiseksi ja katsauksen toistettavuuden mahdollistamiseksi. (Johansson 2007, 4–5.)

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen ensimmäinen ja tärkein vaihe on yksityiskohtaisen tutkimussuunnitelman laatiminen. Se ohjaa koko tutkimusprosessin etenemistä, vähentää systemaattista harhaa ja varmistaa tiedon täsmällisyyttä. Tutkimussuunnitelmassa määritetään systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymykset, menetelmät ja strategiat, jotka ohjaavat alkuperäistutkimusten hakua sekä sisäänottokriteerit, joiden pohjalta alkuperäistutkimukset valitaan. Näiden lisäksi tutkimussuunnitelmassa määritellään laatukriteerit valituille alkuperäistutkimuksille sekä menetelmät näiden synteeseille. Koska systemaattinen kirjallisuuskatsaus noudattaa tieteellisen tutkimuksen periaatteita, siihen kuuluu olennaisesti kaikkien vaiheiden läpinäkyvä ja täsmällinen raportointi. (Kääriäinen & Lahtinen 2006, 39.)

5.1 Tutkimuskysymykset

Se, mihin systemaattisella kirjallisuuskatsauksella pyritään vastaamaan, määritetään ja rajataan tutkimuskysymyksissä (Kääriäinen & Lahtinen 2006, 39). Tutkimuskysymyksiä voi olla yhdestä kolmeen, ja niiden tulee olla mahdollisimman selkeät. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ei aina välttämättä tuota vastauksia tutkimuskysymyksiin, jolloin voidaan päätellä, että tutkimus on ollut riittämätöntä tällä alueella. (Johansson 2007, 6.) Tutkimuskysymykset voivat olla joko vapaasti muotoiltuja tai strukturoituja. Mikäli tutkimuskysymyksiä täytyy prosessin aikana tarkentaa, tulee prosessi toteuttaa uudelleen. (Kääriäinen & Lahtinen 2006, 39–40.)

Opinnäytetyöni pääkäsitteiksi nousivat teorian tiedon pohjalta lastensuojelu, perhehoito, sijaishuolto, sijaisperhe ja sijaisvanhemmuus. Tutkimuskysymyksiä on tässä työssä kaksi, joista molemmat ovat vapaasti muotoiltuja. Tutkimuskysymykset muotoutuivat hyvin pitkälti teorian tiedon pohjalta. Opinnäytetyöni tarkoituksena on hankkia kirjallisuuden avulla tietoa siitä, millaisena sijaisvanhemmat kokevat sijaisvanhemmuuden.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Mitä hyviä puolia sijaisvanhemmat ovat kokeneet toimiessaan sijaisperheenä?
- 2) Minkälaisia haasteita ja ongelmia sijaisperheenä toimiminen on tuonut mukanaan?

5.2 Alkuperäistutkimusten haku

Kääriäisen ja Lahtisen (2006, 40–41) mukaan tutkimuskysymyksiin perustuva alkuperäistutkimusten haku tehdään systemaattisesti ja kattavasti, jolloin haut kohdistetaan tutkimussuunnitelman mukaisesti tietolähteisiin, joista oletetaan saatavan tutkimuskysymysten kannalta oleellista tietoa. Jotta haku olisi riittävän kattava, alkuperäistutkimuksia haetaan sekä sähköisesti eri tietokannoista että manuaalisesti. Manuaalisella tiedonhaulla tarkoitetaan alkuperäistutkimusten etsimistä käsin erilaisista julkaisemattomista lähteistä.

Tietokantahaut perustuvat hakustrategioihin. Niissä määritetään tietokannat, vapaat tekstisanat ja indeksoidut termit sekä näiden yhdistelmät. Jokaisessa tietokannassa on erilaiset hakustrategiat, joten haut ja niiden rajaukset määritellään kuhunkin erikseen.

Tietoa on usein saatavilla paljon ja näin ollen hyvän hakustrategian suunnittelemisen on vaativaa. (Kääriäinen & Lahtinen 2006, 40.) Hakustrategian tarkoituksena on tunnistaa kaikki katsauksen kannalta relevantit tutkimukset. Hakuprosessi on systemaattisen kirjallisuuskatsauksen onnistumisen kannalta kriittisin vaihe, sillä siinä tehdyt virheet johtavat katsauksen tulosten harhaisuuteen ja antavat epäluotettavan kuvan aiheesta olemassa olevasta näytöstä. (Pudas-Tähkä & Axelin, 49.)

Tieteellistä näyttöä hoitotyön perustaksi voi etsiä useimmiten viidestä eri tietolähteestä, joita ovat kirjat, alan tieteelliset julkaisut, viitetietokannat tai kirjastotietokannat, kokoomatietokannat sekä Internet. Hoitotieteellistä tietoa on tarjolla elektronisesti ylläpidetyissä viitetietokannoissa. Näistä hoitoalalla tunnetuimpia ovat Cinahl eli Ebsco, Medline eli Pubmed, Embase sekä suomenkielinen Medic. (Salanterä & Hupli 2003, 21–22.) Medicin lisäksi muita suomenkielisiä tietokantoja ovat esimerkiksi Linda ja Arto sekä Duodecim-seuran ylläpitämä portaali eli verkkosivusto Terveysportti (Tähtinen 2007, 29–30).

Tämän opinnäytetyön alkuperäistutkimusten systemaattinen haku on tehty kahdesta elektronisesta tietokannasta, Medicistä sekä Lindasta. Hakusanoina olen käyttänyt seuraavia käsitteitä: Lastensuojelu, perhehoito, sijaisvanhemmat, sijaisperheet, kokemukset sekä työ. Hauissa on käytetty asiasanojen lyhenteitä kattavamman hakutuloksen saamiseksi sanojen eri muotojen avulla. Tietokanta Lindassa asiasanat on katkaistu kysymysmerkillä ja Medic- tietokannassa tähdellä.

Medic on kotimainen terveystieteellinen tietokanta, jota on tuottanut vuodesta 1978 alkaen Terveystieteiden keskuskirjasto Terkko. Medic sisältää viitteitä suomalaisesta lääke-, hammas- ja hoitotieteellisestä kirjallisuudesta (artikkeleita, kirjoja, väitöskirjoja, opinnäytetöitä ja tutkimuslaitosten raportteja). (Tähtinen 2007, 30.)

Linda on Suomen yliopistokirjastojen yhteisluettelo. Se sisältää Suomen kansallisbibliografian sekä viitetiedot yliopistokirjastojen, Eduskunnan kirjaston, Varastokirjaston ja Turun ammattikorkeakoulun tietokantoihin sisältyvistä kirjoista, aikakauslehdistä ja sarjoista, kartoista, visuaalisesta aineistosta, arkistoista ja elektronisesta aineistosta. (Tähtinen 2007, 29.)

Medic-tietokannan haut on tehty seuraavilla valinnoilla: 1) tekijä, otsikko, asiasana ja tiivistelmä, 2) hakusanoja yhdistää ”and”, 3) haku vuosilta 2000–2012, 4) asiasanojen synonyymit käytössä, 5) kielivalinta suomi, 6) kaikki julkaisutyypit.

Linda-tietokannasta haut on tehty seuraavilla valinnoilla: 1) monikenttä haku, 2) hakumuotona: kaikki sanat, 3) ei peräkkäisiä sanoja, 4) kielivalinta suomi, 5) julkaisu-vuosi 2000 – 2012, 6) aineisto: Ei rajausta, Vain e-aineisto.

Syksyllä ja talvella 2012 on tehty useita koehakuja Linda- ja Medic tieto-kantoihin tarkoituksena testata hakusanoja ja niillä löytyvien tutkimusten määrää ja laatua. Tehdessäni hakuja Linda-tietokantaan tutkimusten aineistoksi oli alun perin valittu sekä painettu että elektroninen aineisto. Näin haettuna tutkimusten määrä osoittautui kuitenkin aikataulullisesti liian suuritöiseksi. Helpottaakseni työn määrää ja tutkimusten läpikäymistä tiivistin Linda-tietokannan haun vain elektronisesti haettavaan tutkimuksiin. Tällä tavalla tutkimusten yhteismäärä molemmista tietokannoista haettuna saatiin säilytettyä kohtuullisena.

Molempiin tutkimuskysymyksiini 1) Mitä hyviä puolia sijaisvanhemmat ovat kokeneet toimiessaan sijaisperheenä? ja 2) Minkälaisia haasteita ja ongelmia sijaisperheenä toimiminen on tuonut mukanaan? olen määrittänyt samat hakusanat, sillä tutkimuskysymykseni ovat melko yhteneväiset ja pohjautuvat molemmat sijaisvanhemmuudesta saatuihin kokemuksiin. Tästä syystä en nähnyt molempien kysymysten hakusanojen erittelemistä ja niiden taulukoimista erikseen tarpeellisenä. Taulukossa 2 on kuvattu tutkimuskysymysten hakusanat ja niillä löytyneet tutkimukset tietokannoittain.

Taulukko 2. Tutkimuskysymysten hakusanat ja tutkimusmäärät tietokannoittain

Hakusanat	Tietokanta	Tutkimuksia yhteensä
Lastensuojelun perhe?	Linda	6
Lastensuojelun* perhe*	Medic	1
Sijaisvanh? kokemukse?	Linda	7
Sijaisvanh* kokemukse*	Medic	-
Perhe? kokemukse?	Linda	4
Perhe* kokemukse*	Medic	11
Sijaisper? kokemukse?	Linda	2
Sijaisper* kokemukse*	Medic	-
Sijaisvanh? työ?	Linda	12
Sijaisvanh* työ*	Medic	-
YHTEENSÄ		43

Varsinainen tietokantahaku on suoritettu 4.3.2013, jolloin olen myös sulkenut sisäänottokriteerieni pohjalta työstäni pois sellaiset tutkimukset, jotka eivät anna vastausta haluttuihin tutkimuskysymyksiin. Manuaalista tiedonhakua on toteutettu Hoitotiede- ja Tutkiva hoitotyö -lehtiin 19.4.2013. Haku toteutettiin lukemalla lehtien vuosikertojen sisällysluetteloista otsikot.

5.3 Alkuperäistutkimusten valinta ja laadun arviointi

Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen sisällytettävälle alkuperäistutkimuksille määritellään tarkat sisäänottokriteerit. Sisäänottokriteerit määritellään ennen varsinaista valintaa, ja ne perustuvat tutkimuskysymyksiin. Niissä voidaan rajata esimerkiksi alkuperäistutkimusten lähtökohtia, tutkimusmenetelmää ja -kohdetta, tuloksia tai tutkimuksen laatutekijöitä. (Kääriäinen & Lahtinen 2006, 41.)

Kääriäisen ja Lahtisen (2006, 41) mukaan alkuperäistutkimusten valinnassa kiinnitetään erityistä huomiota tutkijan subjektiivisen valikoitumisharhan minimoimiseen. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkija valitsee mahdollisimman täsmällisesti ne tutkimukset, jotka ovat tutkimuskysymysten kannalta olennaisia. Valikoitumisharhaa pyritään vähentämään sisäänottokriteerien tarkalla rajauksella ja sillä, että alkuperäistutkimusten valinnan tekee vähintään kaksi arvioijaa toisistaan riippumattomasti ja itsenäisesti.

Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen hyväksyttävien ja hylättävien alkuperäistutkimusten valinta tapahtuu vaiheittain ja perustuu siihen, vastaavatko hauissa saadut alkuperäistutkimukset asetettuja sisäänottokriteereitä. Vastaavuutta tarkastellaan portaittain: kaikista alkuperäistutkimuksista luetaan otsikot ja näiden perusteella hyväksytään ne, jotka vastaavat sisäänottokriteereitä. Jos vastaavuus ei selviä otsikosta, tehdään valinta abstraktin tai koko alkuperäistutkimuksen perusteella. Jos yhdestä alkuperäistutkimuksesta on löydettävissä useampi julkaisu, valitaan näistä vain kattavin. Kuten systemaattisen kirjallisuuskatsauksen muissakin vaiheissa, myös tässä vaiheessa arvioitsijat kirjaavat jokaisen vaiheen yhteydessä hyväksytyjen ja hylättyjen alkuperäistutkimusten lukumäärät sekä perustelut hylkäämisen syille. (Kääriäinen & Lahtinen 2006, 41.)

Alkuperäistutkimusten haun jälkeen tarkempaan tarkasteluun jäi kaikkiaan 43 tutkimusta. Tämän jälkeen määritin tutkimuksilleni tarkat sisäänotto- ja poissulkukriteerit, joiden mukaan tutkimukset on otettu mukaan työhön tai suljettu työstä pois.

Alkuperäistutkimusten valinnassa käytin tässä työssä seuraavanlaisia kriteerejä:

- 1) Otsikosta, tiivistelmästä tai koko tutkimuksesta tulee käydä ilmi, että tutkimuksessa on käsitelty sijaisvanhemman tai sijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta.
- 2) Aikarajaus v. 2000 -2012
- 3) Tutkimus on suomenkielinen pro gradu -tutkielma tai väitöskirja.
- 4) Tutkimuksen kohderyhmänä ovat sijaisvanhemmat.
- 5) Sama tutkimus hyväksytään mukaan vain kerran, sillä samankaltaisilla hakusanoilla samat tutkimukset voivat esiintyä useita kertoja.
- 6) Tutkimuksen sisältö tulee olla olennainen työn aiheen kannalta.

Otsikoiden ja tiivistelmien hyväksymiskriteereinä oli, että niissä täytyi olla viitteitä siitä, että tutkimus käsittelee sijaisvanhemman tai sijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta ja vastaa näin ollen tutkimustehtävääni. Mikäli otsikosta ei selvinnyt, saadaanko tutkimuksesta vastauksia tutkimuskysymyksiini, olen lukenut tiivistelmän tai koko tutkimuksen. Sillä ei ollut työssäni merkitystä, toimiko sijaisvanhempi yksin sijaisisänä tai sijaisäitinä vai, oliko kyseessä pariskunta, joista molemmat osapuolet ovat sijaisvanhempia.

Yhtenä kriteerinä oli vuosille 2000–2012 tehty aikarajaus, jotta aihetta käsittelevä tutkimustieto olisi mahdollisimman kattavaa ja kiteytyisi 2000-luvun puolelle. Vuonna 2013 julkaistut tutkimukset on jätetty pois, koska opinnäytetyöni valmistuessa kesällä ei kaikkia uusimpia tutkimuksia olisi ehditty ottaa käsittelyyn mukaan.

Haku on rajattu vain suomenkielisiin tutkimuksiin, sillä sijaishuoltoon liittyvät asiat poikkeavat yleisesti ottaen toisistaan eri maissa eivätkä omat resurssini riittäisi monilla eri kielillä julkaistujen tutkimusten tulkintaan niin, ettei väärinkäsityksiltä välttyttäisi. Yhtenä sisäänottokriteerinä työssäni oli myös, että tutkimusten tulee olla pro gradu -tutkielmia tai väitöskirjoja. Tekemieni tietokantahakujen perusteella yhtään väitöskirjaa ei kuitenkaan löytynyt, joten olen käyttänyt ainoastaan pro gradu -tutkielmia. Täs-

tä syystä yhtenä heikentävä tekijänä työssäni on tutkimuksista saatujen tietojen käsitteleminen mahdollisimman monipuolisesti, luotettavasti ja korkealaatuisesti.

Manuaalista tiedonhakua on toteutettu Hoitotiede- ja Tutkiva hoitotyö -lehtiin. Haku toteutettiin lukemalla vuonna 2005–2012 ilmestyneiden lehtien sisällysluetteloista otsikot. Hakukriteeriksi asetin, että artikkelin otsikosta oli käytävä ilmi, käsitteikö se sijaisvanhemmuutta, ja sen oli oltava suomenkielinen. Yhtään sopivaa tutkimusta ei kuitenkaan otsikoiden pohjalta löytynyt luettavaksi.

Tutkimuksen kohderyhmäksi on valittu sijaisvanhemmat, jotta tutkimuksista esiin nousseet seikat säilyvät yhteneväisinä, vastaavat tutkimustehtävääni ja keskittyvät tarkasti rajattuun kohderyhmään. Tutkimuksista on suljettu pois se, mitä viranomaiset, sijaisperheen omat tai sijaisperheeseen sijoitetut lapset ja nuoret sekä heidän biologiset vanhempansa itse kertovat sijoitusprosessista. Taulukossa 3 on kuvattu tutkimuskysymysteni hakusanat, hyväksytyt ja hylätyt tutkimukset sekä tutkimusten yhteismäärä tietokannoittain.

Taulukko 3. Tutkimuskysymysten hakusanat, hyväksytyt ja hylätyt tutkimukset sekä tutkimusten määrät tietokannoittain.

Hakusanat	Tietokanta	Hyväksytyt	Hylätyt	Tutkimukset yhteensä
Lastensuoje? perheh?	Linda	2	4	6
Lastensuoje* perheh*	Medic	-	1	1
Sijaisvanh? kokemuks?	Linda	7	-	7
Sijaisvanh* kokemuks*	Medic	-	-	-
Perheh? kokemuks?	Linda	2	2	4
Perheh* kokemuks*	Medic	-	11	11
Sijaisper? kokemuks?	Linda	1	1	2
Sijaisper* kokemuks*	Medic	-	-	-
Sijaisvanh? työ?	Linda	9	3	12
Sijaisvanh* työ*	Medic	-	-	-
YHTEENSÄ		21	22	43
YHTEENSÄ, kun sama tutkimus on hyväksytty mukaan vain kerran	Linda Medic	9 -		

Medic-tietokannasta alun perin hyväksytyt tutkimuksia ei jäänyt lopulta analysoitavaksi yhtään. Näissä tutkimuksissa kohderyhmä osoittautui vääräksi tai julkaisu ei vastannut tutkimuskysymyksiäni. Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen on tästä syystä hyväksytty mukaan ainoastaan Linda-tietokannasta löytyneitä tutkimuksia.

Teoriaosassani, ennen varsinaista systemaattista kirjallisuuskatsausta, on kuitenkin tuotu esiin erilaisia lastensuojelullisia tilastotietoja, joita on löydettävissä myös Medic-tietokannasta haettuna, mutta ei näillä yllä olevaan taulukkoon määrittelemilläni hakusanoilla. Linda-tietokannasta hylättyjä tutkimuksia voidaan myös hyödyntää opinnäytetyöni teoriaosioissa.

Elektronisten tietokantojen tarjotessa eri hakusanoilla ja niiden eri muotojen avulla runsaasti samoja tutkimuksia, oli sisäänottokriteerinä myös, että sama tutkimus otetaan mukaan vain kerran. Hyväksytyjä alkuperäistutkimuksia saatiin kaikkiaan 21, mutta kun sama tutkimus otettiin mukaan vain kerran, kertyi lopulliseksi hakutulosten määräksi 9 tutkimusta. Valintakriteerinä oli myös, että tutkimuksen sisällön tulee kokonaisuudessaan olla olennainen opinnäytetyöni aiheen kannalta, jotta tutkimuskysymyksiin saadaan niihin kaivatut vastaukset. Alkuperäistutkimukset on koottu taulukkoon 4, jossa on kuvattu tutkimusten tekijät, tutkimuksen nimi ja vuosi, tutkimuksen tarkoitus sekä tutkimusmenetelmä, kohdetyhmä ja otos. Tutkimusten tuloksia on käsitelty luvussa 6. Sijaisvanhemmuuden myönteiset ja kielteiset kokemukset.

Taulukko 4. Hyväksytyt alkuperäistutkimukset

Tekijät, tutkimuksen nimi ja vuosi	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimusmenetelmä, kohdetyhmä ja otos
Aho-Kaipio Johanna, 2012. Sijaisvanhempien kokemuksia sijoituksen alkuvaiheesta. Tampereen yliopisto, pro gradu –tutkielma.	Tutkimuksessa tarkasteltiin sijaisvanhempien kokemuksia ja tuen tarvetta sijoitetun lapsen muuttaessa perheeseen.	Tutkimuksen aineisto oli koottu haastattelemalla 9 sijaisvanhempaa kuudesta eri perheestä teemahaastattelun menetelmällä. Analyysimenetelmänä oli käytetty sisällönanalyysiä.
Husu Eija, 2011. ”Väkivalta ja ne kokemukset on ollut siellä ja ne näkyy nyt tässä elämässä”. Sijoitettujen lasten väkivaltakokemusten kohtaaminen sijaisperheessä. Jyväskylän yliopisto, pro gradu –tutkielma.	Tutkimuksessa selvitettiin, miten sijoitetun lapsen biologisessa perheessä kokema väkivalta tulee esiin sijaisperheessä ja miten sijaisvanhemmat käsittelevät sijoitetun lapsen väkivaltakokemuksia.	Tutkimuksen aineisto koostui kolmesta sijaisvanhempipariskunnan parihaastattelusta ja kahdesta sijaisvanhemman yksilöhaastattelusta, jotka oli toteutettu teemahaastattelun menetelmällä. Aineistoa oli analysoitu sisällönanalyysin avulla.

Taulukko 4 jatkuu.

Taulukko 4 jatkuu.

Tekijät, tutkimuksen nimi ja vuosi	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimusmenetelmä, kohderyhmä ja otos
<p>Väliavaara Christine, 2009. Sijaisvanhempi ja sijoitetun lapsen tunteet – viikko sijaisperheen arkea päiväkirjojen valossa. Jyväskylän yliopisto, pro gradu –tutkielma.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitettiin sijaisperheen arjen haasteita tutkimalla viikon ajan sijoitettujen, alle kouluikäisten lasten temperamenttia ja mielialavaihteluita. Lisäksi tutkittiin sijaisvanhempien arjen stressitekijöitä ja vanhemmuus-tyyliä sekä tarkasteltiin niiden yhteyttä lapsen haastavuuteen.</p>	<p>Tutkimuksen aineisto oli kerätty kyselylomaketta ja päiväkirjametodia apuna käyttäen. Tapaustutkimuksessa oli mukana 12 sijaisperhettä, joissa oli vähintään kaksi sijoitettua lasta. Sijaisvanhemmista 9 täytti kyselylomakkeiden lisäksi viikon ajan päivittäin omaa strukturoitua päiväkirjaansa sekä lapsen päiväkirjaa. Lapset kuvittivat omaa päiväkirjaansa.</p>
<p>Mäkelä Iina, 2009. Tilaa kotona ja sydämessä. Perhesijoitus kiintymyssuhteiden ja korjaavien kokemusten näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto, pro gradu –tutkielma.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitettiin sitä, miten sijaisvanhemmat kokevat lapsen tarpeet ja mahdollisuudet vastata niihin sekä mitä perhesijoituksella tulisi tavoitella lapsen kohdalla.</p>	<p>Tutkimuksen aineisto koostui kuuden sijaisvanhemman puolistrukturoidusta haastattelusta. Haastatteluaineisto oli litteroitu ja käsitelty sisältöä analysoimalla, jonka kautta tutkimuksen pääteemat oli jäsennetty.</p>
<p>Jokiaho Henna, 2007. Elämäntapana sijaisvanhemmuus. Sijaisäitien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta ja perheen arjesta. Jyväskylän yliopisto, pro gradu –tutkielma.</p>	<p>Tutkimuksessa tarkasteltiin sijaisäitien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta, suhteen muodostumista sijoitettuun lapseen sekä yhteistyötä lapsen biologisten vanhempien kanssa.</p>	<p>Tutkimus oli toteutettu teemahaastattelun ja kirjallisen kyselylomakkeen avulla. Tutkimuksessa oli mukana 11 sijaisäitiä ja yksi sijaisperheen isä. Haastatteluihin osallistui 6 sijaisvanhempaa. 6 vastasi kysymyksiin kirjallisesti. Haastatteluaineisto oli analysoitu deduktiivisesti teemoittain.</p>

Taulukko 4 jatkuu.

Taulukko 4 jatkuu.

Tekijät, tutkimuksen nimi ja vuosi	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimusmenetelmä, kohderyhmä ja otos
<p>Pirskanen Eija, 2007. Sijaisvanhempien kokemuksia jaetusta vanhemmuudesta. Tampereen yliopisto, pro gradu –tutkielma.</p>	<p>Tutkimuksessa tarkasteltiin sijaisvanhempien kokemuksia jaetusta vanhemmuudesta siten, millaisen kokonaisuuden vanhemmuuden alueet muodostavat ja miten ne näkyvät arjen käytännöissä.</p>	<p>Tutkimusaineisto koostui seitsemän sijaisvanheman teemahaastattelusta (5 sijaisäitiä ja 2 sijaisisää). Jaetun vanhemmuuden kokemuksia oli kartoitettu 19 sijoitetulta lapselta. Analyysimenetelmänä oli teemoittelu ja tyypittely.</p>
<p>Saarinen Suvi, 2006. Arjen ammattilaiset – Sijaisvanhemmuus työnä. Jyväskylän yliopisto, pro gradu –tutkielma.</p>	<p>Tutkimuksessa tarkasteltiin, missä mielessä sijaisvanhemmuutta voidaan pitää työnä, millaisin työn käsittein sijaisvanhemmuutta voidaan lähestyä ja miten sijaisvanhemmat itse näkevät sijaisvanhemmuuden – onko se työtä vai vanhemmuutta.</p>	<p>Tutkimuksen aineistona oli käytetty Perhehoitoliiton alkuvuodesta 2004 tekemää Perhehoitaja-kyselyä, joka sisälsi avoimia kysymyksiä ja monivalintakysymyksiä. Aineisto: 273 perhehoitajan lomakevastaus.</p>
<p>Huusko Riikka, 2005. Sijaisisyys- miesten kokemuksia institutionaalisesta vanhemmuudesta. Jyväskylän yliopisto, pro gradu –tutkielma.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitettiin sitä, millaisena miehet itse kokevat sijaisisyytensä.</p>	<p>Aineiston keruumenetelmänä oli yksilöhaastattelu. Puolistrukturoidun haastattelurungon avulla oli haastateltu kahdeksaa erilaista sijaisisää. Aineiston analyysimenetelmänä oli käytetty teemoittelua.</p>
<p>Manninen Nina, 2001. Vanhemmaksi vanhemman paikalle – Sijaisvanhempien kokemuksia tehtävästään. Jyväskylän yliopisto, pro gradu –tutkielma.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitettiin sijaisvanhemmuuden haasteita sijaisvanhempien itsensä kokemana sekä sitä, millaisena tehtävänä he sijaisvanhemmuuden määrittävät.</p>	<p>Tutkimus oli toteutettu haastattelemalla sijaisvanhempia seitsemästä eri perheestä. Teemahaastatteluaineisto oli analysoitu deduktiivisesti sisällönanalyysillä.</p>

5.4 Alkuperäistutkimusten analysointi ja tulosten esittäminen

Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen hyväksytyjen alkuperäistutkimusten lopullinen määrä saadaan vasta alkuperäistutkimusten valinnan sekä laadun arvioinnin jälkeen. Analysoitavan aineiston muodostavat näiden perusteella valitut alkuperäistutkimukset. Aineiston analysoinnin ja tulosten esittämisen tarkoituksena on vastata mahdollisimman kattavasti ja objektiivisesti, mutta myös ymmärrettävästi ja selkeästi tutkimuskysymyksiin. Analyysitavan valintaa määrittävät paitsi tutkimuskysymykset ja alkuperäistutkimusten luonne myös niiden lukumäärä, laatu ja heterogeenisyys. Heterogeenisyys ja sen syiden tarkastelu esimerkiksi tutkimusten lähestymistavan, metodin, kohteen, kohderyhmän ja interventioden sekä niitä määrittävien tekijöiden suhteen vaikuttavat myös siihen, onko alkuperäistutkimuksia mielekästä tarkastella tilastollisin vai kuvailevin menetelmin. (Kääriäinen & Lahtinen 2006, 43.)

Sisällönanalyysi on menettelytapa, jolla analysoidaan dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Sitä voidaan käyttää mm. raporttien, kirjojen, artikkelien ja muun kirjallisen materiaalin analysointiin. Menetelmällä pyritään saamaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Analyysin laatimiseen ei ole olemassa erityisiä sääntöjä, vaan tiettyjä ohjeita prosessin etenemisestä. Sisällön analyysi voidaan laatia joko deduktiivisesti eli jostain aiemmasta käsitejärjestelmästä tai induktiivisesti eli aineistolähtöisesti. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 4–5.)

Deduktiivista sisällön analyysiä voi ohjata teema, käsitekartta tai malli, joka perustuu aikaisempaan tietoon. Tämän aikaisemman tiedon varassa tehdään analyysirunko, johon etsitään sisällöllisesti sopivia asioita aineistosta. Analyysirunko voi olla väljä, jolloin sen sisälle muodostetaan aineistosta kategorioita noudattaen induktiivisen sisällön analyysin periaatteita. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 7.)

Tässä opinnäytetyössä kerätty aineisto arvioidaan induktiivista eli aineistolähtöistä sisällönanalyysiä apuna käyttäen. Induktiivisen ja deduktiivisen sisällön analyysin ensimmäinen vaihe on analyysiyksikön määrittäminen, jonka valintaa ohjaa tutkimustettava ja aineiston laatu. Analyysiyksikkö voi olla esimerkiksi yksi sana, sanayhdistelmä, lause, lausuma tai ajatuskokonaisuus. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5.) Työssäni analyysiyksikkönä on käytetty lauseita. Analyysiyksiköksi valittiin lauseet, jotta asiayhteys ei katoaisi pidempiä lauseita käytettäessä.

Induktiivisessa sisällön analyysissä aineistosta lähtevä analyysiprosessi kuvataan Kyngäksen ja Vanhasen (1999, 5–6) mukaan aineiston pelkistämisenä, ryhmittelynä ja abstrahointina eli käsitteellistämisenä. Aluksi aineistosta etsitään alkuperäisiä ilmaisuja, jotka liittyvät tutkimuskysymyksiin. Löydetyt ilmaisut pelkistetään ja pelkistetyt ilmaisut kirjataan mahdollisimman tarkkaan samoilla termeillä kuin teksti on aineistossa (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5.) Tässä opinnäytetyössä aineiston analysointi aloitettiin tarkastelemalla tutkimusteni sisällysluetteloita, joiden pohjalta koottiin paperille sisällysluetteloista keskeisimmin ja yleisimmin nousseet aiheet.

Tämän jälkeen tutkimukset luettiin läpi huolellisesti useaan kertaan. Tutkimusten tarkastelun kohteeksi otettiin erityisesti nämä sisällysluetteloiden tarkastelun pohjalta keskeisimmin esille nousseet aiheet. Lukemisen yhteydessä tutkimuksista poimittiin lauseita, jotka antoivat vastauksia tutkimustehtävääni. Nämä lauseet toimivat työssä alkuperäisilmaisuina. Lähes kaikista tutkimuksista oli löydettävissä vastauksia molempiin kysymyksiin. Sijaisvanhemmuudessa koettuja hyviä puolia lähdettiin etsimään pitkälti sen pohjalta, millaiset asiat sijaisvanhemmat olivat kokeneet tärkeinä. Kohdatut haasteet ja ongelmat olivat puolestaan löydettävissä tutkimuksista lähes sellaisinaan. Alkuperäisilmausujen ylös kirjaamisen jälkeen lauseet on pelkistetty lyhyemmiksi. Pelkistämistä ohjasivat tutkimuskysymykset. Useat alkuperäisilmaisut olivat melko pitkiä, jotta asiayhteys ei katoaisi. Tästä syystä myös jotkut pelkistetyt lauseet jäivät pitkiksi ja yhdestä alkuperäisilmaisusta saattoi muodostua useampi pelkistetty ilmaisu. Ohessa esimerkkejä pelkistämisestä:

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu
Monen kohdalla se on ollut vaihtoehto, johon on päädytty lapsettomuuden vuoksi ja adoption harkitsemisen jälkeen (Mäkelä 2009, 44).	<ul style="list-style-type: none"> Sijaisvanhemmuuden motiivina lapsettomuus Sijaisvanhemmuus on vaihtoehto adoptiolle
Sijaisvanhemmat toivat esille muun muassa sen, että PRIDE-valmennus on todella tärkeä pohja ennen sijaisvanhemmaksi ryhtymistä ja jopa välttämätön (Aho-Kaipio 2012, 52).	<ul style="list-style-type: none"> Valmennus tärkeä ja välttämätön pohja sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle

Pelkistäminen jatkuu.

Pelkistäminen jatkuu.

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu
Haastateltavani pitivät hyviä suhteita biologisiin vanhempiin periaatteessa tärkeinä, mutta suhteen toimimattomuus nähtiin vaikeana asiana kaikille osapuolille (Huusko 2005, 63).	<ul style="list-style-type: none"> • Hyvän suhteen muodostaminen biologisiin vanhempiin tärkeää • Suhteen toimimattomuuden vaikeus
Monen haastateltavan ja kirjallisen lomakkeen täyttäneen sijaisäidin mielestä lapsen sopeutuminen sijaisperheeseen ja sijaisvanhempi-lapsisuhteen muotoutuminen oli ollut helpompaa niissä tapauksissa, kun lapsi oli tullut sijaisperheeseen mahdollisimman pienenä (Jokiaho 2007, 44).	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsen iän vaikutus sijoitettaessa hänet perheeseen • Lapsen sopeutuminen perheeseen • Sijaisvanhempi-lapsisuhteen muotoutuminen helpompaa lapsen ollessa pieni
Muutos parempaan suuntaan syntymäperheessä ja lapsen palautuminen nähtiin usein epätodennäköisenä ja sijaisvanhemmat arvioivat sitä (Mäkelä 2009, 54).	<ul style="list-style-type: none"> • Muutos parempaan suuntaan biologisessa perheessä harvinaista • Lapsen palaaminen biologisten vanhempiensa luokse epätodennäköistä
Sijaisvanhemmat kykenivät selkeästi näkemään omat voimavaransa ja tiedostamaan avun tarpeen (Manninen 2001, 41).	<ul style="list-style-type: none"> • Omien voimavarojen tunnistaminen • Avun tarpeen ilmeneminen ja sen tiedostaminen

Pelkistämisen jälkeen seuraava vaihe analyysissä on ryhmittely, joten pelkistetyt ilmaisut ryhmiteltiin alakategorioihin ja yläkategorioihin. Siinä on kyse pelkistettyjen ilmaisujen erilaisuuksien ja yhtäläisyyksien etsimisestä. Ryhmittelyssä on yhdistetty pelkistetyistä ilmaisuista ne asiat, jotka näyttivät kuuluvan yhteen, eli samaa tarkoittavat ilmaisut on yhdistetty samaan kategoriaan ja nimetty sisältöä hyvin kuvaavasti. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 6.) Samaa tarkoittaville ilmaisuille on ensin nimetty niitä yhdistävä alakategoria, jonka jälkeen samansisältöisille ilmaisuille on annettu vielä niitä paremmin kuvaava nimi eli muodostettu yläkategoria. Seuraavaksi esittelen pelkistettyjen ilmaisujen pohjalta tehdyn ryhmittelyn, jonka perusteella työhöni on muodostunut ala- ja yläkategoriat. Yläkategoriat toimivat työssäni sijaisvanhemmuudesta saatujen kokemusten varsinaisina otsikoina.

- Ensimmäiseksi *alakategoriaksi* muotoutui pelkistettyjen ilmaisujen pohjalta: *Sijaisvanhemmaksi ryhtymisen motiivit*, josta muodostui tätä paremmin kuvaava nimi eli *yläkategoria: Sijaisvanhemmuus valintana*.

- Toiseksi *alakategoriaksi* saatiin *PRIDE-valmennus*, jonka *yläkategoriaksi* muodostui: *Valmistautuminen uuden perheenjäsenen tuloon*.
- Kolmanneksi *alakategoriaksi* muotoutui: *Yhteydenpito perheeseen*, joka yhdistettiin *yläkategoriaksi*: *Jaettu vanhemmuus*.
- Neljänneksi *alakategoriaksi* saatiin: *Sopeutuminen perheeseen*, jonka *yläkategoriaksi* ryhmiteltiin edelleen: *Kiintymyssuhteiden rakentuminen*.
- Viidenneksi *alakategoriaksi* muotoutui: *Sijoituksen purkautuminen*, joka yhdistettiin *yläkategoriaksi*: *Jälleenyhdistäminen*.
- Kuudenneksi ja tässä työssä viimeisiksi *alakategoriaksi* muotoutui: *Tuen merkitys*, josta muodostui tätä paremmin kuvaava nimi eli *yläkatgoria*: *Sijaisvanhempien jaksaminen ja tuen tarve*.

6 SIJAISVANHEMMUUDEN MYÖNTEISET JA KIELTEISET KOKEMUKSET

Tässä luvussa esitellään sijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta. Luvussa tuodaan esiin sijaisvanhempana toimimisessa myönteisiksi koettuja asioita sekä sijaisvanhemmuudessa kohdattuja haasteita ja ongelmia.

6.1 Sijaisvanhemmuus valintana

Sijaisäideille suunnatusta tutkimuksesta kävi ilmi, että sijaisvanhempien motiivit ryhtyä perhehoitajiksi poikkesivat toisistaan jonkin verran. Kohdejoukkona tässä tutkimuksessa oli 11 sijaisäitiä ja yksi sijaisperheen isä. Tutkimuksessa haastateltavat kertoivat, että päätökseen ryhtyä sijaisvanhemmiksi oli vaikuttanut keskeisesti sijaisperheen sen hetkinen tilanne. Ajatus sijaisvanhemmaksi ryhtymisestä ei toisaalta ollut kuitenkaan hetken mielijohde, vaan sitä oli mietitty jo pidemmän aikaa. Monessa sijaisperheessä yleensä äiti oli ottanut ensimmäisenä puheeksi ajatuksen perhehoitajaksi ryhtymisestä. Jotkut äidit kertoivat, että puoliso oli aluksi vastustanut asiaa, mutta kiinnostunut sittemmin. Ehdotus perhehoitajaksi ryhtymisestä oli toisinaan saatu myös sosiaalityöntekijän taholta, mutta lopullinen päätös sijaisvanhemmuudesta oli ollut kuitenkin aina perheen yhteinen. (Jokiaho 2007, 35–37.) Riikka Huusko tutki kahdeksan sijaisisän kokemuksia sijaisvanhemmuudesta. Tässä tutkimuksessa aloite sijaisi-

syyteen ryhtymisestä oli tullut myös lähes aina vaimolta. Ainoastaan yksi sijaisisä oli ottanut itse asian puheeksi. (Huusko 2005, 39.)

Useilla sijaisäideillä motiivina oli rakkaus lapsiin sekä halu auttaa lapsia elämässä eteenpäin. Moni sijaisäideistä koki, että sylissä oli vapaata tilaa ja näin ollen resursseja tarjota myös koti sitä tarvitsevalle lapselle, jolla ei ole omaa kotia. Yhtenä motiivina mainittiin se, että biologisille lapsille haettiin kaveria, jonka myötä kysymykseen tuli sijoitusprosessiin ryhtyminen ja sijaislasten hankkiminen. Sijaislapsen saaminen ja vanhemmaksi tulo sijaisvanhemmuuden kautta oli ajateltu tapahtuvan nopeammin kuin mahdollinen adoptiovanhemmaksi tulo. Osalla sijaisvanhemmista oli taustallaan pitkä lapsettomuuden aika, jolloin halu ja kaipuu saada kotiin lapsia toimivat keskeisenä sijaisvanhemmuuden motiivina ja vaihtoehtona myös biologisen lapsen hankkimiselle. Sijaisvanhemmaksi ryhtyminen tarjosi siis joillekin mahdollisuuden tulla äidiksi ja isäksi. (Jokiahho 2007, 35–36.)

Motiivit, jotka johdattivat sijaisisyyteen, näyttäytyivät melko samanlaisina. Sijoitettu lapsi nähtiin myös sijaisisien keskuudessa vaihtoehtona adoptiolle, jos biologisten lasten saaminen oli mahdotonta. Sijaisisiä oli motivoinut myös halu auttaa sekä halu saada lisää lapsia silloin, kun biologiselle lapselle toivottiin vielä veljiä tai siskoja, jotta perheestä saataisi lisälapsien myötä kokonaisempi. Motivaatiota sijaisvanhemmuuteen oli 50 %:lla sijaisisistä lisännyt kokemus sijoitetun tai adoptoidun lapsen tulemisesta tuttava- tai sukulaisperheeseen. Tämä oli konkretisoinut ja rohkaissut omaa ajatusta sijoitetun lapsen ottamisesta. (Huusko 2005, 40–41.)

Saarinen (2006, 45–46) on myös tutkinut sijaisvanhempien motiiveja sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Tutkimuksen aineistona oli 273 perhehoitajilta palautunutta kyselylomaketta. Tässä tutkimuksessa merkityksellisimpinä tekijöinä nousivat esiin mahdollisuus auttaa vaikeassa tilanteessa olevaa lasta tai aikuista, perhehoitajana toimiminen elämäntapana sekä lapsen saaminen perheeseen. Melkein yhtä suosittuna motiivina pidettiin kehittymistä ihmisenä kuin lapsen saamista perheeseen. Perhehoitajana toimiminen oli elämäntapa yli 50 %:lle tähän tutkimukseen osallistuneista perhehoitajista. Kaikki nämä vaihtoehdot viittasivat kuitenkin haluun auttaa ja olla vanhempana lapselle.

Työnäkökulma osoittautui myös melko yleiseksi motiiviksi perhehoitajaksi ryhtymiselle. Saarisen tutkimuksen mukaan lähes 30 %:lle vastaajista perhehoitajana toimimi-

nen antoi mahdollisuuden kotona työskentelemiselle ja yli 20 % vastaajista valitsi perhehoidon sopivaksi ansiotyön muodoksi. Vastauksista tuli ilmi myös, että merkityksellisinä tekijöinä perhehoitajaksi ryhtymiselle oli antaa sukulaislapselle paremmat elämän mahdollisuudet ja taata tuttu kasvuympäristö sekä saada sisarus omalle lapselle, jotta biologinen lapsi oppisi vastuuta, jakamista ja saisi oman ikäistä seuraa. Ammatillinen kehittyminen ja perhehoitajana toimimisesta maksettava palkkio eivät osoittautuneet kovinkaan suosituiksi vaihtoehtoiksi. Ammatillinen kehittyminen oli tärkeä tekijä 11 %:lle vastaajista, kun taas palkkio vain 6 %:lle vastaajista. (Saarinen 2006, 47–48.)

Iina Mäkelä tutki perhesijoitusta kiintymyssuhteiden ja korjaavien kokemusten näkökulmasta haastatteleamalla kuutta sijaisvanhempaa. Mäkelän (2009, 44) tutkimuksesta nousi esille, että sijaisperheeksi ryhtyminen nähtiin mahdollisuutena saada perhe ja lapsia, toteuttaa vanhemmuutta. Sijaisvanhemmuus oli ollut vaihtoehto, johon oli päädytty lapsettomuuden vuoksi ja adoption harkitsemisen jälkeen. Joillekin se oli ollut päätös osallistua vastaamaan siihen avun tarpeeseen, joka oli tiedostettu olevan olemassa. Sijaisvanhemmat olivat kokeneet, että perheenä he saavat mahdollisuuden olla mukana tekemässä jotain konkreettista yhteisen hyvän vuoksi.

Nina Manninen on myös tutkinut sijaisvanhempien kokemuksia tehtävästään. Manninen toteutti tutkimuksen haastatteleamalla sijaisvanhempia seitsemästä eri perheestä. Tutkimuksesta ilmeni, että mahdollisuus sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen saattoi kytä jo lapsuudesta omien tuttavien esimerkin innoittamana. Tuttavien ja sukulaisten toimiminen sijaisvanhempana toimi esimerkkinä varsinkin sellaisille sijaisvanhemmille, joilla ei ollut ammatin ja työn kautta yhteyttä lasten kasvatukseen tai hoitoon. Lasten ja nuorten parissa työskenteleville sijaisvanhemmuus saattoi tulla ajankohtaiseksi työn kautta. Se, että sijoitettava lapsi oli tuttu, näytti olevan tärkein syy sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen juuri kasvatus- tai hoitotyön ammattilaisilla. (Manninen 2001, 35–36.)

Käytännön syistä, kuten tilan ahtauden tai biologisten lasten vaatiman ajan vuoksi sijaisvanhemmaksi ryhtyminen jäi usein myöhäiseen keski-ikään, jolloin biologiset lapset olivat muuttaneet pois kotoa ja elämäntilanne oli osoittautunut otollisemmaksi sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Usein myös aikaisempien aviopuolisoiden vastustus oli ollut syynä siihen, ettei sijaisvanhemmaksi päädytty aikaisemmin. Avioeron ja uuden puolison jälkeen tilanne saattoi muuttua ja sijaisvanhemmuus toteutua konkreetti-

sesti. Tutkimukseen osallistuneita sijaisvanhempia oli innostanut sijaisvanhemmuuteen myös sijaisperheiden julkinen etsiminen tiedotusvälineissä, mahdollisuus työllistää itsensä sekä sijaisperheiden suuri tarve. (Manninen 2001, 35–37.) Sijaisvanhempain toimimista pidettiin vaativana, mutta kuitenkin antoisana tehtävänä (Jokiaho 2007, 49). Osa sijaisvanhemmista kuvasi sijaisperheenä oloa jopa elämänsä parhaimpana aikana (Pirskanen 2007, 61).

Tiivistäen sijaisvanhemmuudesta valintana. Tutkimusten perusteella sijaisvanhemaksi ei ryhdytty hetken mielijohteesta, vaan vanhemmuutta oli mietitty jo pidemmän aikaa. Päätös sijaisvanhemmuudesta näyttäytyi olevan aina perheen yhteinen. Sijaisvanhemmuus nähtiin vaihtoehtona adoptiolle ja biologisen lapsen hankkimiselle, joka tarjosi mahdollisuuden tulla äidiksi ja isäksi. Useilla sijaisvanhemmilla motiiviksi todettiin rakkaus lapsiin, halu auttaa lapsia elämässä eteenpäin, lapsettomuus, mahdollisuus saada perhe ja lapsia sekä biologiselle lapselle sisarus, resurssit tarjota koti sitä tarvitsevalle lapselle, mahdollisuus kotona työskentelemiselle, mahdollisuus työllistää itsensä sekä sijaisperheiden suuri tarve.

Myönteisiä puolia sijaisvanhemmuuden valinnassa voidaan tulosten perusteella todeta olevan rakkaus lapsiin, halu auttaa vaikeassa tilanteessa olevaa lasta, lasten saaminen perheeseen, mahdollisuus vanhemmuuden toteuttamiseen, perhehoitajana toimiminen elämäntapana sekä sijaisvanhemmuus antoisana tehtävänä. *Myönteisenä puolena* sijaisperheenä toimimisessa voidaan nähdä myös mahdollisuus tehdä jotain konkreettista yhteisen hyvän vuoksi. *Haasteellisen ja ongelmallisen* sijaisvanhemmaksi ryhtymisestä teki joillakin aikaisempien aviopuolisoiden vastustus, jolloin sijaisvanhemmaksi ei päädytty aikaisemmin. *Haasteen* sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen toi myös tehtävän vaativuus sekä käytännölliset syyt, kuten tilojen ahtaus ja biologisten lasten vaatima aika.

6.2 Valmistautuminen uuden perheenjäsenen tuloon

Johanna Aho-Kaipio on käsitellyt tutkimuksessaan yhdeksän sijaisvanhemman kokemuksia sijoituksen alkuvaiheesta. Tutkimuksesta (Aho-Kaipio 2012, 52) nousi esille, että sijaisvanhemmat pitivät PRIDE-valmennusta merkityksellisenä osana sijaisvanhemmuuteen kasvamisessa ja jopa välttämättömänä pohjana sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Sijaisvanhemmat olivat saaneet valmennuksen kautta varmuutta, perusteellisen pohjan sijaisvanhemmuuteen, ja se oli sysännyt päätöstä harkitsevia eteenpäin.

PRIDE-valmennuksen käyneet sijaisvanhemmat toivat esille sen tarpeellisuutta ratkaisun tekemisessä sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen. (Mäkelä 2009, 45–47.)

Valmennus koettiin myös erityisen hyväksi keinoksi parisuhteen ja oman elämän perinpohjaisen tarkastelun sekä itsetutkiskelun kannalta. Joillekin valmistautuminen oli ollut lapsen odottamista ja tarvittavien käytännön asioiden hoitamista. Toisille se oli merkinnyt enemmän pohtimista suhteessa lapsen mahdollisiin ongelmiin ja omiin voimavaroihin. Koettiin, että etukäteen olisi osattava arvioida, millaisen lapsen tarpeisiin perhe pystyy vastaamaan. Sijaisvanhemmat, jotka olivat tutustuneet lapseen jo ennen sijoitusta, kokivat valmennuksen tukevan, mutta suhde lapsen kanssa oli työstänyt sijoitusta jo paljon pidemmälle. (Mäkelä 2009, 47–48.)

Aho-Kaipion tutkimukseen (2012, 52–55) osallistuneet sijaisvanhemmat olivat yhtä mieltä siitä, että valmennuskurssi oli järjestetty hyvin ja valmennuksesta olisi hyötyä kaikille pariskunnille ja perheille. Tärkeänä asiana nähtiin se, että perheen aikuiset olivat käsitelleet omia tunteitaan ja kokemuksiaan ja pohtineet suhdettaan toisiinsa sekä perheen mahdollisiin muihin lapsiin ennen sijoitetun lapsen muuttamista perheeseen. Osalla sijaisvanhemmista oli pelkoja ja ennakkoluuloja sijoitettavan lapsen biologisia vanhempia kohtaan, mutta nämä pelot osoittautuivat valmennuksen myötä turhiksi. Jotkut sijaisvanhemmista toivat esille, että valmennuksessa käytiin läpi kattavasti mahdolliset haasteet ja vaikeat tilanteet suhteessa biologiseen sukuun. Sijaisvanhemmat korostivat kuitenkin sitä, että ennakkovalmennuksesta huolimatta eteen tulee myöhemmin yllätyksellisiä asioita, joihin ei ole voinut etukäteen valmistautua.

Saarinen on myös käsitellyt tutkimuksessaan PRIDE-valmennuksen käyneitä perhehoitajia. Tutkimuksen aineistona oli 273 perhehoitajilta palautunutta kyselylomaketta. Saarinen pyysi kyselyynsä vastanneita perhehoitajia arvioimaan, millaiset valmiudet PRIDE-valmennus heidän mielestään antaa perhehoitajana toimimiseen. Tutkimukseen vastanneista perhehoitajista 65 oli sitä mieltä, että valmennus antaa melko hyvät valmiudet, 57 mielestä hyvät, 37 mielestä kohtalaiset, ja muutaman vastaajan mielestä melko huonot tai huonot valmiudet. Yksi sijaisvanhempi oli sitä mieltä, että PRIDE-valmennuksessa oli hyvät aiheet, mutta aikaa niiden läpikäymiseen oli liian vähän. (Saarinen 2006, 70–72.)

Kahden sijaisvanhemman mielestä, PRIDE-valmennus ei ollut paras mahdollinen valmennus sijaisvanhemmille. Toinen heistä oli sitä mieltä, että Yhdysvalloista alkun-

saanut PRIDE-valmennus ei istu kunnolla suomalaisen kulttuuriin ja toisen mielestä se ei ole tarpeeksi realistinen valmennus, vaan ”utopistista hömppää”. Muiden vastaajien kesken vallitsi selkeä yksimielisyys siitä, että valmennus oli hyvä ja antoi sijaisvanhemmille hyvät valmiudet sijoitetun lapsen vastaanottamiseen. Tutkimuksesta nousi esille 28 selkeää mainintaa siitä, että koulutus olisi oltava pakollinen perhehoitajaksi ryhtyville. Useiden vastaajien mielestä perhehoitajaksi ei saisi missään nimessä ryhtyä ilman ennakkovalmennusta. (Saarinen 2006, 70–72.)

Aho-Kaipion tutkimukseen (2012, 53–55) osallistuneet sijaisvanhemmat olivat kokeneet PRIDE-valmennuksen tehtävät työläiksi, ja joidenkin mielestä ne olivat olleet myös vaikeasti ymmärrettäviä. Sijaisvanhemmat nostivatkin esiin toiveen lomakkeiden ja kotitehtävien selkiyttämistä. Osa sijaisvanhemmista koki myös, ettei valmennus antanut kovinkaan paljon uutta tietoa sijaisvanhemmuudesta silloin, kun etukäteen oli luettu aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Sijaisvanhemmat kaipasivat myös konkreettista tietoa selkeästi lisää niin PRIDE-valmennukseen kuin muuhunkin tietoon, tukeen ja koulutukseen. Konkreettista tietoa toivottaisi enemmän esimerkiksi siitä, mistä apua on saatavissa käytännönasioiden hoitamiseen ja kenen puoleen tulisi kääntyä silloin, kun ongelmia ilmenee. Moni sijaisvanhempi esitti toiveen jonkinlaisen jatkokoulutuksen järjestämisestä PRIDE-valmennuksen jälkeen. Monet olivat sitä mieltä, että perhehoitajat tarvitsevat etukäteisvalmennuksen lisäksi jatkuvaa täydennyskoulutusta pysyäkseen ajan hermolla (Saarinen 2006, 73).

Tiivistäen valmistautumisesta uuden perheenjäsenen tuloon. Useat sijaisvanhemmat pitivät PRIDE-valmennusta tutkimusten perusteella välttämättömänä pohjana sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Valmennus oli sysännyt päätöstä harkitsevia eteenpäin ja antanut sijaisvanhemmille tarpeellisen sekä perusteellisen pohjan sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen. PRIDE-valmennuksesta saatuna *myönteisinä puolina* voi tulosten perusteella todeta olevan pohja sijaisvanhempana toimimiseen, sijaisvanhemmuuteen kasvaminen, tuen ja varmuuden saaminen, omien tunteiden ja kokemusten, parisuhteen sekä oman elämän perinpohjainen käsittely. *Hyvänä puolena* näyttäytyivät myös useiden sijaisvanhempien tyytyväisyys valmennukseen sekä siitä saadut hyvät valmiudet sijoitetun lapsen vastaanottamiseen.

Haasteellisena ja ongelmallisena puolena voidaan nähdä sijaisvanhempien kokemat pelot ja ennakkoluulot sijoitettavan lapsen biologisia vanhempia kohtaan sekä pelot

siitä, mitä sijaisvanhemmuus tuo tullessaan. *Haasteen* sijaisvanhemmille luo myös se, että ennakkovalmennuksesta huolimatta kaikkeen tulevaan ei pystytä etukäteen valmistautumaan. Muina *haasteina* tuloksista nousi esiin, että valmennuksen ei nähty kaikkien sijaisvanhempien kesken olevan kuitenkaan paras mahdollinen ja hyväksi koettu valmennus sijaisvanhemmille. Joillekin sijaisvanhemmille *haasteen* oli tuonut PRIDE-valmennuksesta saatujen tehtävien työläisyys ja vaikea ymmärrettävyys, aiheiden läpikäymisen ajallinen vähyys, konkreettisen tiedon vähäisyys sekä jatkokoulutuksen järjestämisen puute valmennuksen jälkeen.

6.3 Jaettu vanhemmuus

Suurimman haasteen sijaisvanhemmuuteen oli tuonut se, että vanhemmuus jakaantuu sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välille. Useat sijaisvanhemmat näkivät asian niin, että lapsen huostaanotto on aina biologisille vanhemmille kipeä paikka, jonka vain harvat heistä hyväksyvät ja näin ollen antavat tukensa sijaisvanhemmille. Sijaisäidit kuvasivat ensimmäistä vuotta perhehoidossa kaikkein vaikeimpana aikana, koska tunteet kaikilla osapuolilla, sijaisvanhemmilla, biologisilla vanhemmilla ja sijoitetulla lapsella, olivat nousseet pintaan (Jokiaho 2007, 55.) Tutkimuksista kävi ilmi, että sijaisvanhemmat suhtautuivat eri tavoin yhteydenpitoon lasten biologisten vanhempien kanssa. Suhde biologisiin vanhempiin koettiin usein hyvin ristiriitaisena. Osa koki yhteydenpidon luonnollisena ja hyvin sujuvana asiana, kun taas osa koki siinä hankaluuksia. (Aho-Kaipio 2012, 66; Huusko 2005, 63; Jokiaho 2007, 59.) Joillekin sijaisvanhemmuus oli saattanut olla aikaisemmin jossain määrin jopa epämiellyttävä ajatus siitä syystä, että sijaisvanhemmuudessa vanhemmuus joudutaan jakamaan yhdessä biologisten vanhempien kanssa (Jokiaho 2007, 39). Suhteiden luominen lasten biologisiin vanhempiin koettiin jopa kaikkein haastavimpana tehtävänä sijaisvanhemmuudessa (Manninen 2001, 59).

Sijaisvanhemmat kokivat yhteistyön biologisen suvun kanssa kuitenkin todella tärkeäksi ja merkittäväksi osaksi perheen arkea (Aho-Kaipio 2012, 66; Huusko 2005, 63; Pirskanen 2007, 51). Samalla biologisten vanhempien ongelmat ja erinäiset ristiriidat hankaloittivat sijaisvanhempien myöitämielistä suhtautumista ja yhteistyösuhteen muodostumista, jolloin suhteen toimimattomuus nähtiin vaikeana asiana kaikille osapuolille (Huusko 2005, 63; Jokiaho 2007, 59). Sijaisvanhemmat toivoivat, että biologiset vanhemmat pystyisivät hyväksymään huostaanoton ja sijoituksen (Pirskanen

2007, 44). Suurin osa sijaisvanhemmista totesi, että biologiset vanhemmat hyväksyvät sijaisvanhemmat, mutta vastustavat huostaanottoa ja sijoitusta toimenpiteenä. Sijaisvanhemmat toivat esiin sen, että biologisen vanhemman tai suvun tapaamiset pitäisi toteuttaa sosiaalitoimen kautta, jotta ne sujuisivat ongelmitta ja sovitusti. (Aho-Kaipio 2012, 66.)

Sijaisvanhemmat joutuivat työskentelemään paljon, jotta saivat biologiset vanhemmat tapaamaan lapsiaan. Suurin osa sijaisvanhemmista koki, että biologiset vanhemmat olivat luovuttaneet vanhemmuutensa heille. Sijaisvanhemmat toivoivat, että jaettu vanhemmuus toimisi siten, että biologiset vanhemmat olisivat sijaisvanhemmille kasvatuksena ja osallistuisivat lapsen elämään pitämällä sovitusta tapaamista kiinni. Tämä ei monenkaan mielestä toteutunut, elleivät sijaisvanhemmat itse osoittautuneet aktiivisiksi yhteydenpitäjiksi. (Manninen 2001, 59–60.) Myös Saarisen tutkimuksesta kävi ilmi, että lapsen ja biologisten vanhempien sekä suvun tapaamisten järjestäminen oli usein vienyt paljon perhehoitajien aikaa, eikä kaikki aina ollut sujunut suunnitelmien mukaan (Saarinen 2006, 64).

Saarisen kyselyyn vastanneista perhehoitajista 171 oli sitä mieltä, että tapaamisjärjestelyt olivat olleet toimivia, kun taas 72 vastaajaa oli sitä mieltä, että tapaamisjärjestelyt eivät olleet toimineet. Suurin osa sijaisvanhemmista oli joutunut säännöllisesti ratkaisemaan tapaamisiin liittyviä järjestelyjä itse. Sijaisvanhempien mielestä ongelmia tapaamisjärjestelyissä aiheutti usein epävarmuus tapaamisten toteutumisesta. Toinen syy, miksi monet sijaisvanhemmat kokivat tapaamisjärjestelyt huonoiksi, oli se, että tapaamisia oli heidän mielestään liian usein hyötyyn nähden. Sijoitetun lapsen nähtiin stressaantuvan usein toistuvista tapaamisista, eikä lapsi näin ollen päässyt koskaan rauhoittumaan kunnolla. (Saarinen 2006, 64–65.)

Lapset suhtautuivat sijaisäitien mielestä biologisten vanhempien tapaamisiin hyvin vaihtelevasti. Jotkut sijaisvanhemmat kertoivat, että biologisten vanhempien tapaaminen ei ollut lapsille helppoa, sillä lapset pelkäsivät biologisia vanhempiaan, olivat tapaamisten jälkeen levottomia, rauhattomia ja kiukkuisia sekä väsyivät äärettömän paljon. Ääritapauksessa biologisten vanhempien tapaaminen aiheutti sijaislapsessa psyykkisen tasapainon järkkymisen pitkäksi ajaksi. Aivan pienet lapset eivät ymmärtäneet, mistä oli kysymys ja pitivät biologisia vanhempia vieraina ihmisinä. Sijaisäidit korostivatkin pienelle lapselle olleen tärkeää, että tapaamisissa oli ollut läsnä myös si-

jaisvanhemmat, jotka olivat tulleet lapselle biologisia vanhempia tutummiksi. Myös isommilla lapsilla oli esiintynyt ikävöintiä takaisin sijaiskotiinsa biologisten vanhempiensa luona ollessaan. Useat sijaisäidit toivat esille sen, että sijaisvanhempien oma koti oli heidän mielestään paras tapaamispaikka, sillä omassa kodissa oli tutut tavarat, pelit ja lelut, jotka toivat lapsille tapaamisissa tarvittavaa turvallisuuden tunnetta. (Jokiaho 2007, 58–59.)

Jotkut sijaisäideistä toivat esille myös biologisten vanhempien näkökulman yhteydenpidon tärkeyteen. Sijaisvanhemmat olivatkin huomanneet, että myös biologisille vanhemmille lapsen tapaaminen oli tärkeä asia ja nämä halusivat nähdä lapsensa kehittyvän ja kasvavan sekä iloitsivat siitä, kun lapsi voi hyvin. Useat sijaisäidit kokivat, että myös sijoitetulle lapselle oli hänen kehityksensä kannalta tärkeää pitää yhteyttä biologisiin vanhempiinsa. (Jokiaho 2007, 60.) Erityisen tärkeänä yhteydenpitoa pidettiin silloin, kun biologisten vanhempien ja lapsen välillä oli merkittävä ihmissuhde ja, kun lapsi itse tapasi mielellään biologisia vanhempiaan (Jokiaho 2007, 60; Pirskanen 2007, 46–47). Sen sijaan silloin kun yhteydenpito oli hyvin vähäistä ja lapsi ei edes tuntenut biologisia vanhempiaan, yhteydenpidosta ei ollut sijaisäitien mielestä paljoakaan hyötyä lapselle (Jokiaho 2007, 60).

Yhteydenpidon tärkeydestä huolimatta monissa sijoitusprosesseissa oli kuitenkin ilmennyt ongelmia pidettäessä yhteyttä biologisiin vanhempiin (Jokiaho 2007, 60). Tyyppisin ongelma yhteydenpidossa oli se, että biologiset vanhemmat olivat saattaneet tulla tapaamisiin humalassa tai olla tapaamistilanteissa niin huonossa kunnossa, ettei lapsia voinut heidän hoitoonsa jättää. Joissakin tapauksissa tapaamiset olivat peruuntuneet, kun biologiset vanhemmat eivät olleet tulleet sovittuihin tapaamisiin. (Husu 2011, 72; Jokiaho 2007, 60; Manninen 2001, 59.) Muutamalle sijaisvanhemmalle oli käynyt niin, että lasta vierailulta haettaessa lapsi oli ollut kateissa ja häntä oli täytynyt etsiä. Vastentahtoisissa huostaanotoissa tapaamisiin oli saattanut liittyä jopa väkivallan uhkaa ja siksi tapaamiset olivat toteutettu valvotusti. Jotkut ongelmat tapaamisissa saattoivat johtua myös siitä, että biologiset äidit olivat jännittäneet tapaamistilanteita ja niistä selviämistä. (Jokiaho 2007, 60–61.)

Eija Husu on tutkinut sitä, miten sijoitetun lapsen biologisessa perheessä kokema väkivalta tulee esiin sijaisperheessä ja miten sijaisvanhemmat käsittelevät sijoitetun lapsen väkivaltakokemuksia. Tutkimuksen aineisto koostui kolmesta sijaisvanhempipa-

riskunnan parihaastattelusta ja kahdesta sijaisvanhemman yksilöhaastattelusta. Tutkimuksessa kuvatut lapset olivat väkivaltaa kokeneita lapsia, jolloin jo ennakkoletuksena oli, että sijoitetun lapsen suhde biologiseen perheeseen voi olla monin tavoin haastava ja kuormittava. Myös tässä tutkimuksessa nousi esille, että kaikilla lapsilla, jotka tapasivat biologista perhettään, liittyi tapaamisiin aina epävarmuus niiden toteutumisesta, sillä biologiset vanhemmat eivät aina pystyneet saapumaan tapaamisiin eikä vanhempien tapaamista pidetty väkivaltaa kokeneelle sijoitetulle lapselle yksinkertaisena asiana. (Husu 2011, 71–73.)

Suurin osa lapsista tapasikin vanhempiaan valvotusti, jotta kaikkien oikeudet ja lapsen turvallisuus pystyttiin takaamaan. Muutaman lapsen kohdalla väkivallan aiheuttaja oli voitu selkeästi todentaa. Näissä tapauksissa lapset eivät tavanneet vanhempiaan lainkaan, jolloin tapaamiset oli järjestetty jonkin muun sukulaisen, kuten isovanhemman, luona. Toisaalta, jos biologisen vanhemman tapaamisia ei ollut, oli sijoitettu lapsi huolissaan biologisen vanhemman voinnista. (Husu 2011, 71–73.)

Sijoitetun lapsen ja biologisen vanhemman tapaamiset nähtiin merkittävänä asiana lapsen ja vanhemman välisessä yhteydenpidossa. Suurin osa sijaisvanhemmista kuvasi kuitenkin huolta lapsen ja biologisen vanhemman tapaamisista. Huolta aiheutti lapsen henkinen vointi ja se, kuinka tapaamiset vaikuttivat sijaisperheen ja lapsen suhteisiin sekä sijaisperheen arkielämään tapaamisten jälkeen. Muutamilla sijaisperheillä yhteistyöhön vaikutti biologisen vanhemman aaltoilu omien ongelmiansa kanssa, joka puolestaan aiheutti sen, että välillä oli parempia, välillä huonompia kausia. Niille sijaisvanhemmille, joille yhteistyö oli haasteellista, mutta toimii jotenkuten, oli yhteistä se, että sijaisvanhemman puolelta tarvittiin joustamista ja biologisen vanhemman tilanteen tulkitsemista, jotta yhteistyö sujui. (Husu 2011, 72–73, 83–84.)

Kahdesta tutkimuksesta kävi ilmi, että biologiset vanhemmat olivat vaatineet huostaanoton purkua (Mäkelä 2009, 53; Jokiaho 2007, 55). Tämä prosessi oli koettu sijaisvanhempien elämässä raskaana ja pelko lapsen menettämisestä oli varjostanut tulevaisuutta. Huostaanoton purkua kuvattiin tunnetasolla kaikkein vaikeimpana asiana, jolta oli haluttu suojata myös lasta. Toisaalta sijaisvanhemmat kuvasivat, että epävarmuus oli vain pitänyt hyväksyä ja silti sitoutua lapseen. Useat sijaisvanhemmat kokivat, että lapsen ja syntymäperheen yhteydenpitoon liittyi epävarmuuden ja pelon tunteita.

Huostaanotetun lapsen vanhemmat olivat saattaneet leimata alkuun sijaisperheen ja tehdä eron selväksi perheiden ajatusmaailmojen välillä. (Mäkelä 2009, 53, 56.)

Biologiset vanhemmat olivat saattaneet syytellä, että lapsi on otettu heiltä väärin perustein pois ja syyttäneet lapsen ongelmien johtuvan sijaisvanhemmista. He eivät olleet ymmärtäneet, mitä olivat tehneet väärin, ja täten olivat myös kieltäneet huostaanoton taustalla olevat ongelmansa. Joissakin tapauksissa biologiset vanhemmat olivat reagoineet huostaanottoon ja sijoitukseen vastentahtoisesti, kiukkuisesti ja erittäin aggressiivisesti. Osa sijaisäideistä kertoi, että biologiset vanhemmat olivat saattaneet olla myös sijaisvanhempia kohtaan epä- ja ennakkoluuloisia. Tämä oli johtunut siitä, että he olivat pelänneet, menettävänsä lapsensa lopullisesti. (Jokiaho 2007, 55–56.)

Sijoituksen alussa osa sijaisvanhemmista oli nähnyt paremmaksi keskittyä vain lapseen ja yhteistyö syntymäperheeseen oli edistynyt myöhemmässä vaiheessa. Lapsen kannalta ikävimmäksi tilanteeksi koettiin se, jos vanhemmat eivät pyrkineet ottamaan yhteyttä tai tapaamaan lastaan. (Mäkelä 2009, 56.) Muutama sijaisvanhempi kertoi, ettei heillä ollut ilmennyt suurempia ongelmia lapsen biologisten vanhempien kanssa (Jokiaho 2007, 56). Monissa sijaisperheissä oli myös onnistuttu luomaan myönteinen ja toimiva suhde biologisiin vanhempiin, jossa biologiset vanhemmat arvostivat sijaisvanhempien tekemää työtä heidän lapsensa parhaaksi. Yhteistyö biologisten vanhempien kanssa oli lähtenyt kuitenkin sujumaan vähitellen silloin, kun biologiset vanhemmat olivat jollakin tavalla voineet hyväksyä huostaanoton ja sijaisperheen tai edes toisen näistä, ja olivat lopettaneet sijaisperheen vastustamisen ja syyttelyn. Osa biologisista vanhemmista oli vuosien myötä alkanut pitää perhesijoitusta laitossijoitusta parempana vaihtoehtona. (Mäkelä 2009, 53; Jokiaho 2007, 56.)

Lapsen ja biologisten vanhempien tapaamiset nähtiin lapsen kannalta hyvänä silloin, kun ne olivat sujuneet hyvin pidemmän aikaa eikä niihin koettu liittyvän erityistä huolta. Sijaisvanhemmat, jotka olivat saavuttaneet hyvän yhteistyön biologisten vanhempien kanssa vaikeuksien jälkeen, kokivat sen erityisen suurena onnistumisena ja etuna lapsen kannalta. Sijaisvanhemmat ja biologiset vanhemmat eivät vain tule keskenään toimeen, vaan voivat toimia myös lapsen parhaaksi yhdessä. Jotkut sijaisvanhemmat pitivät tärkeänä sitä, että lapsen biologisten vanhempien elämäntapaa ei arvostella eikä moralisoida. (Mäkelä 2009, 54–55.) Tutkimuksista välittyikin sijaisvanhempien hyväksyvä ja ymmärtävä suhtautuminen biologisen perheen ongelmiin ja

niiden syihin (Mäkelä 2009, 55; Pirskanen 2007, 46). Biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien hyvien suhteiden oli nähty heijastuvan lapsen tilanteeseen positiivisesti. Sijaisvanhemmat kokivat ponnistelut biologisten vanhempien luottamuksen saavuttamiseksi vaivan arvoisiksi. (Mäkelä 2009, 56.)

Tiivistäen jaetusta vanhemmuudesta. Tutkimusten perusteella suurimman haasteen sijaisvanhemmuuteen oli tuonut se, että vanhemmuus jakaantuu sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välille. *Myönteisiä puolia* jaetussa vanhemmuudessa voidaan sijaisvanhempien näkökulmasta todeta olevan yhteydenpidon kokeminen luonnollisena ja hyvin sujuvana asiana, yhteistyö tärkeänä ja merkittävänä osana perheen arkea, tapaamisten onnistuminen ja niiden tärkeys lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpidossa, hyväksyvä ja ymmärtävä suhtautuminen biologisen perheen ongelmiin sekä biologisten vanhempien hyväksyntä sijaisvanhempia kohtaan. Tapaamisia ja yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin pidettiin *myönteisenä* silloin, kun biologisten vanhempien ja lapsen välillä nähtiin olevan merkittävä ihmissuhde ja kun lapsi itse tapasi vanhempiaan mielellään. *Myönteisenä asiana* voidaan nähdä myös sijaisvanhempien ponnistelut biologisten vanhempien luottamuksen saavuttamiseksi.

Haasteina ja ongelmina jaetussa vanhemmuudessa näyttäytyvät suhteiden luominen biologisiin vanhempiin heidän ongelmiansa vuoksi, tapaamisten järjestämisen suuri työisyys, tapaamisten epävarma toteutuminen, tapaamisten vaikutus sijaisperheen ja lapsen suhteisiin sekä perheen arkielämään, huostaanoton ja sijoituksen vastustaminen, biologisten vanhempien toimesta tapahtuva sijaisperheen syyttely ja huostaanoton taustalla olevien ongelmien kieltäminen sekä sijoitetun lapsen henkinen hyvinvointi. Sijoitetun lapsen kohdalla *haasteellisena ja ongelmallisena* nousi esiin liian usein toistuvat tapaamiset niiden hyötyyn nähden, pelkotilat ja biologisten vanhempien vierastaminen, vanhempien pyrkimättömyys yhteydenpitoon, vanhempien saapuminen tapaamisiin huonossa kunnossa, lapsen huoli biologisten vanhempiensa voinnista sekä lasten oireileminen tapaamisten jälkeen.

6.4 Kiintymyssuhteiden rakentuminen

Ensimmäiset kontaktit lapseen nousivat esille hetkinä, joissa oli pyritty sopeuttamaan lasta uuteen tilanteeseen ja luomaan turvallisuuden tunnetta. Lapsen tilanteesta riippuen sijoitusta oli valmisteltu tutustumalla lapseen esimerkiksi perhekodissa tai lapsi oli tullut aluksi tilapäissijoitukseen. Sijoituksen alku nähtiin aikana, jolloin lapsi kokeili

hyväksytäänkö hänet. Sijaisvanhemmat toivovat tietysti, että kokemus perheestä olisi lapselle miellyttävä. (Mäkelä 2009, 49.) Sijaisäideille suunnatusta tutkimuksesta nousi esille, että ennen perhehoitajaksi ryhtymistä oli ilmennyt pelkoa siitä, etteivät kemiat välttämättä kohtaisi perheeseen sijoitetun lapsen ja sijaisvanhempien välillä. Useat sijaisäidit kokivat, että lapsen tulo perheeseen oli tuntunut heistä hämmentävältä ja he olivat kokeneet epävarmuutta. (Jokiaho 2007, 40–41.)

Sijaisvanhemmat kokivat myös, että sijoitetut lapset vaativat heiltä enemmän eivätkä heidän perinteiset kasvatustietämyksensä tehoa samalla tavalla sijoitettuihin lapsiin kuin biologisiin lapsiin (Manninen 2001, 51–52). Huolta oli herättänyt lisäksi pelko siitä, kykenisikö rakastamaan toisen lasta. Se, että sijaisäitiyttä ei aluksi tunnettu äitiytenä, johtui osittain siitä, että sijoituksessa olivat luonnollisestikin kyseessä vieraat lapset ja kuvioissa olivat mukana lasten lisäksi näiden biologiset vanhemmat. Sijaisvanhemmuuteen koettiin liittyvän ajatuksia siitä, että sijaisvanhempi oli ”lapsenryöstäjä”, joka oli vienyt lapsen biologisilta vanhemmilta. Äidillisten tunteiden herääminen oli tuonut mukanaan halun suojella kaltoinkohdeltua, huostaan otettua lasta. Samalla sijaisäidit kokivat sääliä ja surua katsellessaan ihanaa lasta, joka oli hylätty ja joka oli joutunut kokemaan rankkoja aikoja ennen sijaisperheeseen tuloa. Tämän lisäksi harmiteltiin sitä, miten paljosta oli jääty paitsi, kun lapsen kehitystä ei ollut pystytty seuraamaan aivan alusta asti. (Jokiaho 2007, 40–41.)

Moni sijaisäiti toi esiin, että oli tuntenut alkuihanuuden jälkeen itsensä välillä hyvin väsyneeksi ja uupuneeksi hoitaessaan perheeseen tullutta uutta lasta. Pieni lapsi oli saattanut herättää itkullaan uudet vanhempansa monta kertaa yössä ja tarvinnut rauhoittelua. Osalla lapsista oli myös takanaan hyvin traumaattinen tausta, mikä aiheutti lapsissa niin psyykkistä kuin fyysistäkin oireilua. Sijoitetut lapset vaativat sijaisvanhemmilta jatkuvaa itsensä ”likoon laittamista” sekä kovaa ponnistelua ja työskentelyä, joka osaltaan lisäsi sijaisvanhempien uupumusta. Useat sijaisäidit toivat kuitenkin esiin onnellisuuden ja ylpeyden tunteita perheeseen tulleesta uudesta lapsesta. (Jokiaho 2007, 40–41.)

Christine Väliavaara on tutkinut sijaisperheen arjen haasteita sekä sijaisvanhempien arjen stressitekijöitä ja vanhemmuustyyliä. Tutkimuksessa oli mukana 12 sijaisperhettä. Tutkimuksesta nousi esille, että sijaisvanhemmat eivät vaikuttaneet keskimääräisesti kovinkaan stressaantuneilta, vaikkakin kokivat sijoitettujen lasten kasvatuksen muita

vanhempia hieman haasteellisempänä. Kaikkien sijaisvanhempien kasvatustyyli oli pääpiirteiltään auktoritatiivista eli ohjaavaa. (Välivaara 2009, 22–24.)

Monet sijaisvanhemmista kokivat, että perheeseen tulleet lapset sopeutuivat ja tottuivat melko nopeasti perheen arkeen, tulivat luonnolliseksi osaksi perhettä, kiinnittyivät sijaisvanhempiansa ja perheen muiden lasten kerrottiin ottaneen uusi sisarus pääosin hyvin vastaan. Osalle sijaisvanhemmista lapsen sopeutuminen ja hoitaminen oli ollut alussa jopa odotettua helpompaa. Nopeaan sopeutumiseen oli sijaisvanhempien mielestä vaikuttanut perheeseen yhteisesti asetut rajat sekä perheessä vallitsevat selkeät arjen rutiinit, jolloin oli pidetty kiinni esimerkiksi säännöllisistä ruoka- ja nukku-
maanmenoajoista. Erityisesti johdonmukaisten kasvatuskeinojen ja sitkeän palaamisen samoihin sovittuihin asioihin nähtiin rauhoittavan levottomia tai rajattomia lapsia. (Aho-Kaipio 2012, 65; Jokiaho 2007, 42–43; Mäkelä 2009, 50, 67.)

Toisaalta sopeutumisen helppoutta kuvattiin myös siinä mielessä, miten lapsi oli tyytynyt mihin vain eikä ollut osannut kaivata juuri mitään. Sijoitetuilla lapsilla ei välttämättä ollut kokemusta eheästä ihmissuhteesta, jolloin lapset olivat saattaneet tottua vaihtuviin hoitajiin, useisiin asuinpaikkoihin ja siihen, että ketään tiettyä aikuista ei ollut heitä varten. Tästä syystä lasten ei myöskään koettu kovin paljon ikävöivän tai kaipaavan biologisia vanhempiaan tai esimerkiksi lastenkodin ihmisiä. (Aho-Kaipio 2012, 63; Jokiaho 2007, 42–43; Mäkelä 2009, 49–50.)

Joillakin perheen arki oli joutunut lujille ensimmäisistä päivistä alkaen, jolloin oli jouduttu miettimään millaisilla periaatteilla toimitaan. Sijaisvanhemmat kokivat, että varsinkin sijoituksen alussa lapsella oli selvästi ongelmia kiintymyssuhteen muodostamisessa. Toisaalta pidettiin kuitenkin luonnollisena sitä, että lapsen tottuminen uuteen perheeseen vei aikaa ja sopeutuminen oli jokaisen kohdalla yksilöllistä. (Aho-Kaipio 2012, 62; Mäkelä 2009, 50–51.) Sijaisvanhempien kertoman mukaan lapsesta oli noussut suhteellisen pian esille se, kuinka paljon sijaisvanhempien voimavaroja tultaisi koettelemaan. Sijaisvanhemmat olivat kuitenkin sitoutuneita sijoitukseen ja suhtautuminen lapseen nähtiin lämpimänä vaikeuksista ja siitä huolimatta, että lapsen kasvatuksesta uskottiin selviytyvän vain riittävän jämäkällä kasvatusotteella. (Mäkelä 2009, 51.) Lapsilla oli ollut valtava äidin ja isän tarve, jonka vuoksi äidiksi ja isäksi kutsuminen oli monissa perheissä alkanut melko pian, joillakin jo muutaman tapaamisen jälkeen, joillakin muutaman viikon tai kuukauden päästä sijoituksesta. Lapset kutsui-

vat sen sijaan biologisia vanhempiaan useimmiten etunimillä. Sijaisvanhemmat painottivatkin ensiarvoisen tärkeänä asiana sitä, että biologiset vanhemmat hyväksyisivät lapsiensa kutsuvan sijaisvanhempiaan äitinä ja isänä. (Jokiaho 2007, 43.)

Useiden sijaisäitien mielestä sijaisvanhempi-lapsisuhteen muotoutuminen oli ollut helpompaa niissä tapauksissa, joissa lapsi oli tullut sijaisperheeseen mahdollisimman pienenä, sillä pieni lapsihan kiintyy siihen ihmiseen, joka häntä hoivaa. Tällöin ei myöskään ollut välttämättä ehtinyt muodostua syviä traumoja ja kiintymyssuhdehäiriötä, jolloin korjaavaa hoivaa oli helpompi antaa. (Jokiaho 2007, 44.) Myös Huuskon tutkimuksesta ilmeni, että lähes kaikkien sijaisisien mielestä isälapsi-suhteen muodostumiseen vaikutti paljon lapsen ikä sijoitettaessa hänet perheeseen. Sijaisisät kokivat, että mitä pienempänä lapsi sijoitettiin, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä oli kiintyä sijaisvanhemiinsa. (Huusko 2005, 53.) Sijaisäitien mukaan sijaisperheeseen vanhempana tulleilla lapsilla oli enemmän vaikeuksia muodostaa vuorovaikutussuhdetta uusiin vanhemiinsa. Osa äideistä kokikin, että suhde saattoi muotoutua tällöin äiti-lapsisuhteen sijasta lähinnä vain ammatilliseksi suhteeksi. (Jokiaho 2007, 45.)

Mäkelänkin tutkimuksessa sijaisvanhemmat toivat esiin sen, että vauvat ja pienet lapset saattoivat olla perheeseen tullessaan hyvin sopeutuvaisia ja tyytyväisiä ja käyttäytymisen ongelmat tulivat esille joissakin tapauksissa isommilla lapsilla, jolloin lasten nähtiin oireilevan useita peräkkäisiä sijoituksia tai muita vaikeita kokemuksia. Voimakkaan kielteinen kuva itsestä tuli esiin vaikeutena ottaa vastaan positiivista huomiota. Lapsen pyrkimys hakea kielteistä huomiota ja vahingoittaa itseä nähtiin lapsen aikaisempien kokemusten heijastumina. Lapsen kerrottiin kokevan myös hylkääminen helposti silloin, kun lapsi oli kokenut sen aikaisemmin. Kiintymyssuhteiden puute varhaisvaiheessa nähtiin lapsen kannalta vahingollisena. Tämä tuli esiin niillä lapsilla, jotka oli sijoitettu vauvaiässä ja joilla oli mennyt ensimmäinen puoli vuotta tai vuosikin ilman pysyvää hoitajaa, johon lapsi kiintyisi. (Mäkelä 2009, 51, 66–67, 75.)

Useat sijaisvanhemmat kuvasivat väkivaltataustaisen sijoitetun lapsen olevan kiintymyssuhteessaan ja kehityksessään monin tavoin ikätasoaan jäljessä (Husu 2011, 65). Osa sijaisvanhemmista koki, että lapsen käyttäytymisessä näkyi tiettyjä turvattomuuden piirteitä sekä se, että lapset olivat itse tottuneet lohduttamaan itseään esimerkiksi nukkumaan käydessä. Jotkut sijaisvanhemmista toivat esiin sen, ettei lapsi osannut sijaisperheeseen muuttaessaan hakea lohdutusta aikuiselta, jos hän esimerkiksi loukkasi

itsensä. Sijaisvanhempien mukaan lapsi oli ollut aluksi paljon omissa oloissaan ja totunut pärjäämään itsenäisesti. Toisaalta nousi esiin myös se, että lapsi piti kaikkia aikuisia samanarvoisina eikä hakeutunut tutumman aikuisen läheisyyteen. Monet sijaisvanhemmista kokivat, että lasten oireiluista huolimatta, noin puolen vuoden tai vuoden jälkeen lapsen muutosta perheeseen lapsen käytöksessä, vuorovaikutuksessa ja kiinnittymisessä oli tapahtunut isoja muutoksia. (Aho-Kaipio 2012, 63–64.)

Sijaisäiti-lapsisuhteen muotoutumiseen koettiin vaikuttavan keskeisesti se, antoivatko biologiset vanhemmat lapselleen luvan kiintyä sijaisvanhempoihinsa. Sijaisäidit kokivat, että myös lapsen luonteenpiirteillä ja terveydellä, lapsen taustalla sekä aikaisemmillä kokemuksilla oli yhteyttä suhteen muotoutumiseen. Lapsen oppima kiintymystyyli biologisiin vanhempiihinsa vaikutti sittemmin myös sijaisvanhempiin kiinnittymiseen. Sijaisäidit korostivat yhdessäolon merkitystä. Suhteeseen vaikutti positiivisesti se, kun lapsi sai kokea turvallisuutta uudessa perheessään. (Jokiaho 2007, 45–46.)

Sijaisvanhempi-lapsisuhteen muotoutumiseen vaikuttavina tekijöinä nousivat esiin myös lapsen perustarpeista, kuten hoivasta, ruoasta ja puhtaudesta huolehtiminen. Tärkeinä sijaisvanhempi-lapsisuhteeseen vaikuttavina tekijöinä mainittiin myös sijaisvanhempien omat odotukset ja asenteet lasta tai biologisia vanhempia kohtaan, yhteydenpidon merkitys lapsen biologisiin vanhempiin ja sukuun, sosiaalisen tuen merkitys, sijaisperheen lähipiirin hyväksyntä ja suotuista suhtautuminen lapseen sekä myös biologisten vanhempien suhtautuminen sijaisvanhempiin. Sijaisvanhemmat edellyttivät itseltään myös luotettavuutta ja kuuntelemisen taitoa. (Jokiaho 2007, 47–48.)

Saarisen kyselyyn vastanneista sijaisvanhemmista monet kokivat, että heillä oli sijoitettuun lapseen hyvä ja lämmin suhde. Joillain sijaisvanhemmilla suhde sijoitettuun lapseen oli korostetun läheinen. Kiintymyssuhdetta kuvattiin erittäin läheiseksi myös lapsen suunnalta, jolloin tärkeäksi nousi se, kuinka kovasti sijoitettu lapsi tarvitsi huomiota ja aikaa, mikä saattoi olla hoitajalle hyvinkin raskasta. Suhteen onnistumista perusteltiin myös omalla aktiivisuudella, jolloin oli halu auttaa ja tukea lasta sekä hankkia hänelle tarvittava apu, kuten tarvittavat terapiat ja lääkärit. Sijaisvanhemmista muutama luonnehti suhdettaan hoidettavaansa sekä elämää hänen kanssaan normaaliaksi arkielämäksi iloineen ja suruineen. (Saarinen 2006, 51–53.)

Saarisen kyselyyn vastanneista sijaisvanhemmista 16 joko puhui itsestään äitinä tai puhui sijoitetusta lapsesta omanaan. Isyydestä ei ollut montakaan mainintaa ja isyys

mainittiinkin aina äitiyden yhteydessä. Huomion arvoista oli, että monet ikään kuin puolustivat näkökantaansa sillä, että biologinen suku ei ollut aktiivisesti heidän elämässään mukana. Näin heille niin sanotusti tarjoutui lupa siihen, että he saivat tuntea olevansa lapsen äiti, eikä sijaisäiti. Yhtä vastaajaa kuitenkin mietitytti, riittääkö sijoitetulle lapselle normaali arkielämä vai tarvitsisiko hän vielä jotain erityisempää huomiota. (Saarinen 2006, 52–54.)

Kaikilla sijaisvanhemmilla kiintymyssuhde lapseen ei ollut onnistunut. Muutama sijaisvanhempi toi esiin, että sijoitettuun lapseen ei pystytty suhtautumaan samalla tavalla kuin omiin biologisiin lapsiin. Suhteen luominen koettiin hankalaksi joissakin tapauksissa myös lapsen traumojen takia. Monet sijaisvanhemmat kokivat, että lapsi oli otettu huostaan liian myöhään, eikä pelkkä sijaisvanhempien rakkaus tästä syystä riittänyt eheyttämään lasta. Saattoi myös olla, ettei lapsi pystynyt puhumaan sijaisvanhemmille kipeistä asioista. Monesti lapsen kiintymisen ja kotiutumisen perheeseen estivät lapsen kontaktit biologisiin vanhempiinsa. Joissain tapauksissa lapsella oli lämpimät välit biologisiin vanhempiinsa, jolloin sijaisvanhemmat kokivat, ettei kiintymyssuhdetta ollut päässyt syntymään. Toisaalta taas koettiin, että usein toistuvat tapaamiset saattoivat häiritä lapsen kotiutumista. (Saarinen 2006, 54–55.)

Taulukkoon 5 on kuvattu sijaisvanhempien kokemuksista esille nousseet sijaisvanhempilapsisuhteeseen liittyvät tekijät yhteenvetona.

Taulukko 5. Sijaisvanhempilapsisuhteeseen liittyvät tekijät		
Lapsen ominaisuuksiin liittyvät tekijät	Sijaisvanhemmuuteen ja arkeen liittyvät tekijät	Sosiaaliseen ympäristöön liittyvät tekijät
<ul style="list-style-type: none"> • Lapsen ikä tämän tullessa sijaisperheeseen • Lapsen tausta ja aikaisemmat kokemukset • Lapsen luonteenpiirteet • Lapsen terveys • Opittu kiintymyssuhdemalli 	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsen kokema turvallisuus sijaisperheessä • Yhdessäolo • Asetut rajat, johdonmukaiset kasvatustoimet ja säännöllisyys arjessa • Perustarpeet: Hoiva, ruoka, puhtaus • Sijaisvanhempien oma aktiivisuus aikuisuuden roolissa • Sijaisvanhempien kokemat pelot, odotukset ja ennakkokäsitykset • Sijaisvanhempien omat voimavarat • Kuuntelemisen ja ymmärtämisen taito • Luotettavuus • Kärsivällisyys 	<p>Biologinen perhe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yhteydenpito biologiseen perheeseen • Liian usein toistuvat tapaamiset biologisen perheen kanssa • Biologisten vanhempien hyväksyvä asenne sijaisvanhempia kohtaan, lupa kiintyä • Lupa kutsua sijaisvanhempia äidiksi ja isäksi <p>Muu ympäristö</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ammattilaisten tuki • Ympäristön hyväksyntä

Tiivistäen kiintymyssuhteiden rakentumisesta. Sijoituksen alku nähtiin tutkimusten perusteella aikana, jolloin lapsi kokeili hyväksytäänkö hänet perheeseen. Sijaisvanhempien mukaan lapsilla oli varsinkin sijoituksen alussa selvästi ongelmia kiintymyssuhteen muodostamisessa. *Haasteina ja ongelmina* kiintymyssuhteiden rakentumisessa voidaan todeta sijaisvanhempien näkökulmasta olevan vaikeus perhesuhteiden muodostamisessa, sijoituksen mukanaan tuoma epävarmuus, sijoitettujen lasten vaativuus ja sen mukanaan tuoma uupuneisuus, lasten traumaattinen tausta ja oirehtiminen sekä usein toistuvat kontaktit lasten biologisiin vanhempiin. *Muina ongelmina* näyttäytyivät sijaisvanhempien huoli siitä, pystyisikö rakastamaan toisen lasta sekä huono omatunto siitä, että oli niin sanotusti vienyt lapsen biologisilta vanhemmilta. Sijoitettujen

lasten kannalta *vahingollisena* näyttäytyi se, että lapsilla ei ollut kokemusta eheästä ihmissuhteesta, lapset olivat tottuneet vaihtuviin hoitajiin, useisiin asuinpaikkoihin ja lapsilla nähtiin olevan vaikeus ottaa vastaan positiivista huomiota ja hakea lohdutusta aikuiselta. *Haasteellisena* voidaan nähdä myös sijoitettujen lasten valtava isän ja äidin tarve sekä lasten liian myöhäinen huostaanotto.

Hyvinä puolina kiintymyssuhteiden rakentumisessa näyttäytyivät sijaisvanhempien onnellisuuden ja ylpeyden tunteet perheeseen tulleesta uudesta lapsesta, lasten tulo sijaisperheeseen mahdollisimman pienenä, lasten nopea sopeutuminen ja tottuminen perheen arkeen sekä kiinnittyminen sijaisvanhempiin, perheen biologisten lasten hyvä vastaanottavuus, yhdessäolo, arjen säännöllisyys, asetetut rajat ja johdonmukaiset kasvatukseen, lasten vähäinen ikävöinti biologisten vanhempiensa luokse sekä sijaisperheen lähipiirin- ja biologisten vanhempien hyväksyntä. Näiden lisäksi *myönteisinä puolina* kiintymyssuhteiden rakentumisessa nousi tulosten pohjalta esiin lasten kokemus turvallisuudesta sijaisperheessä, lasten luottamus sijaisvanhempiin, sijaisvanhempien oma aktiivisuus vanhemman roolissa ja sitoutuneisuus lapsiin sekä lasten perustarpeista huolehtiminen. *Myönteisenä puolena* voidaan nähdä myös se, että sijaisvanhemmat eivät vaikuttaneet keskimääräisesti kovinkaan stressaantuneilta, vaikkakin kokivat sijoitettujen lasten kasvatuksen muita vanhempia hieman haasteellisempaan.

6.5 Jälleenyhdistäminen

Sijaisvanhemmat toivat tutkimuksissa esiin, että mahdollinen lapsesta luopuminen ja lapsen palaaminen takaisin biologisten vanhempien luokse tulee ottaa huomioon lasta otettaessa (Aho-Kaipio 2012, 68; Jokiaho 2007, 53). Sijaisvanhemmuuteen kerrottiin liittyvän pelko sijoituksen purkautumisesta ja siitä, että rakkaaksi tulleesta lapsesta jouduttaisiin luopumaan. Useat sijaisäidit pohtivat perhehoidon tavoitteena olevankin nimenomaan se, että biologiset vanhemmat kuntoutuisivat siinä määrin, että lapsi voisi palata takaisin alkuperäiseen perheeseensä. (Jokiaho 2007, 53.) Jälleenyhdistämistä ei kuitenkaan jokapäiväisessä arjessa juurikaan ajateltu tai murehdittu, vaan sijoitetun lapsen tulevaisuutta suunniteltiin samalla lailla kuin biologistenkin lasten. Sijoitetut lapset asuvat sijaisperheessä usein varsin pitkäaikaisesti, ja useille sijaisvanhemmille annettujen tietojen mukaan lapsi tulisikin olemaan heillä todennäköisesti aikuisuuteen saakka. Sijaisvanhemmat toivat esiin sen, että biologisten vanhempien tilannetta arvioidaan vuosittain ja he toimivat lapsen vanhempina niin kauan kuin tilanne sitä vaatii.

Muutama sijaisäiti toi esille myös sen, että mahdollisen sijoituksen purkautumisen jälkeen yhteydenpito ja suhde lapseen tulisi säilymään. (Aho-Kaipio 2012, 68; Jokiaho 2007, 53–54.)

Lapsen palautuminen, sijoituksen purkautuminen ja muutos parempaan suuntaan biologisessa perheessä nähtiin usein harvinaisena ja epätodennäköisenä siitä huolimatta, että lapsen biologiset vanhemmat halusivat lapsensa takaisin (Huusko 2005, 57, Jokiaho 2007, 54; Mäkelä 2009, 54). Useat sijaisisät kokivat vaimojensa suhtautuvan sijoituksen tuomaan epävarmuuteen itseään voimakkaammin (Huusko 2005, 57). Lapsen palaaminen biologiseen perheeseen nähtiin myös uutena huostaanottona, jossa lapsi joutuisi luopumaan rakkaaksi tulleista vanhemmista (Jokiaho 2007, 54). Epärealististen kuvitelmien ylläpitäminen perheen jälleenyhdistämisestä koettiin myös lapsen kasvurauhan kannalta haitallisena, sillä lapsen sijoittaminen pysyvästi ja pitkäaikaisesti antoi lapselle mahdollisuuden kiintyä ja kokea turvaa (Mäkelä 2009, 77).

Tiivistäen jälleenyhdistämisestä. Tutkimusten perusteella mahdollinen lapsesta luopuminen ja lapsen palaaminen takaisin biologisten vanhempien luokse tulee ottaa huomioon lasta otettaessa. *Haasteelliseksi ja ongelmalliseksi* jälleenyhdistämisessä voidaan sijaisvanhempien näkökulmasta nähdä rakkaasta lapsesta luopuminen. *Hyvinä puolena* sijaisvanhemmuudessa voidaan todeta olevan se, ettei sijoitusta pureta ja lapsia palauteta alkuperäiseen perheeseensä helposti ja sen toteutuminen on usein harvinaista ja epätodennäköistä. *Muina hyvinä puolina* näyttäytyivät sijoitettujen lasten asuminen sijaisperheessä usein aikuisuuteen asti ja se, että jälleenyhdistämistä ei mu-rehdittu. Tämän lisäksi *hyvinä puolina* voidaan nähdä se, että sijaisvanhemmat olivat valmiita toimimaan lasten vanhempina niin kauan kuin tilanne sitä vaati, sijoitettujen lasten tulevaisuutta osattiin suunnitella ja yhteydenpito ja suhde lapsein säilyi usein sijoituksen purkautumisesta huolimatta.

6.6 Sijaisvanhempien jaksaminen ja tuen tarve

Perhehoidon periaatteena on, että perhehoitajat, sosiaalityöntekijät ja muut tarvittavat tahot tekevät sijoitetun lapsen asioissa yhteistyötä (Saarinen 2006, 63). Perhehoidon sosiaalityö oli ensisijaisin taho, jonka puoleen sijaisvanhemmat tiesivät kääntyä ollessaan tukea vailla (Mäkelä 2009, 60). Sijaisvanhemmat osasivat käyttää hyväkseen ammatillista tukiverkostoa ongelmien ilmetessä sekä kykenivät selkeästi näkemään omat voimavaransa (Manninen 2001, 41). Sijaisvanhemmat kokivat kuitenkin mones-

ti, että he tekevät työtä lähes yksin, ilman sosiaalitoimen tukea ja apua. Kaikki eivät tukea kaivanneet tai sitä osanneet pyytää, mutta osalle sijaisvanhemmista sitä ei ollut edes tarvittaessa tarjolla. (Huusko 2005, 93; Manninen 2001, 53; Saarinen 2006, 63.)

Hoivan emotionaalinen kuormittavuus, lasten vaativuus ja lapsen asioiden järjestely uuvuttivat monia sijaisvanhempia (Saarinen 2006, 66). Arkirutiinit koettiin toisinaan ylitsepääsemättömän raskaaksi ja sijaisvanhempia uhkasi loppuun palaminen, koska sijoitetuista lapsista irtautumiseen ei ollut mahdollisuutta. Suurimpana toiveena jakamisen tukemiseksi useat sijaisvanhemmat mainitsivat loman. Loman puute vaivasi monia sijaisvanhempia. Vaikka perhehoitajalain (312/1992, 6. §) mukaan perhehoitajalla on oikeus vapaaseen, sen mahdollinen järjestäminen koettiin usein vaikeaksi. Sijaisvanhemmat kokivat usein joutuvansa taistelemaan päästäkseen lomalle, sillä hoitajan löytyminen lapsille loman ajaksi nähtiin hankalana eikä lomia tuettu taloudellisesti tarpeeksi. (Huusko 2005, 95; Saarinen 2006, 61.)

Se, että sijaisvanhemman työpaikkana on oma koti, oli ehkä niin itsestäänselvyys, ettei ymmärretty sen vaikutuksia hoitajan jaksamiseen. Sijaisvanhempien mielestä uupumista ja työhön turhautumista aiheuttivat myös liian pienet palkkiot työn vaativuuteen ja raskauteen nähden. Jotkut sijaisvanhemmista kokivat, että heidän työtään ei arvostettu tarpeeksi, eikä siitä sen takia maksettukaan riittävästi. Jos sijaisvanhempi ei tehnyt muuta työtä perhehoidon lisäksi, joutui hän usein ottamaan vähintään kolme tai neljä sijoitettua lasta, jotta palkkiot riittivät elämiseen. Tämä taas aiheutti sen, että sijaisvanhempi uupui liian suureen työmäärään. (Saarinen 2006, 61–62.)

Sijaisvanhemmat kaipasivat lomajärjestelyihin jämäkkyyttä ja sujuvuutta. Monet esittivät toiveen lomitusjärjestelmästä, jossa lomittaja tulisi sijaisperheeseen hoitamaan lapsia siksi aikaa, kun sijaisvanhemmat ovat lomalla. Vaihtoehtoisesti toivottiin lomaperhettä, jossa sijoitetut lapset voisivat olla hoidossa sijaisvanhempien lomien aikoina. Sijaisvanhemmat toivat myös esiin, että sijoittavan kunnan tulisi heidän mielestään maksaa lasten hoito kokonaan sijaisvanhempien lomien ajaksi. Nyt omakustanusosuus koettiin usean sijaisvanhemman mielestä liian suurena, jolloin lomat jäivät pitämättä. (Pirskanen 2007, 60; Saarinen 2006, 66.)

Tarve puhua ja jakaa kokemuksia tuli kuitenkin esille enemmän kuin tarve saada vapaata ja lomaa. Keskustelun ja ajatusten jakamisen avulla koettiin löytyvän omia voimavaroja ja ratkaisuja vaikeisiin tilanteisiin. Tuen tarve vaihteli perheissä, ja useim-

mat kokivat perheen arjen pyörivän riittävän hyvin olemassa olevillakin voimavaroilla. Väsyneimmät sijaisvanhemmat olivat hakeneet tukiperhettä lapselle estääkseen omaa loppuun palamista. (Mäkelä 2009, 61–62.) Tukiperhe toimi virikkeiden antajana lapsille, mutta antoi samalla myös sijaisvanhemmille sopivan hengähdystauon ja omaa, kahdenkeskistä aikaa (Manninen 2001, 41).

Useilla sijaisvanhemmilla oli kokemusta sukulaisilta saadusta henkisestä tuesta, joka koettiin tärkeäksi (Huusko 2005, 96). Käytännön tilanteissa sijaisperheet tukeutuivat enemmän omiin verkostoihinsa ja saivat käytännön apua läheisiltään (Mäkelä 2009, 61). Sijaisvanhemmat olivat saaneet tukea sosiaalityöntekijöiden lisäksi puolisoilta, sukulaisilta, tuttavilta sekä toisilta sijaisvanhemmilta (Huusko 2005, 93; Manninen 2001, 42; Pirskanen 2007, 59). Sijaisvanhemmat pitivät tärkeänä sijoituksen alussa alkuvaiheen tukea, vertaisryhmiä ja ammattilaisten tarjoamaa tukea lapsen psyykkisiin ja terveydellisiin asioihin sekä sitä, että sosiaalityöntekijä toimii tarvittaessa puskurina vaikeina aikoina ja päättää lapsen liittyvissä asioissa (Aho-Kaipio 2012, 59, 62).

Suurin osa Saarisen kyselyyn vastanneista sijaisvanhemmista oli saanut henkistä tukea tai kasvatusapua vuoden sisällä kyselyyn vastaamisesta muilta sijais- tai adoptiovanhemmilta. Sijaisvanhemmista 73 % kertoi saaneensa vertaistukea, 18,4 % ei ollut saanut ja kolme sijaisvanhempaa vastasi, ettei vertaistuen saaminen ole ollut mahdollista. (Saarinen 2006, 67.) Sijaisvanhempien vertaisryhmät koettiin myönteisiksi, palkitseviksi ja tärkeiksi, samoin kuin sosiaalityöntekijöiden kannustus (Huusko 2005, 100; Manninen 2001, 42). Sijaisvanhemmista 31,3 % oli saanut henkistä tukea työnohjauksesta vuoden sisällä kyselyn täyttämishetkestä, kun taas 50,4 % ei ollut saanut työnohjausta ollenkaan. Sijaisvanhemmat toivoivat, että työnohjaus kuuluisi automaattisesti kaikille halukkaille. Monet kokivat työnohjauksen hyvänä tukena ja tunsivat saavansa siitä eväitä työhönsä sekä omaan jaksamiseen. Työnohjaus koettiin tarpeelliseksi varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa. (Huusko 2005, 100; Manninen 2001, 53; Pirskanen 2007, 59; Saarinen 2006, 75.)

Mannisen tutkimuksesta nousi esiin, että sijoitettavien lasten vaativuus ja oireilu sai sijaisvanhemmat hakeutumaan innokkaimmin koulutukseen ja työnohjaukseen. Jokainen sijaisvanhempi koki myös sijaisvanhemmille järjestetyt koulutuspäivät hyödyllisinä ja tarpeellisina ja useat sijaisvanhemmat olivat halukkaita osallistumaan lisäkoulutuksiin. Sijaisvanhemmat toimivat aktiivisesti myös sijaisvanhempien paikallisyh-

distyksissä ja olivat halukkaita kehittämään yhdistystoimintaa ja yhteistyötä toisten sijaisvanhempien kanssa. (Manninen 2001, 41; Pirskanen 2007, 60.)

Monilla sijaisvanhemmilla oli useita sijoitettuja lapsia, joten yhteistyötä oli myös useiden eri sosiaalityöntekijöiden kanssa. Silloin kun yhteistyö biologisten vanhempien ja sosiaalityöntekijän kanssa oli sujuvaa, koettiin, että asiat hoituvat myös yhden sosiaalityöntekijän toimesta. (Pirskanen 2007, 52–53; Saarinen 2006, 69.) Sijaisvanhemmat tekivät paljon yhteistyötä myös muiden viranomaisten kanssa, kuten terveydenhuollon työntekijöiden, kouluviranomaisten, päivähoidon työntekijöiden, Kelan ja poliisin. Sosiaalityöntekijän tuki nähtiin kuitenkin ensisijaisena ja tärkeänä. (Aho-Kaipio 2012, 60; Manninen 2001, 41; Pirskanen 2007, 60; Saarinen 2006, 75–76.)

Sijaisvanhempien kokemukset sosiaalityöntekijöistä näyttäytyivät hyvin erilaisina. Useat sijaisvanhemmat kokivat saavansa sosiaalityöntekijöiltä tarvitsemaansa tukea ja yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa koettiin sujuvan hyvin. Monella sujuvuutta haittasi jokin tekijä, vaikka henkilökemiassa ongelmia ei ollutkaan. Ulkopuolisia haittaavia tekijöitä olivat sosiaalityöntekijän kiire, liian lyhyet käynnit sijaisperheen luona, vaikea tavoitettavuus, yhteydenpidon vähäisyys, työntekijöiden nopea vaihtuvuus sekä tietojen siirtymättömyys sosiaalityöntekijältä toiselle. Sijaisvanhempien kertoman mukaan myös sosiaalityöntekijöiden työpaineet olivat välittyneet sijaisperheiden tietoon, jolloin yhteydenpitoa ei tohdittu aina vaatiakaan. Sijaisvanhemmat toivoivat, että sosiaalityöntekijä kävisi heillä kotona säännöllisesti ja tapaisi myös lasta. Isossa sijaisperheessä tarve olisi nimenomaan kotiin saatavassa tuessa. Ongelmista ja tuen puutteesta huolimatta monetkaan sijaisvanhemmat eivät arvostelleet sosiaalityöntekijöitään. Sosiaalityöntekijöiltä toivottiin tukea ja neuvoja varsinkin biologisten vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön, päivittäisiin kotitilanteisiin ja käytännön asioihin sekä lasten ongelmallisen käytöksen ymmärtämiseen. (Aho-Kaipio 2012, 61–62; Huusko 2005, 97–98; Manninen 2001, 53; Mäkelä 2009, 60; Pirskanen 2007, 52–54, 60; Saarinen 2006, 76.)

Kaikki sijaisvanhemmat, joiden sijoitetuilla lapsilla oli taustalla väkivaltakokemuksia, kokivat lapsen kokemusten käsittelyn vaativan myös ulkopuolista apua, varsinkin jos lapsi oireili. He kokivat, että sijoitetun lapsen saama terapia ja muu ulkopuolinen apu auttaisi sijaisperheen arkea. (Husu 2011, 77.) Joillakin sijaisvanhemmilla oli kokemuksia siitä, että heitä ei ollut kuunneltu eikä kuultu. Sosiaalityöntekijä oli keskittynyt

kuuntelemaan liiaksi biologisen suvun vaatimuksia eikä ajatellut tilannetta lapsen kannalta. Sijaisvanhemmuuden ja siitä aiheutuvien ongelmien kanssa koettiin jäävän monesti liian yksin. Useat sijaisvanhemmat toivat esiin, että ongelmia jouduttiin usein ratkomaan itse ennen kuin sosiaalityöntekijän sai kiinni. (Pirskanen 2007, 55; Saarinen 2006, 79.)

Sijaisvanhemmat kaipasivat jatkuvaa yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa, vaikka kaikki sujuisikin hyvin. Säännöllisen yhteistyön koettiin luovan usein hyvä suhde osapuolten välille, jolloin ongelmatilanteissa tuen antaminen ja pyytäminen oli helpompaa. Tutulle ihmiselle vaikeiden asioiden puhuminen nähtiin luontevampana. Hyvään suhteeseen sosiaalityöntekijään liittyi vahvasti se, että sosiaalityöntekijä oli pysyvä ja tuki perhettä. Sijaisvanhemmat korostivat, että se ei riitä, että sosiaalityöntekijät vain myötäelävät mukana. Sijaisvanhempia ärsytti erityisesti se, että he tunsivat yhteistyön olevan pelkästään sijaisperhelähtöistä. Sosiaalityöntekijöiltä toivottiin enemmän aloitteita, kuten perheiden voinnin ja kuulumisten kyselemistä. Sosiaalityöntekijän toivottiin olevan oikeudenmukainen ja jämäpti suunnannäyttäjä ja vastuunottaja. Sijaisperheille oli tärkeää tunne siitä, että sosiaalityöntekijä oli kiinnostunut sijaisperheestä ja sen hyvinvoinnista sekä huomioi jokaisen perheen yksilölliset tarpeet. (Aho-Kaipio 2012, 61; Husu 2011, 82; Pirskanen 2007, 54, 57; Saarinen 2006, 79.)

Sijaisvanhemmilla oli ehdotuksia, miten yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa voisi kehittää paremmaksi. Tärkeänä tekijänä nähtiin lastensuojelun resurssit, enemmän työntekijöitä, jotta yksilöllistä aikaa sijaisperheelle riittäisi paremmin ja rahaa olisi enemmän käytettävissä perheiden tukemiseen (lomat, lasten harrastukset, terapiat, koulutus ym.). Sijaisvanhemmat näkivät erityisen tärkeänä asiana myös sen, että sama sosiaalityöntekijä ei hoitaisi biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien asioita, sillä tällaisessa tilanteessa sosiaalityöntekijä joutui usein valitsemaan puolen, jolloin oli vaikea olla puolueeton ja ajaa yhtä aikaa molempien etuja. Useat sijaisvanhemmat olivat lisäksi huolissaan sosiaalityöntekijöiden ammattitaidosta. Sijaisvanhemmat olivat sitä mieltä, että sosiaalityöntekijöitä tulisi kouluttaa paremmin juuri lastensuojelun erityiskysymyksiin. (Saarinen 2006, 80.)

Yleinen toive sosiaalityöntekijöille oli myös se, että lapsen taustoista kerrottaisiin sijaisvanhemmille enemmän ennen sijoitusta, sillä jos sijaisvanhemmat olisivat tiedneet sijoitetusta lapsesta enemmän, olisivat he osanneet hakea tällöin lapselle heti oikean-

laista apua ja lapsen menneisyydessä kokemat tilanteet olisi osattu huomioida. Lisäksi sosiaalityöntekijöiltä kaivattiin sijoituksen alussa enemmän tukea uudessa tilanteessa heräävien tunteiden käsittelyyn, kun kaikki oli vielä uutta ja epävarmaa. Tuen tarvetta painotettiin etenkin silloin, kun kyseessä oli vaikeasti traumatisoitunut ja oireileva lapsi. (Huusko 2005, 99; Jokiaho 2007, 47; Manninen 2001, 53; Pirskanen 2007, 57.)

Sijaisvanhemmat kokivat, että heidän piti ikään kuin vaatia ja taistella lapsen oikeuksien ja palveluiden puolesta. Sijaisvanhemmat kokivat myös, että perheneuvolaan joutuivat jonottamaan aikaa pitkään ja lapsen terapiapalveluista oli suorastaan taisteltava. Koulun kanssa yhteistyö sujui pääosin hyvin, mutta aina sielläkään ei ymmärretty sijoitetun lapsen erityisvaikeuksia. Muutama sijaisvanhempi kertoi turhautuneensa siitä, että oma kokemus oli selkeästi se, että sijoitettu lapsi oli terapian ja avun tarpeessa, mutta muut tahot eivät tähän reagoineet. Osa sijaisvanhemmista koki yhteiskuntamme olevan syypää siihen, ettei väkivaltaa kokenut lapsi ollut tullut autetuksi ajoissa, silloin kun biologisessa perheessä oli hätä. (Husu 2011, 81–82; Saarinen 2006, 81.)

Ne sijaisvanhemmat, jotka odottivat tuen olevan ammattilaisista lähtevää, kokivat, että tuki oli puutteellista (Husu 2011, 88–89). Yhteistyön sujuminen edellytti monien mielestä omaa tai puolison aktiivisuutta, jolloin koettiin, että ongelmiakaan ei tullut. Näin ajattelevilla sijaisvanhemmilla oli luottamus siihen, että vaikeuksista piti pystyä puhumaan ja ammattilaisilta saatu apu oli vinkkejä arkeen, kuuntelua sekä ohjausta. (Husu 2011, 88; Huusko 2005, 93; Saarinen 2006, 81.) Lisäksi koettiin, että sijaisvanhemmat, jotka tunsivat lastensuojelun käytännöt työtehtäviensä kautta, osasivat myös vaatia parempaa palvelua (Manninen 2001, 41). Se, miten paljon sijaisvanhemmat osasivat ja jaksoivat perheessä elävälle sijoitetulle lapselle vaatia apua, vaikutti yhden sijaisvanhemman mielestä siihen, mitä palveluja voi myös saada (Husu 2011, 81).

Tiivistäen sijaisvanhempien jaksamisesta ja tuen tarpeesta. Sijaisvanhemmat kokivat tutkimusten perusteella tekevänsä työtä monesti lähes yksin, ilman sosiaalitoimen tukea ja apua. Sijaisvanhempien jaksamisesta *haasteellisen ja ongelmallisen* tulosten perusteella teki vapaapäivien ja lomien puute, sijoitettujen lasten vaativuus ja oirehtiminen, sijoitetuista lapsista irtautumisen vaikeus, lasten asioiden järjestely, sijaisvanhempien loppuun palaminen, liian pieni palkkio työn vaativuuteen ja raskauteen nähden sekä työn arvostuksen puute. *Haasteina ja ongelmina* tuen saamisessa näyttäytyi tuen riittämättömyys, sosiaalityöntekijöiden kiire ja työpaineet, liian lyhyet käynnit si-

jaisperheiden luona, vaikea tavoitettavuus, yhteydenpidon vähäisyys, työntekijöiden nopea vaihtuminen, tietojen siirtymättömyys sosiaalityöntekijältä toiselle, sosiaalityöntekijöiden ammattitaidottomuus sekä se, että tukea ei tohdittu vaatia tai osattu pyytää. *Muina haasteina* tuloksista nousi esiin ongelmien kanssa yksin jääminen, vertaistuen, työnohjauksen, taloudellisen tuen- ja lastensuojelun resurssien puute, sijaisperhelähtöinen yhteistyö, sosiaalityöntekijöiden aloitekyvyttömyys, yhteistyön ja tuen edellyttämä oma aktiivisuus, epätietoisuus lasten taustoista, palveluiden vaatiminen sekä se, että sijaisvanhempia ei aina kuultu tai osattu kuunnella.

Sijaisvanhempien jaksamista *edisti* lomitusjärjestelyiden sujuvuus, omien voimavarojen tunnistaminen, arjen sujuminen, ammatillisen tukiverkoston käyttäminen ongelmatilanteissa sekä tukiperheen saaminen. *Hyvinä puolina* tuen saamisessa näyttäytyi läheisiltä ja muilta sijaisvanhemmilta saatu henkinen tuki ja käytännön apu, sosiaalityöntekijöiltä ja muilta viranomaisilta saatu tuki ja yhteistyön sujuminen, vertaisryhmät, työnohjaus sekä sijaisvanhemmille järjestetyt koulutuspäivät. *Muina hyvinä puolina* tuloksista nousi esiin sosiaalityöntekijöiden kiinnostuneisuus sijaisperheestä ja sen hyvinvoinnista sekä perheiden yksilöllisten tarpeiden huomioiminen.

7 POHDINTA JA PÄÄTELMÄT

7.1 Kirjallisuuskatsauksen tulosten tarkastelu ja päätelmät

Tulokset on koottu tähän opinnäytetyöhön yhdeksästä alkuperäistutkimuksesta, joissa on käsitelty sijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta. Näiden tutkimusten pohjalta sijaisvanhemmuuden nähtiin olevan vaihtoehto adoptiolle ja biologisen lapsen hankkimiselle, joka tarjosi mahdollisuuden tulla äidiksi ja isäksi. Sijaisvanhemaksi ryhtymisen motiiveina toimivat kirjallisuuden perusteella rakkaus lapsiin, halu auttaa vaikeassa tilanteessa olevaa lasta, mahdollisuus toteuttaa vanhemmuutta, perhehoitajana toimiminen elämäntapana sekä sijaisperheiden suuri tarve. *Myönteisenä puolena* sijaisperheenä toimimisessa voidaan lisäksi nähdä mahdollisuus tehdä jotain konkreettista yhteisen hyvän vuoksi. *Haasteellisen ja ongelmallisen* sijaisvanhemaksi ryhtymisestä teki tehtävän vaativuus sekä käytännölliset syyt, kuten tilojen ahtaus ja biologisten lasten vaatima aika.

Uudistetun Perhehoitajalain mukaan sijaisvanhemmaksi aikovan henkilön on suoritettava tehtävän edellyttämä ennakkovalmennus ennen kuin hän voi toimia perhehoitaja-

na (Perhehoitajana toimiminen). Useat sijaisvanhemmat pitivätkin PRIDE-valmennusta kirjallisuuden perusteella välttämättömänä pohjana sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. PRIDE-valmennuksesta saatuina *myönteisinä puolina* voi tulosten perusteella todeta olevan hyvän pohjan saaminen sijaisvanhempana toimimiseen, sijaisvanhemmuuteen kasvaminen sekä tuen ja varmuuden saaminen tehtävän toteuttamiseen. Suurin osa sijaisvanhemmista koki, että valmennus antaa hyvät valmiudet sijoitetun lapsen vastaanottamiseen. *Haasteen* sijaisvanhemmille loi se, että ennakkovalmennuksesta huolimatta kaikkeen tulevaan ei pystytty etukäteen valmistautumaan.

Huostaanoton aikana lapsen huollosta ja sijoituksesta vastaa sosiaalitoimi, mutta vanhempien ja huoltajien kanssa pyritään yhteistyöhön ja heillä säilyy lapsen osittainen huoltajuus (Taskinen 2010, 17). Kirjallisuuden perusteella suurimman haasteen sijaisvanhemmuuteen oli tuonut se, että vanhemmuus jakaantuu sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välille. Tulosten pohjalta *haasteina ja ongelmina* jaetussa vanhemmuudessa näyttäytyivät sijaisvanhempien näkökulmasta suhteiden luominen lasten biologisiin vanhempiin, biologisten vanhempien toimesta tapahtuva sijaisperheen syyttely sekä huostaanoton taustalla olevien ongelmien kieltäminen. Tutkimuksista nousi esiin, että biologiset vanhemmat vastustavat usein huostaanottoa ja sijoitusta toimenpiteenä. Lastensuojelulain (2007/417, 4. §) mukaan sijaishuolto on järjestettävä viivytyksettä silloin, kun se nähdään lapsen edun kannalta tarpeellisenä toimenpiteenä. Huostassapitoa ei saa lopettaa, mikäli lopettaminen on selvästi vastoin lapsen etua (Taskinen 2010, 88).

Sijoitetun lapsen kohdalla *haasteellisena* tulosten pohjalta näyttäytyivät pelkotilat ja biologisten vanhempien vierastaminen, vanhempien saapuminen tapaamisiin huonossa kunnossa, lapsen huoli biologisten vanhempiensa voinnista sekä oirehtiminen tapaamisten jälkeen. Taskisen (2010, 8) mukaan pienten lasten lastensuojelutarpeen taustalla on näyttäytynyt yhä useammin vanhempien päihteiden väärinkäyttö. *Myönteisinä puolina* jaetussa vanhemmuudessa näyttäytyivät sijaisvanhempien näkökulmasta yhteydenpidon kokeminen luonnollisena ja hyvin sujuvana asiana, yhteistyö tärkeänä ja merkittävänä osana perheen arkea, hyväksyvä ja ymmärtävä suhtautuminen biologisen perheen ongelmiin sekä biologisten vanhempien hyväksyntä sijaisvanhempia kohtaan.

Sijaisvanhempien mukaan lapsilla oli varsinkin sijoituksen alussa selvästi ongelmia kiintymyssuhteen muodostamisessa. Sijoitettujen lasten kannalta *vahingollisena* näyt-

täytyi tulosten pohjalta se, että lapsilla ei ollut kokemusta eheästä ihmissuhteesta, lapset olivat tottuneet vaihtuviin hoitajiin, useisiin asuinpaikkoihin ja lapsilla nähtiin olevan vaikeus ottaa vastaan positiivista huomiota ja hakea lohdutusta aikuiselta. *Haasteina ja ongelmina* kiintymyssuhteiden rakentumisessa näyttäytyivät sijaisvanhempien näkökulmasta vaikeus perhesuhteiden muodostamisessa, sijoituksen mukanaan tuoma epävarmuus, sijoitettujen lasten vaativuus ja sen mukanaan tuoma uupuneisuus sekä usein toistuvat kontaktit lasten biologisiin vanhempiin. *Hyvinä puolina* kiintymyssuhteiden rakentumisessa näyttäytyivät sijaisvanhempien onnellisuuden ja ylpeyden tunteet perheeseen tulleesta uudesta lapsesta, lasten tulo sijaisperheeseen mahdollisimman pienenä, lasten nopea sopeutuminen ja tottuminen perheen arkeen sekä kiinnittyminen sijaisvanhempiin. Lisäksi tutkimuksissa painotettiin arjen säännöllisyyttä sekä asetettuja rajoja ja johdonmukaisia kasvatuskeinoja.

Lastensuojelulain (2007/417, 4. §) mukaan sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. *Haasteina ja ongelmana* jälleenyhdistämisessä voidaan sijaisvanhempien näkökulmasta todeta olevan rakkaasta lapsesta luopuminen. *Hyvinä puolena* tulosten pohjalta näyttäytyi kuitenkin se, että sijoitetut lapset asuvat sijaisperheessä usein aikuisuuteen asti. Lapsen palautuminen, sijoituksen purkautuminen ja muutos parempaan suuntaan biologisessa perheessä oli sijaisvanhempien näkökulmasta usein harvinaista ja epätodennäköistä.

Perhehoitajalla tulee olla 1.1.2012 lukien nimettynä jokaista hoidettavaa varten vastuutyöntekijä, jonka tehtävänä on huolehtia tarvittavan tuen järjestymisestä perhehoitajalle (Hakkarainen ym. 2012, 23). Sijaisvanhemmat kokivat kirjallisuuden perusteella tekevänsä työtä kuitenkin monesti lähes yksin, ilman sosiaalitoimen tukea ja apua. *Haasteina ja ongelmina* tuen saamisessa tulosten pohjalta näyttäytyi tuen riittämättömyys, lastensuojelun resurssien puute, sosiaalityöntekijöiden kiire ja työpaineet, liian lyhyet käynnit sijaisperheiden luona, sosiaalityöntekijän vaikea tavoitettavuus, yhteydenpidon vähäisyys, työntekijöiden nopea vaihtuvuus, tietojen siirtymättömyys sosiaalityöntekijältä toiselle, sosiaalityöntekijöiden ammattitaidottomuus sekä se, että tukea ei tohdittu vaatia tai osattu pyytää. Sijaisvanhempien jaksamista *edisti* tulosten perusteella omien voimavarojen tunnistaminen sekä ammatillisen tukiverkoston käyttäminen ongelmatilanteissa. *Hyvinä puolina* tuen saamisessa koettiin läheisiltä ja muilta sijaisvanhemmilta saatu henkinen tuki ja käytännön apu.

Perhehoitajalaissa (1992/312, 7. §) säädetään, että perhehoidon järjestämisestä vastaava kunta tai kuntayhtymä vastaa perhehoitajalle järjestettävästä koulutuksesta, valmennuksesta ja työnohjauksesta. *Haasteena* tuloksista nousi esiin se, että osa sijaisvanhemmista koki vertaistuen, työnohjauksen ja jatkokoulutusten järjestämisen puutteelliseksi. *Ongelmallisena* nähtiin myös se, että lapsen taustoista ei tiedetty riittävästi. Sijaisvanhemmilla on kuitenkin lakisääteinen oikeus saada oleelliset tiedot sijoitettavan elämäntilanteesta, terveydentilasta ja historiasta (Hakkarainen ym. 2012, 17).

Perhehoitajalain (1992/312, 6. §) mukaan perhehoitajalle tulee järjestää mahdollisuus vapaaseen. Sijaisvanhempien jaksamisesta *haasteellisen ja ongelmallisen* tulosten perusteella teki kuitenkin vapaapäivien ja lomien puute sekä sijoitetuista lapsista irtautumisen vaikeus. Perhehoidon järjestämisestä vastaavan kunnan tai kuntainliiton tulee huolehtia tai tarvittaessa avustaa perhehoidossa olevan henkilön hoidon tarkoituksenmukaisessa järjestämisessä perhehoitajan vapaan ajaksi. Kunnan tai kuntayhtymän on ollut mahdollista järjestää perhehoitajan vapaa 1.8.2011 alkaen tekemällä toimeksiantosopimus henkilön kanssa, joka sitoutuu huolehtimaan sijaishoidosta perhehoitajan kotona. (Perhehoitajalaki 1992/312, 6a. §; Hakkarainen ym. 2012, 22–23.)

Useat sijaisvanhemmat kokivat myös saavansa liian pientä palkkiota työn vaativuuteen ja raskauteen nähden. Hoitopalkkion vähimmäismäärä hoidettavaa kohti on 650 euroa kuukaudessa. Sen lisäksi maksettavan hoitopalkkion korotus perustuu hoidon vaativuuteen ja sitovuuteen. Perhehoitajille maksettavien palkkioiden tulee mahdollistaa lasten hoitaminen kotona. (Perhehoitajalaki 1992/312, 2. §; Hakkarainen ym. 2012, 18–19.)

Sijaisvanhemmuuden myönteiset ja kielteiset kokemukset näyttäytyivät sijaisperheiden näkökulmasta hyvin moninaisina. Se, minkä joku sijaisvanhempi koki sijaisvanhemmuuden antoisana puolena, näyttäytyi taas toisen sijaisvanhemman kohdalla vaativana ja haasteellisena puolena. Sijaisvanhemmaksi ryhdytään monenlaisista syistä. Kaiken keskipisteenä on kuitenkin turvaton lapsi, jota halutaan auttaa ja hoivata. Sijaisperheeksi ryhtyminen on aina haaste ja elämänmuutos. Sijoitettujen lasten kasvataminen koettiin tulosten pohjalta hieman biologista vanhemmuutta haastavampana tehtävänä. Perhesijoitus vaatii sijaisvanhemmilta valmistautumista, joka nähdään kirjallisuuden perusteella tiedon hankkimisena ja omien valmiuksien pohtimisena. Jokainen sijaisvanhempi haluaa onnistua tehtävässään ja antaa uudelle perheenjäsenelle mahdollisimman hyvän elämän. Sijaisperhe voi olla lapselle tai nuorelle se paikka,

josta käsin pystytään rakentamaan turvalliset suhteet omaan kotiin. Sijaisvanhemmuus edellyttää useimmiten elinikäistä sitoutumista sijoitettavaan lapseen.

Sijaisperhe rakentuu sijoituksen myötä uudelleen ja sopeutuminen sijaisperheeseen on jokaisen sijaislapsen kohdalla yksilöllistä ja vie kaikkien osapuolten kesken oman aikansa. Haastetta sijaisvanhemmuuteen näytti tuovan se, että sijoitetut lapset ovat monesti hyvin traumatisoituneita. Sijaislasten traumojen vuoksi perheiden arki on usein muokattava rutiininomaiseksi ja ohjelmoiduksi. Tulosten perusteella nousi esiin se, että perhehoitoon sijoitettava lapsi oli usein kulkenut jo pitkän tien sosiaalityön asiakkaana. Sijaislasten kehityksen korjautuminen ja opittujen mallien muuttaminen onnistui kirjallisuuden perusteella parhaiten, mitä varhaisimmassa vaiheessa niihin päästiin vaikuttamaan. Voidaan myös ajatella, että sijaisperheeseen sijoitettu nuori joutuu väistämättä pohtimaan uudelleen itsenäistymisvaiheessa kiintymistään sijaisperheeseensä. Sijoitetun nuoren eteen nousevat kysymykset siitä, ketkä nuori lopulta kokee vanhemmiksi ja miksi? Tuleeko hänestä samanlainen kuin syntymävanhemmistaan? Mitä sijaisvanhemmiltaan saatuja piirteitä nuori voi hyödyntää jatkoa ajatellen?

Lähes jokainen sijaisvanhempi väsyä toteuttaessaan sijaisvanhemmuuden tehtävää. Sijaisvanhemmuuteen kuuluu sen asian tunnustaminen, että kaikkea ei tarvitse osata ratkaista yksin. Tulosten pohjalta näyttää siltä, että sosiaalityöntekijöiden varaan laskeaan paljon ja heidän antamansa tuki toimii samalla myös tärkeimpänä tukena sijaisperheille. Sijaisvanhempien jaksamiseen heijastuu se, kuinka hyvin he kokevat saavansa tukea sosiaalityöntekijältä. Lastensuojelun resurssien vähäisyys näyttäytyi kirjallisuuden perusteella merkittävänä tuen saamista estävänä tekijänä. Sosiaalityöntekijöiden nähtiin vaihtuvan usein ja heillä nähtiin olevan liikaa työtä, jolloin aikaa sijaisperheille ei koettu riittävän tarpeeksi.

Lasten ja nuorten pahaoloja kuvastavat yhä kasvavat huostaanottoluvut. Lastensuojelun tarve kasvaa koko ajan ja sijoitettavat lapset ovat yhä ongelmallisempia ja vaativampia. Sijoitukset ovat lisääntyneet, koska perheille ei ole tarjolla riittävää tukea riittävän ajoissa. Lastensuojeluilmoituksia joudutaan edelleen tekemään paljon perheiden ristiriitaisten tilanteiden seurauksena. Lastensuojeluilmoitusten tekeminen voidaan nähdä hyvänä puolena siltä kantilta, että ihmiset, jotka havaitsevat, epäilevät tai tietävät lasten voivan huonosti, vievät asiaa virallisia teitä eteenpäin.

Sijaisvanhemmuuden tehtävänä on turvata lapselle tavallinen arki, huolehtia lapsen perushoidosta ja antaa tälle rakkautta, kasvattaa ja eheyttää lasta, asettaa lapselle rajat sekä opettaa hyvät käytöstavat. Tämän pohjalta mieleeni herääkin kysymys siitä, riittääkö tämä enää sijoitetuille lapsille, kun heillä esiintyy yhä monimuotoisempia ongelmia? Osa sijaisvanhemmista kokikin tulosten pohjalta yhteiskuntamme olevan syy-pää siihen, ettei väkivaltaa kokenut lapsi ollut tullut autetuksi ajoissa, silloin kun biologisessa perheessä oli hätä. Sijaisvanhempien mielestä lapsi oli otettu huostaan liian myöhään, eikä pelkkä sijaisvanhempien rakkaus riittänyt eheyttämään lasta. Tauluk-koon 6 on kuvattu tuloksista esille nousseet sijaisvanhemmuuden myönteiset koke-mukset yhteenvetona lähdekirjallisuuden perusteella.

Taulukko 6. Sijaisvanhemmuuden myönteiset kokemukset	
<i>Myönteiset kokemukset ja motiivit sijaisvanhemmuuden valinnassa</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsettomuus ja lasten rakastaminen • Halu auttaa vaikeassa tilanteessa olevaa lasta • Vaihtoehto adoptiolle ja biologisille lapsille • Mahdollisuus vanhemmuuteen, tulla äidiksi ja isäksi • Mahdollisuus saada perhe ja lapsia • Mahdollisuus saada sisarus biologiselle lapselle • Resurssit tarjota koti sitä tarvitsevalle lapselle • Mahdollisuus työllistää itsensä • Mahdollisuus työskennellä kotona • Sijaisperheiden suuri tarve • Mahdollisuus tehdä konkreettista hyvää • Perhehoitajana toimiminen elämäntapana • Tehtävän antoisuus
<i>Myönteiset kokemukset PRIDE-valmennuksesta</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Tarpeellinen pohja sijaisvanhemmuuteen • Sijaisvanhemmuuteen kasvaminen • Tuen ja varmuuden saaminen • Tunteiden, kokemusten ja parisuhteen käsittely • Tyytyväisyys valmennukseen • Hyvät valmiudet sijoitetun lapsen vastaanottamiseen
<i>Myönteiset kokemukset jaetusta vanhemmuudesta</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteydenpidon luonnollisuus ja sujuminen • Onnistuneet tapaamiset biologisten vanhempien kanssa • Biologisen perheen ongelmien hyväksyminen • Biologiset vanhempien hyväksyvät sijaisvanhemmat • Biologisten vanhempien luottamuksen saavuttaminen

Taulukko 6 jatkuu.

Taulukko 6 jatkuu.

Taulukko 6. Sijaisvanhemmuuden myönteiset kokemukset	
Myönteiset kokemukset kiintymyssuhteiden rakentumisesta	<p>Sijaisvanhemmat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Onnellisuus ja ylpeys perheen uudesta lapsesta • Lasten tulo sijaisperheeseen mahdollisimman pienenä • Lasten nopea sopeutuminen ja tottuminen perheen arkeen sekä kiinnittyminen sijaisvanhempiin • Perheen biologisten lasten hyvä vastaanottavuus • Arjen säännöllisyys ja yhdessäolo • Asetetut rajat ja johdonmukaiset kasvatustekniikat • Lähipiirin- ja biologisten vanhempien hyväksyntä • Oma aktiivisuus vanhemman roolissa • Sitoutuneisuus lapseen • Lapsen perustarpeista huolehtiminen <p>Sijoitettu lapsi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lasten kokemus turvallisuudesta sijaisperheessä • Lasten luottamus sijaisvanhempiin
	<ul style="list-style-type: none"> • Sijoituksen purkautumisen epätodennäköisyys • Sijoitetut lapset sijaisperheessä usein aikuisuuteen asti • Murehtimattomuus jälleenyhdistämisestä • Sijoitettujen lasten tulevaisuuden suunnittelemisen • Suhteen ja yhteydenpidon säilyminen sijoituksen purkautumisesta huolimatta
Myönteiset kokemukset sijaisvanhempien jaksamisesta ja saadusta tuesta	<p>Jaksaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lomitusjärjestelyiden sujuvuus • Omien voimavarojen tunnistaminen • Arjen sujuminen • Ammatillinen tukiverkosto ongelmatilanteissa • Tukiperheen saaminen <p>Tuen saaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Läheisiltä ja muilta sijaisvanhemmilta saatu henkinen tuki ja käytännön apu • Sosiaalityöntekijöiltä ja muilta viranomaisilta saatu tuki ja yhteistyön sujuminen • Vertaisryhmät, työnohjaus ja koulutuspäivät • Perheiden yksilöllisten tarpeiden huomioiminen • Sosiaalityöntekijöiden kiinnostuneisuus perheestä

Taulukossa 7 on esiteltynä tuloksista esille nousseet sijaisvanhemmuuden kielteiset kokemukset yhteenvetona lähdekirjallisuuden perusteella.

Taulukko 7. Sijaisvanhemmuuden haasteet ja ongelmat	
<i>Haasteet ja ongelmat sijaisvanhemmuuden valinnassa</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ex-puolisoiden vastustus sijaisvanhemmuuteen • Tehtävän vaativuus • Käytännölliset syyt: Tilojen ahtaus, biologisten lasten vaatima aika
<i>Haasteet ja ongelmat PRIDE-valmennuksessa</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Sijaisvanhempien pelot ja ennakkoluulot sijoitettavan lapsen biologisia vanhempia kohtaan • Pelko siitä, mitä sijaisvanhemmuus tuo tullessaan • Valmennuskoulutuksen suuri työmäärä ja tehtävien ymmärrettävyys • Aiheiden läpikäymisen ajallinen vähyys • Konkreettisen tiedon vähäisyys • Jatkokoulutuksen puute valmennuksen jälkeen • Kaikkeen tulevaan mahdoton valmistautua etukäteen • Tyytymättömyys valmennukseen
<i>Haasteet ja ongelmat jaetussa vanhemmuudessa</i>	<p><i>Sijaisvanhemmat</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Vanhemmuuden jakaantuminen sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välille • Suhteiden luominen biologisiin vanhempiin • Biologisten vanhempien ongelmat • Tapaamisten järjestämisen suoritöisyys • Tapaamisten epävarma toteutuminen • Tapaamisten vaikutus sijaisperheen ja lapsen suhteisiin sekä perheen arkielämään • Biologisten vanhempien vastustus huostaanottoon ja sijoitukseen sekä sijaisperheen syyttely • Huostaanoton taustalla olevien ongelmien kieltäminen • Sijoitetun lapsen henkinen hyvinvointi <p><i>Sijoitettu lapsi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Liian usein toistuvat tapaamiset hyötyyn nähden • Pelkotilat ja biologisten vanhempien vierastaminen • Vanhempien pyrkimättömyys yhteydenpitoon • Huonossa kunnossa olevien vanhempien tapaaminen • Huoli biologisten vanhempien voinnista • Oireileminen tapaamisten jälkeen

Taulukko 7 jatkuu.

Taulukko 7 jatkuu.

Taulukko 7. Sijaisvanhemmuuden haasteet ja ongelmat	
Haasteet ja ongelmat kiintymyssuhteiden rakentumisessa	<p>Sijaisvanhemmat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Perhesuhteiden muodostaminen • Sijoituksen mukanaan tuoma epävarmuus • Työn vaativuus ja sen mukanaan tuoma uupumus • Lasten traumaattinen tausta ja oirehtiminen • Usein toistuvat kontaktit lasten biologisiin vanhempiin • Huoli siitä, pystyisikö rakastamaan toisen lasta • Huono omatunto lapsen pois viemisestä biologisilta vanhemmilta <p>Sijoitettu lapsi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Isän ja äidin suuri tarve • Huomion ja lohdutuksen hakeminen aikuiselta • Puuttuva kokemus eheästä ihmissuhteesta • Vaihtuvat hoitajat ja useat asuinpaikat • Liian myöhäinen huostaanotto
	<ul style="list-style-type: none"> • Sijoituksen purkautuminen • Lapsen palaaminen biologisten vanhempien luokse • Rakkaasta lapsesta luopuminen
Haasteet ja ongelmat sijaisvanhempien jaksamisessa ja tuen saamisessa	<p>Jaksaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vapaapäivien ja lomien puute • Sijoitettujen lasten vaativuus ja oirehtiminen • Sijoitetuista lapsista irtautuminen • Lasten asioiden järjestely • Sijaisvanhempien loppuun palaminen • Liian pieni palkkio työn vaativuuteen nähden • Työn arvostuksen puute <p>Tuen saaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tuen riittämättömyys, ongelmien kanssa yksin jääminen • Sosiaalityöntekijöiden kiire ja liian lyhyet käynnit sijaisperheiden luona • Sosiaalityöntekijöiden tavoitettavuus ja työntekijöiden nopea vaihtuminen • Tietojen siirtymättömyys sosiaalityöntekijältä toiselle • Sosiaalityöntekijöiden ammattitaidottomuus • Vaikeus tai osaamattomuus pyytää tukea • Vertaistuen, työnohjauksen ja taloudellisen tuen puute • Sijaisperhelähtöinen yhteistyö • Sosiaalityöntekijöiden aloitekyvyttömyys • Yhteistyön ja tuen edellyttämä oma aktiivisuus • Epätietoisuus lasten taustoista • Vaikeus tulla kuulluksi ja saada palveluja

7.2 Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen luotettavuuden arviointi

Luotettavuuskysymykset ovat keskeisiä tämän tutkimusmetodin kohdalla, koska systemaattinen kirjallisuuskatsaus on itsenäinen tutkimus, jossa pyritään tutkimuksen toistettavuuteen ja virheettömyyteen. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen luotettava tekeminen vaatii aina vähintään kaksi tutkijaa. (Pudas-Tähkä & Axelin 2007, 46.) Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta on kritisoitu muun muassa tietokantojen epäyhtenäisen indeksoinnin sekä alkuperäistutkimusten vaihtelevan laadun vuoksi. Kuitenkin siinä tapauksessa, että tutkijat tuntevat hyvin systemaattisen kirjallisuuskatsauksen teoreettiset perusteet ja niiden kriittisen arvioinnin, on systemaattisen kirjallisuuskatsauksen osoitettu olevan luotettavimpia ja pätevimpiä tapoja yhdistää aikaisempaa tietoa. (Kääriäinen & Lahtinen 2006, 43–44.)

Tämän opinnäytetyön luotettavuutta heikentää yksin työskentely. Työni jokainen vaihe on kuitenkin pyritty kirjaamaan huolellisesti virheiden minimoimiseksi ja katsauksen toistettavuuden mahdollistamiseksi. Aineiston kerääminen vaiheineen on kuvattu sanallisesti sekä osoitettu taulukoin. Tiedonhaussa käytetyt tietokannat, Medic ja Linda, ovat tieteellisesti tunnettuja ja luotettavia lähteitä. Hakusanoina on käytetty tämän opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin liittyviä oleellisia yhdistelmiä ja tutkimusten hauissa asiasanojen lyhenteitä kattavamman hakutuloksen saamiseksi sanojen eri muotojen avulla. Sähköisten tietokantahakujen lisäksi on tehty myös manuaalista hakua, mutta luotettavuuden lisäämiseksi sitä olisi voinut hyödyntää vieläkin paremmin ja alan kirjallisuutta käyttää monipuolisemmin. Manuaalinen haku *Hoitotiede*- ja *Tutkiva hoitotyö* -lehtiin toteutettiin lukemalla lehtien vuosikertojen sisällysluetteloista otsikot. Hakukriteerinä oli, että artikkelin otsikosta oli käytävä ilmi, käsitteleekö se sijaisvanhemmuutta. Koska tutkimuksia etsittiin luettavaksi vain otsikoiden pohjalta, saattoi sopivia tutkimuksia tästä syystä jäädä systemaattisen kirjallisuuskatsauksen ulkopuolelle.

Luotettavuutta on pyritty lisäämään määrittämällä tutkimuksille tarkat sisäänotto- ja poissulkukriteerit, valitsemalla korkealaatuisia tieteellisiä tutkimuksia sekä tekemällä huolelliset lähdemerkinnät. Yhtenä heikentävänä tekijänä työssäni on väitöskirjojen ja artikkelien puutteellisuus, joita en työhöni löytänyt. Tässä opinnäytetyössä on käytetty ainoastaan pro gradu –tutkielmia, joka myös vähentää tutkimuksista saatujen tietojen käsittelemistä mahdollisimman monipuolisesti, luotettavasti ja korkealaatuisesti. Tut-

kimukset painottuvat Tampereen- ja Jyväskylän yliopistoihin. Katsaukseen hyväksytyistä pro gradu -tutkielmista on kuitenkin löydettävissä vastaukset haluttuihin tutkimuskysymyksiin.

Aineiston analyysimenetelmänä toimineen sisällön analyysin ongelmana luotettavuuden kannalta on pidetty sitä, että tutkija ei pysty tarkastelemaan analyysiprosessia objektiivisesti, vaan tulos perustuu tutkijan subjektiiviseen näkemykseen asiasta (Kyngäs & Vanhanen 1999, 10). Aineistosta alkuperäisilmaisuja poimittaessa on pyritty säilyttämään asiayhteys ja näin ollen välttämään omia tulkintoja sekä omien mielipiteiden ja aiheesta olevien aiempien tietojen vaikutusta tuloksiin. Tutkimustulokset on kuvattu työssä tarkasti. Tulokset on esitelty sanallisesti sekä osoitettu taulukoin. Päätelmät on tehty katsauksen tulosten pohjalta.

7.3 Hyödynnettävyys ja kehittämisehdotukset

Opinnäytetyöni tekeminen on ollut pitkä ja rankka prosessi. Työ on tehty suurella mielenkiinnolla, mutta ajoittain vaihtelevalla innokkuudella. Opinnäytetyöprosessin aikana oma asiantuntijuuteni lastensuojelusta kehittyi huomattavasti. Lähihoitajaopintojeni aikana tein myös opinnäytetyön sijaisperheistä, ja siinä tarkastelin aihetta sekä sijaisvanhempien että sijaislasten näkökulmasta. Tavoitteenani oli tutustua sijaisperheitä haastatteleamalla heidän elämäntyyliinsä, selvittää sijaisvanhemmuuden mukanaan tuomia haasteita sekä huostaanotettujen lasten kovia kokemuksia sijaisvanhempien kertomina. Aiemmin tekemäni opinnäytetyö antoi minulle hyvän pohjan uuden samankaltaisen työn rakentamiselle.

Aiheeni pohjautuu lastensuojeluun, joten se on hyvin ajankohtainen monestakin syystä. Lastensuojeluasiat nousevat jatkuvasti esille median kautta, lastensuojelun tarve kasvaa ja sijoitukset lisääntyvät, sijoitettavilla lapsilla ja nuorilla esiintyy yhä monimuotoisempia ongelmia sekä lastensuojelulain kehittämistä entistä paremmin toimivaksi joudutaan punnitsemaan säännöllisesti. Aiheeni on myös hoitoalalla työskentelevien henkilöiden näkökulmasta tärkeä, sillä lähes jokainen hoitaja toteuttaa työskennellessään jollain lailla ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä, jolloin hän voi myös havaita lapsen lastensuojelutarpeen.

Koen, että opinnäytetyöstäni hyötyvät lastensuojelun työntekijät, jotka saavat tämän työn kautta tietoa siitä, millaiset asiat sijaisvanhemmuudessa koetaan hyvinä puolina

ja millaiset asiat haasteellisina ja ongelmallisina. Työni antaa sosiaalityöntekijöille pohjaa siihen, miten sijaisvanhempia tulisi sijaisvanhempien näkökulmasta tukea. Työstäni hyötyvät myös jo nyt sijaisvanhempana toimivat perheet. Työni luo heille kuvaa siitä, että samankaltaisia tuntemuksia sijaisvanhemmuudesta esiintyy useilla tehtävää toteuttavilla sijaisvanhemmilla. Lisäksi työstäni voivat hyötyä myös sijaisvanhemmuutta suunnittelevat perheet, jotka saavat tietoa siitä, millaisena tehtävänä sijaisvanhemmuus koetaan parhaillaan toimivien sijaisperheiden näkökulmasta. Tutkimukseni myötä pyrin tuomaan esille sitä, miten paljon sijaisvanhempana toimiminen palvelisi yhteiskuntaamme sekä edistäisi monen lapsen ja nuoren terveyttä.

Kehittämisehdotuksiksi opinnäytetyöni aiheen pohjalta nousivat seuraavat asiat:

- Sijaisvanhemmille tarjottavaa tukea tulisi edelleen kehittää ja tukea tulisi tarjota sosiaalityöntekijöiden toimesta koko sijoitusprosessin ajalle.
- Sijaisvanhempien jaksamiseen tulisi kiinnittää entistä parempaa huomiota.
- Sosiaalityötä tulisi edelleen kehittää lisäämällä työntekijöiden valmiuksia lasten kohtaamiseen ja sijaisvanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön.
- Sijaisvanhempien, lasten biologisten vanhempien, sosiaalityöntekijöiden sekä muiden viranomaisten tulisi tehdä sujuvampaa yhteistyötä lasten parhaaksi ja sijoituksen onnistumiseksi.
- Lasten hyvinvoinnin edistämistä ja oikeuksien kunnioittamista tulisi painottaa näkyvämmiin niin, että se nähtäisiin kuuluvaksi viranomaisten ohella koko väestön velvollisuuteen.
- Sijaisvanhemmuutta harkitsevia perheitä tulisi rohkaista tehtävään paremmin, jotta saataisiin uusia erilaisin valmiuksin varustettuja sijaisperheitä myös parhaillaan toimivien sijaisvanhempien jäädessä tehtävästään eläkkeelle.

Lastensuojelun alueelta on löydettävissä monia mahdollisia aihe-ehdotuksia myös tuleville tutkimuksille. Näitä voisivat olla esimerkiksi:

- Millaisia kokemuksia sijoitetuilla lapsilla on heitä hoitavista tai hoitaneista sijaisvanhemmista?
- Millaisena sijoitusprosessi näyttäytyy biologisten vanhempien näkökulmasta?
- Miten sosiaalityöntekijät kokevat pystyvänsä tukemaan sijaisvanhempia?
- Mitä hyvää lastensuojelun toimenpiteillä ja sijoituksilla saadaan käytännössä aikaan?

LÄHTEET

Aho-Kaipio, J. 2012. Sijaisvanhempien kokemuksia sijoituksen alkuvaiheesta. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavissa:

<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu05882.pdf> [Viitattu 9.4.13].

Hakkarainen, P., Kuukkanen, M. & Piispanen, H. 2012. Parasta perhehoitoa. Perhehoidon tietopaketti. Keuruun Lautupaino. Perhehoitoliitto ry.

Heino, T. 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/80e64c7a-3b3a-4f83-b0df-d9e4ea72adc5/0/T30-2007->

VERKKOKeit%C3%A4_ovat_lastensuojelun_uudet_asiakkaatPilot1.pdf [Viitattu 21.11.12].

Husu, E. 2011. "Väkivalta ja ne kokemukset on ollu siellä ja ne näkyy nyt tässä elämässä" Sijoitettujen lasten väkivaltakokemusten kohtaaminen sijaisperheessä. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37160/URN:NBN:fi:jyu-201201031005.pdf?sequence=1> [Viitattu 10.4.13].

Husko, R. 2005. Sijaisisyys – miesten kokemuksia institutionaalisesta vanhemmuudesta. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11556/URN:NBN:fi:jyu-2006196.pdf?sequence=1> [Viitattu 7.4.13].

Johansson, K. 2007. Kirjallisuuskatsaukset – huomio systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. Teoksessa: Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R.-L. (toim.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen, s. 3-9. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja A:51/2007.

Jokiaho, H. 2007. Elämäntapana sijaisvanhemmuus. Sijaisäitien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta ja perheen arjesta. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa:

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18353/URN_NBN_fi_jyu-200801211074.pdf?sequence=1 [Viitattu 7.4.13].

Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2011. Lastensuojelu 2010. Tilastoraportti 29/2011. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. Saatavissa:

http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2011/Tr29_11.pdf [Viitattu 8.10.12].

Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2012. Lastensuojelu 2011. Tilastoraportti 26/2012. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. Saatavissa:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90891/Tr26_12.pdf?sequence=5 [Viitattu 26.2.13].

Kyngäs, H. & Vanhanen, L. 1999. Sisällönanalyysi. Hoitotiede-lehti 11/1999, s. 3–12.

Kääriäinen, M. & Lahtinen, M. 2006. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus tutkimustiedon jäsentäjänä. Hoitotiede-lehti vol. 18, nro 1/2006, s. 37–45.

Lastensuojelulaki. 2007/417. Päivitetty 22.7.2011.

Manninen, N. 2001. Vanhemmaksi vanhemman paikalle – Sijaisvanhempien kokemuksia tehtävästään. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/12772> [Viitattu 8.4.13].

Mäkelä, I. 2009. Tilaa kotona ja sydämessä. Perhesijoitus kiintymyssuhteiden ja korjaavien kokemusten näkökulmasta. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/21821/URN_NBN_fi_jyu-200910013959.pdf?sequence=1 [Viitattu 8.4.13].

Perhehoitajalaki. 1992/312. Päivitetty 8.4.2011.

Perhehoitajana toimiminen. Päivitetty 19.12.2012. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti. Saatavissa: [http://www.sosiaaliportti.fi/fi-](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/perhehoito/toimiminen/)

[FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/perhehoito/toimiminen/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/perhehoito/toimiminen/) [Viitattu 10.10.12].

Pirskanen, E. 2007. Sijaisvanhempien kokemuksia jaetusta vanhemmuudesta. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavissa:
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02048.pdf> [Viitattu 9.4.13].

Pudas-Tähkä, S-M. & Axelin, A. 2007. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aiheen rajaaminen, hakutermit ja abstraktien arviointi. Teoksessa: Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R-L. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen, s. 46–57. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja A:51/2007.

Saarinen, S. 2006. Arjen ammattilaiset – Sijaisvanhemmuus työnä. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa:
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11537/URN_NBN_fi_jyu-2006532.pdf?sequence=1 [Viitattu 8.4.13].

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Salanterä, S. & Hupli, M. 2003. Tutkitun tiedon hankinta ja arviointi. Näyttöön perustuva hoitotyö, s. 21–39.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. 1. painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Tähtinen, H. 2007. Systemaattinen tiedonhaku hoitotieteen näkökulmasta. Teoksessa: Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R.-L. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen, s. 10–45. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja A:51/2007.

Väliavaara, C. 2009. Sijaisvanhempi ja sijoitetun lapsen tunteet – viikko sijaisperheen arkea päiväkirjojen valossa. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa:
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/22384/URN_NBN_fi_jyu-200911044377.pdf?sequence=1 [Viitattu 14.4.13].